

ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

XVI Міжнародної науково-практичної конференції

**"Військова освіта і наука:
сьогодення та майбутнє"**

ТОМ 2

27 листопада 2020 року

**За загальною редакцією
к.пед.н., доц., заслуженого працівника освіти України
генерал-майора Ігоря ТОЛОКА**

Київ – 2020

УДК 355(477)37
ББК 32.26.8-68.49

*Рекомендовано до друку Вченою радою Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол від 10.11.2020 № 4).*

Т30 Тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції "Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє" Том 2 [Текст] / за заг. редакцією Ігоря Толока. – К. : ВІКНУ, 2020. – 186 с.

Опубліковано тези доповідей вчених, наукових і науково-педагогічних працівників Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, інших вищих військових та вищих навчальних закладів України, вітчизняних закордонних фахівців із: технічних проблем озброєння і військової техніки та технологій подвійного призначення; актуальних проблем лінгвістичного забезпечення Збройних Сил України; актуальних питань гуманітарного та соціального розвитку Збройних Сил України; інформаційно-психологічної боротьби у воєнній сфері; сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сектору безпеки і оборони України; фінансів; актуальних проблем військового права; актуальних проблем геопросторової підтримки військ; наукових проблем військової політології та морально-психологічного впливу; основних засад, принципів та технологій забезпечення кібербезпеки у воєнній сфері

Редакційна колегія:

Толок І.В., ген.-майор, к.пед.н., доц.,
Попков Б.О., п-к, к.військ.н., с.н.с.
Прохоров О.А., п-к, к.пед.н., доц.
Пампуха І.В., п-к, к.т.н., доц.
Гончарук Л.М., п-к, к.філол.н.
Сафін О.Д., д.психол.н., проф.
Жарков Я.М., к.і.н., доц.
Позняков О.П., п-к, к.філол.н., доц.
Мась Н.М., п-к, к.психол.н.
Сизов А.І., п-к, к.е.н.
Коропатнік І.М., п-к, д.ю.н., доц.
Савков П.А., п-к, к.т.н., доц.
Рижиков В.С., прац. ЗСУ, д.пед.н., проф.
Ленков С.В., прац. ЗСУ, д.т.н., проф.

© Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2020

ЗМІСТ

Секція 6 ФІНАНСИ	11
Андрієнко О.О., Цюкало Л.В, Пустова О.Г. Актуальні питання вдосконалення грошового забезпечення в системі мотивації до військової служби в умовах проведення ООС.....	12
Артюшенко О.О., Мазур В.В. Актуальні питання обліку основних засобів та інших необоротних активів у військових частинах.....	13
Близнюк Н.М. Фінансування сектору безпеки та оборони України за стандартами НАТО	14
Блінов Ю.С., Гончаров В.П. Державна політика у сфері національної безпеки та оборони в Україні та кращі світові практики у взаємозв'язку із оборонним плануванням	15
Волошенко А.В. Інформаційні технології в освітньому процесі підготовки офіцерів запасу фінансово-економічного напрямку	17
Камбур І.В., Огнєв С.В. Сучасний стан автоматизації бухгалтерського обліку в бюджетній сфері	18
Кащук Н.В. Пенсійне забезпечення військовослужбовців в контексті пенсійної реформи в Україні.....	19
Кириленко І.В. Новації законодавчого регулювання матеріальної відповідальності військовослужбовців	20
Козаков О.А., Рудий М.М. Аспекти соціального захисту військовослужбовців в розрізі одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців.....	22
Кузьмич О.І. Актуальні питання та перспективи поліпшення оплати праці працівників бюджетної сфери.....	23
Лантух О.П., Сергієнко Р.О. Обґрунтування рекомендацій щодо оптимізації витрат коштів на проведення бригадних тактичних навчань окремою бригадою морської піхоти	25
Левченко А.В. Стасюк О.В. Пропозиції оптимізації процесу закупівель у військовій частині	27
Мотрунич І.І. Мобілізаційна підготовка та мобілізація оборонного сектору національної економіки держави в умовах збройної агресії	28
Олієвська М.Г. Розвиток людського капіталу через фінансування військової освіти як один з пріоритетів національних інтересів та забезпечення національної безпеки України	29
Панухник О.В. Фінансове забезпечення військової потужності України: оцінка позицій у ключових міжнародних рейтингах	31

Пахольчук В.В. Застосування інституціональної теорії в оборонному секторі	32
Пустова О.Г., Яковчук Є.Ю. Грошове забезпечення військовослужбовців як основний мотиваційний чинник до проходження військової служби і гарант соціальної захищеності військовослужбовців.....	33
Ракова Ю.С., Волкович О.Ю. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України	34
Сизов А.І., Науменко Т. Заробітна плата в системі державних соціальних гарантій.....	36
Тітомир Ю.К., Новосьолов Ю.К. Приділення великої уваги фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності в Україні.....	38
Федотова Я.Г., Череватий Т.В. Сектор безпеки та оборони України: фінансово-економічні аспекти забезпечення ефективного функціонування....	39
Чистик О.М., Огієвич О.В. Прогнозні показники видатків спеціального фонду у бюджетному запиті Міністерства Оборони України – середньострокова перспектива	41
Шрамко О.В., Воїнова К.В. Шляхи удосконалення внутрішнього контролю з урахуванням досвіду країн-членів НАТО	42
Секція 7 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА	45
Бериславська О.М. Підготовка фахівців за програмою "Цивільно-військові відносини" у питаннях розбудови системи національної стійкості.....	46
Боброва Ю.Ю. Дотримання гендерного паритету у Збройних Силах України: сучасний стан.....	47
Братусь Р. Особливості використання військового майна в різних адміністративно-правових режимах.....	48
Волкович О.Ю. Перспективи розвитку взаємодії України та НАТО	49
Горячева К.С., Боровська О.Г. Правове регулювання діяльності військової організації держави	51
Гром А.М. Актуальні проблеми військового права.....	52
Гушин О.О. Деякі аспекти застосування терміну “збройна агресія” у сфері оборони.....	53
Дегтяр Я.Р. Переваги використання програмно-цільового методу (ДЮІ МВС України).....	54
Дегтярьов Д.О. Принципи демократичного цивільного контролю над силами оборони України.....	55
Єгоров М.В. Діяльність Військової служби правопорядку у сфері проведення службових розслідувань	56

Загайнов Є.А., Манішевський В.А. Деякі аспекти співвідношення окремих норм кримінального права України із складами злочинів, передбачених Римським статутом.....	57
Звоненко О.О. Історичні проблеми військового права	58
Капінус О.Ю. Відчуження військового майна як об'єкт адміністративно-правового регулювання	59
Карелін В.В. Щодо реформування військової служби правопорядку Збройних Сил України у військову поліцію	60
Кобець М.П. Щодо розмежування понять «цивільний контроль», «громадський контроль» та «публічний контроль»	61
Копач Р.В. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів	62
Кудря О. Особливий статус військового майна як об'єкта охорони та захисту	63
Кузьмич І.І., Кузьмич І.І. Вдосконалення нормативного забезпечення діяльності військової поліції	64
Мосін С.С. Правові аспекти компетенції Військової служби правопорядку та інших правоохоронних органів України.....	65
Налуцишин Б.В., Братусь Р.С. Аналіз відповідності норм та національного законодавства та Римського Статуту на прикладі злочину катування.....	66
Онопрієнко С.Г. Щодо сутності категорії «інформаційна безпека».....	67
Опанасенко О.О., Горбачук О.П., Пасіка А.О. Об'єднання позовних вимог в цивільному процесі України. Правові наслідки для воєнної сфери	68
Остапенко І.О. До питання реалізації нової стратегії Національної безпеки України	69
Панасевич Л.А. Публічне управління у сфері оборони держави.....	70
Пасіка С.П., Скиба О.С., Воловик В.О. Правові засади адміністративного позову як засобу оскарження рішень, дій та бездіяльності у воєнній сфері України	71
Возник М.В., Піскун І.І. Окремі аспекти правової підготовки офіцерського складу Збройних Сил України	73
Пономаренко А.О., Волкович О.Ю. Конституційно-правовий статус ради Національної безпеки і оборони України	74
Свіріна К.С. Феномен військово-цивільних адміністрацій у системі публічного адміністрування.....	76
Ступак Д.Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану	77
Тріус М.С. Концепції гуманітарної інтервенції та обов'язку із захисту (R2P) у міжнародних відносинах: поняття та передумови виникнення	78

Федотова Г.В. Політика та право: базові засади забезпечення національної безпеки держави	80
Цюрупа М.В. Актуальність поширення знань про міжнародне гуманітарне право у нових умовах	80
Чернявський А.А. Особливості кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	82
Чижов Д.А. Проблеми нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини у сфері Національної безпеки	83
Шопіна І.М. Елементи правової культури військовослужбовця	84
Шульгін В.В. «Норвезька модель» СІМІС: доктринальні аспекти.....	85
Ярема А.В. Імплементация норм Римського Статуту в національне законодавство України: злочин геноциду	86
Секція 8 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК	88
Кольцов Р.Ю., Афонченко Д.С. Перспективні напрямки розвитку засобів наземної навігації	89
Бондарчук Г.В., Сафронов І.О. Використання безпілотних літальних апаратів для оновлення електронних карт.....	89
Булгаков А.А., Софієнко Д.О. Методика проведення геоінформаційного аналізу тактичних властивостей місцевості	90
Бурлаченко Є.В., Писаренко Р.В. Застосування геоінформаційних систем у Збройних Силах України.....	91
Васильчук К.В., Левінська Н.В. Аналіз основних принципів картографічної генералізації	91
Гашенко М.М., Левінська Н.В. Геоінформаційні системи в науках про землю	92
Герасименко Є.В. Особливості тривимірного моделювання засобами геоінформаційних систем	93
Горбенко В.О., Сівков С.В. Створення тривимірних моделей місцевості з використанням безпілотних літальних апаратів	94
Гритчук Д.В., Чухлеб О.В. Аналіз фотодокументів про місцевість	95
Дірей А.В., Циба М.М. Особливості проведення демаркації державного кордону України.....	95
Євтушенко А.О. Перспективи використання дронів для крупномасштабної зйомки місцевості.....	96
Коваль К.В. Особливості існування урбанізованих ландшафтів.....	97
Савков П.А., Ковальчук І.С. Особливості оцінки нерухомості житлового призначення	97

Козмуляк О.А., Холодов С.С. Переваги та недоліки цифрового друку в картографічному виробництві	98
Кольцов Р.Ю., Постольник М.М. Вирішення задач топографічного забезпечення з використанням геоінформаційних систем	99
Корячко Є.І., Яцина В-А.О. Застосування навігаційних систем в сучасному бою	100
Кролау В.О., Прищепа С.В. Отримання картографічної інформації за допомогою тривимірного сканування місцевості.....	100
Кругляк А.О., Савкова В.П. Відображення тактичної інформації на електронних картах	101
Кубявка М.Б. Проценко Я.М. Сучасний погляд на застосування ГІС та проблеми організації топогеодезичного і навігаційного забезпечення військ	102
Федченко О.П., Литвиненко Н.І., Пінчук О.О. ARCGIS Notebooks – дієвий інструмент аналітики даних у системах підтримки прийняття рішень.....	104
Марущак М.М., Писаренко І.А. Перспективи використання комплексних атласів військового призначення.....	105
Мельник Л.В., Шкут О.М. Планування та проведення аерофотозйомки ..	105
Писаренко Р.В., Постарниченко Н.С. Створення кадастрових планів за допомогою БПЛА.....	106
Литвиненко Н.І., Прищепа С.В., Швайко В.Г. Геопортальні технології як один з шляхів ефективного доведення геопросторових даних до користувачів Збройних Сил України.....	107
Савков П.А., Савка А.Д. Перспективи використання ударних БПЛА під час проведення ООС.....	108
Савков П.А., Сторубльов О.І. Статистичний аналіз алгоритмів ідентифікації наборів елементів у геоінформаційних системах	109
Сівков С.В., Фадєєва А.О. Використання графічних редакторів при редагуванні топографічних карт в Збройних Силах України.....	110
Федченко О.П., Пінчук О.О., Прищепа С.В. Технологія SURVEY123 FOR ARCGIS в контексті військових та гуманітарних операцій.....	111
Литвиненко Н.І., Федченко О.П., Швайко В.Г. Створення топографічних карт масштабу 1:500 000 (tpc) у відповідності до стандартів НАТО.....	112
Чухлєб О.В., Цицюра В.В. Переваги методів дистанційного зондування землі	113
Швайко В.Г., Прищепа С.В., Пінчук О.О. Аналіз змісту топографічних карт масштабу 1:500 000 (tpc) відповідно до стандартів НАТО.....	113

Секція 9 НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	115
Артемов В.Ю., Литвиненко Н.І. Службовий ризик і ризик недосягнення цілі як психологічні чинники під час виконання військового обов'язку	116
Бачінський В.А. Історія українського війська як фактор державотворення в період «Української держави» гетьмана П. Скоропадського (1918р.)	117
Безбах В.Г. Особливості організації інформаційної роботи у збройних силах провідних держав-членів НАТО	118
Беланов К.О. Вплив факторів сучасного бою на психіку і поведінку військовослужбовців	119
Бондаренко Н.Д. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації	120
Борискіна М. Високий морально-психологічний стан льотного складу – основа готовності до виконання бойового завдання	121
Власков М.В. Теоретико-методологічні засади аналізу сучасного авторитаризму	123
Гаврилюк А.С. Парадигма кіберзагроз в інтернет-дискурсі та їх вплив на формування міжнародного іміджу України	124
Гарькавий Є.М. Реалізації стратегічних комунікацій сил оборони в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил	125
Голосна О.С. Суспільна свідомість як об'єкт політичного маніпулювання в умовах інформаційної війни	126
Джус О.А. Український контекст взаємовідносин США та Європейського Союзу	128
Довгий А.В. Агресивна політика Російської Федерації як фактор геополітичних змін	129
Дудник О.М. Використання сили як засобу гуманітарної інтервенції у міжнародних відносинах	130
Ким С.С. Динаміка змін балансу сил у Європі на тлі російсько-української війни	131
Кирик В.Л. Особистісний чинник формування геополітичного статусу держави	133
Кириченко А.В. Фактори, що впливають на психологічну готовність військовослужбовців десантно-штурмових військ Збройних Сил України під час виконання завдань за призначенням	135
Колюшева О.С. Україна у багатоплярному світі	136
Кравченко В.В. Психічні стани та їх вплив на адаптацію військовослужбовців у ході виконання завдань за призначенням	137
Кравченко К.О., Наседкін Д.Б. Програмне забезпечення для визначення психологічних характеристик військовослужбовців	138

Мельник Я.І. Сутність морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України	139
Науменко Д.В. Самостійна робота курсантів – шлях до ґрунтовних знань і професіоналізації.....	141
Олійник В.Л. Діяльність Європейського союзу щодо формування самостійної безпекової політики.....	142
Олійник Т.Р. Вплив фейкових повідомлень на психічне здоров'я військовослужбовців.....	143
Онопко Д.Ю. Зовнішні загрози економічній безпеці України та шляхи їх подолання	144
Остапченко І.М. Політика санкцій у міжнародних відносинах	145
Прісєкін Н.О. Україна в безпековій стратегії США.....	145
Скрибець В. Фейки та маніпуляції в медіа: що це таке і як з ними боротися	146
Сокол Д.М. Енергетична зброя у геополітичній стратегії Росії.....	148
Стужук Ю.П. Цивільно-військове співробітництво як чинник стабілізації суспільно-політичної обстановки в районі конфлікту (досвід НАТО і українська практика).....	149
Терехов Ю.І. Район перської затоки та Близький Схід, як зона стратегічних інтересів центрів сил.....	150
Тихомиров М.С. Роль історичної пам'яті у протистоянні інформаційній експансії.....	151
Токарчук Р.В. Виклики та загрози міжнародній безпеці в умовах глобалізованого світу.....	152
Українець В.М. Сутність морального компонента бойової потужності військ відповідно до стандартів НАТО	152
Філімонова Н., Макаруч М., Пампуха І.В., Нікіфоров М.М. Нейропсихологічне визначення здатності людини до ефективного виконання поставлених завдань.....	153
Хан Є.В. Військова освіта як важлива складова захисту національних інтересів держави.....	155
Штефань В.В. Модернізація озброєнь збройних сил Російської Федерації – реалії та загрози для України	156
Ющенко А.О. Засоби деструктивного комунікаційного впливу Російської Федерації на інформаційний простір України	157
Ющенко Д.О. Національна безпека як усунення загрози національним інтересам суспільства.....	158
Ясинська В.С., Мельшина О.В. Демократичний цивільний контроль як механізм забезпечення демократизації сектору безпеки і оборони.....	159

Секція 10 ОСНОВНІ ЗАСАДИ, ПРИНЦИПИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ВОЄННІЙ СФЕРІ.....	162
Гончарова Н.С. Кіберзахист як основна складова гібридної війни.....	163
Мірошніченко О.В., Охрамович М.М., Галушко С.О. Основні засади розвитку та функціонування національної системи забезпечення кібербезпеки держави.....	164
Коваль М.О., Шевченко В.В. Види загроз та пріоритети забезпечення кібербезпеки України.....	166
Кубявка М.Б., Лоза В.М. Виявлення інформаційних загроз в кіберпросторі з використанням лексико-семантичного аналізу.....	167
Кубявка М.Б., Савран В.О. Кібербезпека одна з найбільш актуальних та обговорюваних на всіх рівнях тем сьогодення в Україні та світі	169
Кубявка М.Б., Кубявка Л.Б. До питання кібербезпеки та інформаційної безпеки України.....	170
Лалетін С.П., Коваль М.О. Кібертероризм як основний фактор загрози кібербезпеці.....	172
Попков Б.О., Мірошніченко О.В., Пусан В.В. Деякі питання стратегічного контексту забезпечення кібербезпеки держави	173
Попков Б.О., Галушко С.О., Шевченко В.В. Щодо формування переліку сценаріїв реалізації інформаційних та кіберзагроз проти України.....	176
Роллер В.М. Щодо нормативно-правового регулювання формування переліку об'єктів критичної інфраструктури.....	178
Толок І.В., Пампуха І.В., Галушко С.О. Деякі принципи та обмеження діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави	179
Савран В.О., Пусан В.В., Лалетін С.П. Деякі підходи до забезпечення кібербезпеки держави	180
Толок І.В., Пампуха І.В., Лоза В.М. Щодо підходів до розроблення концептуальних засад проекту Стратегії кібербезпеки України на 2021-2025 роки	182
Філіппова В.Д., Зіньковський О.М. Кіберпростір як сфера ведення військових дій	184

Секція 6

ФІНАНСИ

*Андрієнко О.О. (ВІКНУ)
Цюкало Л.В. (ВІКНУ)
Пустова О.Г. (НУОУ)*

Актуальні питання вдосконалення грошового забезпечення в системі мотивації до військової служби в умовах проведення ООС

Одним з пріоритетних напрямків діяльності Міністерства оборони в умовах нестабільної економічної і внутрішньополітичної ситуації в країні є посилення соціального захисту військовослужбовців для зменшення соціальної напруги серед особового складу Збройних Сил України, особливо тих, які приймають участь у проведенні Операції Об'єднаних сил .

Найбільш актуального значення в умовах сьогодення відводиться ролі грошового забезпечення, як джерела задоволення соціальних, культурних та духовних потреб військовослужбовців та одного з мотиваційних чинників до проходження військової служби. Пошуки оптимальності та стабільності щодо системи формування доходів військовослужбовців Збройних Сил України, виходячи з сьогоденних умов, вкрай необхідні. Так, Урядом запроваджено ряд пільг військовослужбовцям, які знаходяться зоні проведення ООС, а також вдосконалено питання виплати винагороди за участь в ООС, що дозволило розширити коло військовослужбовців, які за виконання бойових завдань на лінії бойового зіткнення отримуватимуть грошову винагороду, та підвищити рівень соціального захисту особового складу, який виконує завдання в районі проведення бойових дій.

Незважаючи на те, що втратив чинність наказ Міноборони №67 від 10.02.2016 «Про затвердження Інструкції про розміри і порядок виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони (ЗНБО), відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції (АТО), інших заходах в умовах особливого періоду», розмір винагороди не змінився:

- на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону оборони, на території противника, в акваторії Азовського моря – **17000 грн. на місяць**;
- в інших місцях дислокації в межах визначеного району проведення заходів ЗНБО – **6500 грн. на місяць**.

Крім того слід зазначити, що збільшено коло посадових осіб, які отримують винагороду. Т Зазначену винагороду запроваджено вперше за час особливого періоду. Так, винагорода за створення безпечних умов виконання бойових завдань та збереження життя і здоров'я військовослужбовцям, які беруть участь в заходах ЗНБО, виконують обов'язки за посадою (в тому числі тимчасово), здійснюється в таких розмірах на місяць:

Найменування посади	Розмір винагороди, грн
Командувач об'єднаних сил	18000
Командир оперативно-тактичного угруповання	15000
Командир бригади	13000
Командир батальйону (дивізіону)	10000
Командир роти (батареї)	9000
Командир взводу	7000
Командир відділення	6000
інші посади	5000

Усвідомлюючи необхідність посилення контрактної та професійної складової Збройних Сил України, відновлення престижу військової служби, забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та збереження кадрового потенціалу, вкрай необхідним є впорядкування системи грошового забезпечення військовослужбовців в контексті мотивації до проходження служби.

*Артюшенко О.О. (ВІКНУ)
Мазур В.В. (НУОУ)*

Актуальні питання обліку основних засобів та інших необоротних активів у військових частинах

Військова частина - це структурний елемент ЗСУ, який виконує завдання та функції, визначені специфікою діяльності видів ЗСУ та утримується за рахунок коштів Державного бюджету.

У процесі своєї діяльності військова частина використовує певні матеріальні засоби, облік яких є основоположним фактором недопущення розкрадання майна та правильного прийняття управлінських рішень. В процесі розвитку України як держави змінювався і законодавчо визначений порядок обліку та визначення вартості матеріальних засобів, деякі законодавчі документи змінювали один одного та скасовувались, інші в той же час оновлювались, редагувались, доповнювались новими термінами, порядками.

29 травня 1998 року була затверджена постанова Кабінету Міністрів України N 759, яка визначає методику визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України (далі- Постанова). В свою чергу, у 2010 році Міністерством фінансів України був затверджений наказ №1202 "Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі" (далі – наказ). Станом на поточну дату, вищезазначені документи визначають окремі питання обліку одних і тих же матеріальних засобів, в той же час оперують ідентичними поняттями, які за визначенням, суттю та механізмом реалізації є принципово різними.

Розглянемо лише основні питання, якими оперують вищезазначені керівні документи, такі як залишкова вартість та знос. Постанова визначає залишкову вартість військового майна як вартість заміщення (відтворення)

військового майна з урахуванням сукупного коефіцієнта зносу, знос визначається як добуток похідних коефіцієнтів умов зберігання, експлуатації та витрат ресурсів. Наказ визначає залишкову вартість як різницю між первісною (переоціненою) вартістю необоротного активу і сумою його накопиченого зносу, знос, в свою чергу, дорівнює сумі амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання. Таким чином, керуючись двома вищезазначеними документами під час визначення залишкової вартості майна, буде розраховано два абсолютно різні значення. Аналогічна ситуація складається і з переоцінкою військового майна, а також деякими іншими поняттями та порядками.

Відповідно до нормативно-правових документів, станом на поточну дату, дані бухгалтерського обліку є основоположними в забезпеченні прийнятті управлінських рішень. Аналізуючи керівні документи можна дійти висновку, що вищезазначена постанова не була пристосована для цілей бухгалтерського обліку, а оперувала зовсім іншими поняттями і механізмами, в той же час, використовується в процесі діяльності військової частини.

Як висновок з вищезазначеного варто зазначити, за такої ситуації створюється суттєвий ризик неправильного та недостовірного відображення інформації в обліку, а як наслідок, недостовірне складання звітності установи, що загалом впливає на якість та об'єктивність прийняття управлінських рішень.

Близнюк Н.М. (ВІКНУ)

Фінансування сектору безпеки та оборони України за стандартами НАТО

У кожній країні сектор безпеки та оборони є потужною складовою і часто відіграє домінуючу роль. Прагнення вищого військово-політичного керівництва України забезпечити обороноздатність держави відображається в оптимальному формуванні військового бюджету, доцільності оборонних витрат, особливостях їх спрямованості в умовах військового конфлікту та приведення його до міжнародних норм. Завдяки нарощенню в стислі терміни бойових спроможностей Збройних Сил України вдалося зупинити просування проросійських військових формувань окремих районів Донецької та Луганської областей та регулярних збройних підрозділів Російської Федерації. Однак, проблема забезпечення дієздатності української армії матеріально-технічними ресурсами та коштами, що на них витрачаються, залишається актуальною. Для цього Україні потрібно застосувати досвід провідних країн НАТО та країн, які входили раніше до соціалістичного табору (Польща, Чехія, Угорщина, Болгарія), та пройшли складний шлях реформування і досягли помітних успіхів в обороноздатності держави.

Рівень видатків на безпеку та оборону – це один із найважливіших критеріїв, що характеризує прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку збройних сил та інших військових формувань, підтримання їхньої постійної бойової готовності. Ключові напрями спрямування оборонних

видатків – це утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, грошове забезпечення військовослужбовців, підготовка військових фахівців тощо.

Фінансування національної оборони України значно відстає від провідних країн світу і знаходиться на низькому рівні. Такий стан пояснюється насамперед розвитком української економіки, адже норми асигнувань на оборону залежать від розміру ВВП.

Проте, з огляду на збройну агресію Російської Федерації рівень видатків на безпеку та оборону протягом останніх років значно зріс.

Перехід на стандарти НАТО – це комплексний та складний процес, який повинен пронизувати усі сфери діяльності державних інституцій та суспільства, адже його кінцевою метою є забезпечення Альянсу необхідними силами і засобами на випадок війни. Таким чином, рішення щодо приведення витрат на оборону до вимог НАТО є не тільки проявом серйозного ставлення до тих вимог, які прийняті в НАТО, а й визнанням того факту, що в сучасному світі все ще є численні загрози і посягання на суверенітет нашої держави, захист якого покладено на Збройні Сили України.

*Блінов Ю.С. (НУОУ)
Гончаров В.П. (НУОУ)*

Державна політика у сфері національної безпеки та оборони в Україні та кращі світові практики у взаємозв'язку із оборонним плануванням

Розвиток сектору безпеки та оборони України вимагає запровадження універсальних механізмів планування для всієї системи забезпечення національної безпеки, уніфікації та унормування процедур міжвідомчого планування, для вирішення цих проблем слід розглянути кращі світові практики.

Для прикладу розглянемо відповідний досвід Литовської Республіки. У рамках довгострокового планування (10 і більше років) на стратегічному рівні в Литовській Республіці розробляються: Стратегія національної безпеки (NSS-2017), Воєнна стратегія (NMS-2016), Візія Збройних Сил (Armed Forces Vision- 2025), Державна оборонна концепція (State Armed Defence Concept 2015); на виконавчому рівні в Міністерстві національної оборони (МНО) – Біла книга з оборонної політики Литви (White Paper: Lithuanian Defence Policy 2017), Програма розвитку національної системи оборони (National Defence Development Programme), Ресурсний план (10Y Resource Plan) [10].

У рамках середньострокового планування (4-9 років) на політико-стратегічному рівні ухвалюється Міжпартійна угода (Political Parties' Agreement) та розробляється Урядова програма (Government Programme); на виконавчому рівні (МНО) - Військово-політичні вказівки Міністра національної оборони (Guidance of the Minister) [10].

У рамках короткострокового планування у МНО спільно зі Штабом оборони розробляється Стратегічний план дій на 3 роки (1+2Y Strategic

Activity Plan), який містить цілі, завдання і заходи у рамках імплементації довго- та середньострокових програм і має ресурсну складову.

Цикл оборонного планування в Литовській республіці охоплює період 4 роки, протягом якого проводиться розроблення (перегляд) довгострокових і середньострокових стратегічних документів, концепцій, планів і програм у сфері оборони; здійснюється огляд спроможностей і розроблення (коригування) планів їх розвитку з урахуванням уточнення відповідних сценаріїв планування та ресурсних можливостей.

Загальну схему процесу оборонного планування та розподіл відповідальності за відпрацювання його окремих елементів наведено у додатку.

Рис. 1 Процес оборонного планування у міністерстві національної оборони та штабі оборони збройних сил Литовської Республіки

Вважаю, що доцільно імплементувати набутий досвід стратегічного (оборонного) планування в Литовській Республіці під час огляду спроможностей Збройних Сил України, що дозволить синхронізувати та узгодити розвиток усіх складових сектору безпеки та оборони, узгодити розподіл функцій і завдань його суб'єктів, організувати ефективну взаємодію між ними та оптимізувати видатки державного бюджету.

Інформаційні технології в освітньому процесі підготовки офіцерів запасу фінансово-економічного напрямку

Підготовка сучасних фахівців фінансово-економічної сфери як цивільного, так і військового напрямку, неможливе без використання в освітньому процесі інформаційних технологій. Адже вказана сфера будується на формуванні та реалізації значних масивів інформації, що пов'язане з потребою застосування різноманітного програмного забезпечення для здійснення накопичення, обробки, пошуку та збереження інформації щодо процесів організації та ведення фінансово-господарської діяльності та про виконані господарські операції.

Пандемія 2020 року яка призвела до активного застосування дистанційної форми навчання, довела, що виконання суспільного замовлення на підготовку фахівців сьогодні залежить як від технічної оснащеності військових навчальних закладів електронно-обчислювальною технікою з відповідним периферійним обладнанням яке функціонує на базі засобів нових інформаційних технологій, так і від готовності студентів (курсантів) до сприйняття потоку навчальної інформації, що має постійну тенденцію до збільшення.

Застосування інформаційних технологій у навчально-виховному процесі підготовки військових фахівців фінансово-економічного напрямку є перспективним через інтенсифікацію всіх його рівнів:

- підвищення ефективності та якості процесу навчання шляхом реалізації можливостей засобів новітніх інформаційних технологій;
- забезпечення спонукальних мотивів, що обумовлюють активізацію пізнавальної діяльності (наприклад, через комп'ютерну візуалізацію навчальної інформації, моделювання ситуацій наближених до дійсності, можливості управління, вибору режиму навчальної діяльності);
- посилення міждисциплінарних зв'язків через використання сучасних засобів обробки інформації в ході вирішення завдань з різних предметних областей.

Підсумовуючи визначимо, що інформаційні технології під час підготовки майбутніх військових фахівців фінансово-економічного напрямку можуть бути використані як засіб навчання та інструмент пізнання навколишньої дійсності; засіб розвитку особистості студента (курсанта); об'єкт вивчення (наприклад, в рамках освоєння Excel); засіб інформаційно-методичного забезпечення і управління навчально-виховним процесом; засіб комунікацій (наприклад, застосування платформи дистанційного навчання); спосіб автоматизації процесів контролю та корекції результатів навчальної діяльності; засіб автоматизації процесів обробки результатів експерименту і управління навчальним обладнанням; засіб організації інтелектуального дозвілля, розвивальних ігор та ін.

*Камбур І.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Огнєв С.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)*

Сучасний стан автоматизації бухгалтерського обліку в бюджетній сфері

В сучасних умовах процесів трансформації системи бухгалтерської обліку вітчизняних організації бюджетного сектору до міжнародної практики та стрімкого розвитку інформаційних облікових технологій проблема забезпечення ефективного процесу автоматизації облікових процедур бюджетних установ України потребує реалізації обґрунтованого наукового підходу для її успішного вирішення.

Новітні інформаційні технології є концептуальним фактором розвитку бізнесу, інструментарієм у діяльності сучасного підприємства в т.ч. у бухгалтерському обліку.

Новітні інформаційні технології у бухгалтерському обліку являють собою сукупність принципово нових засобів і методів обробки обліково-економічної інформації, передавання, зберігання та відображення інформаційного продукту (даних) з найменшими витратами згідно із закономірностями того економічного середовища, в якому розвивається новітні інформаційні технології.

Бухгалтерський облік в Україні, за останні 60 років, у своєму розвитку пройшов усі стадії застосування інформаційних технологій.

Процес автоматизації бюджетного обліку спрямований на удосконалення технологій бухгалтерського обліку й обробки економічної (у т.ч. облікової) інформації у бюджетних організаціях. Ефективне застосування сучасних технологій автоматизації обліку в бюджетних установах дає змогу забезпечити раціональне використання наявних ресурсів бюджетної сфери.

У сучасних умовах переважна більшість бюджетних установ використовує для ведення електронного обліку програмні додатки Microsoft Excel, Word, що негативно впливає на якість облікового процесу, оскільки використання жодної із вказаних програм, не дає змоги забезпечити ведення бюджетного обліку як цілісної, комплексної системи. Так, на основі використання додатків Microsoft Excel та Word можна забезпечити не більше, як виконання окремих функцій, зокрема: формування аналітичних показників, документів, відображення господарських операцій, планування доходів і видатків, як окремих облікових операцій, а не як цілісної системи бухгалтерського обліку бюджетної установи.

Перевагами застосування сучасних інформаційних технологій для автоматизації облікових процедур у бюджетних установах є такі:

обробка та збереження великої кількості однакових у структурному плані одиниць облікової інформації;

можливість здійснення вибірки необхідної інформації з великої кількості даних;

достовірне і безпомилкове здійснення математичних розрахунків;

оперативне отримання даних, необхідних для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень;

багаторазове відтворення дій. Більше того, використання засобів автоматизації дає змогу повністю вирішити проблему точності формування й оперативності забезпечення обліковою інформацією державних службовців бюджетних установ для обґрунтованого ухвалення та реалізації ефективних управлінських рішень.

На наш погляд, для здійснення раціонального вибору, ефективного впровадження та використання програмного забезпечення автоматизації системи бухгалтерського обліку бюджетної установи необхідно враховувати низку важливих характеристик:

1) специфіка діяльності установи (галузь, обсяг робіт тощо); 2) характеристика матеріально-технічної бази (наявність достатньої кількості комп'ютерної техніки і необхідного програмного забезпечення); 3) наявність кваліфікованих фахівців з бюджетного обліку, які мають досвід роботи з програмними продуктами автоматизованого ведення бухгалтерського обліку в бюджетній установі.

Слід відзначити, що бюджетні організації повинні не лише “йти в ногу з часом”, а й детально та критично аналізувати необхідність і доцільність впровадження конкретних сучасних програмних засобів автоматизації бюджетного обліку.

Вважаємо, що використання бюджетними установами програмних продуктів для автоматизації системи бухгалтерського обліку дає змогу, не лише забезпечити ефективний процес обліку операцій щодо надання установами послуг та проведення відповідних розрахунків, а й сформуванню цілісної інформаційну систему, використання даних якої дає змогу здійснювати аналіз ефективності функціонування бюджетної організації та своєчасно ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення.

Кацук Н.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Пенсійне забезпечення військовослужбовців в контексті пенсійної реформи в Україні

Пенсійне забезпечення є складовою соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб, які мають право на пенсію за Законом України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та членів їх сімей” (далі – Закон №2262-ХІІ). Крім того Закон №2262-ХІІ має бути спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення.

Разом з тим, на цей час для захисту своїх прав щодо гідного пенсійного забезпечення особи, звільнені з військової служби, вимушені звертатись з позивними вимогами до судів різних інстанцій.

Підґрунтям для судових позовів є спірна постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 (зі змінами) “Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб”,

яка не відповідає статті 43 Закону №2262-ХІІ, оскільки для обрахунку розміру пенсійного забезпечення не враховано усіх складових грошового забезпечення.

Слід зазначити, що питання щодо наявності правових підстав у обласних військових комісаріатів (територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки) для підготовки та надання до органів Пенсійного фонду України довідок про розмір грошового забезпечення станом на 05.03.2019 із зазначенням розмірів щомісячних додаткових видів грошового забезпечення та премії відповідно до зразкового рішення Верховного Суду України від 19.12.2019 у справі 160/8324/19 опрацьовано у відповідних структурних підрозділах Міністерства оборони України.

Ураховуючи вимоги рішення суду у справах № 826/3858/18 і 160/8324/19 та недостатню правову урегульованість відповідних публічно-правових відносин у зазначеній сфері існує необхідність у врегулюванні зазначених питань на рівні Кабінету Міністрів України шляхом внесення відповідних змін до Порядку проведення перерахунку пенсій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 року № 45 (зі змінами) “Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393” (далі – Постанова № 45) (головний розробник – Мінсоцполітики).

Міністерство оборони України звернулося до Кабінету Міністрів України та Міністерства соціальної політики України з пропозицією внести зміни до Постанови № 45 (вих. від 17.08.2020 № 220/4923).

Кабінет Міністрів України доручив Міністерству соціальної політики України (вих. № 34918/1/1-20 від 21.08.2020) внести на розгляд Кабінету Міністрів узгоджені пропозиції щодо внесення змін до Постанови № 45.

Міністерство оборони України свої пропозиції з даного питання надало.

На сьогодні відповідних змін до Постанови № 45 не внесено.

З огляду на викладене, реформування пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, залишається одним із головних питань, які потребують постійної уваги з боку держави.

к.е.н., доц. Кириленко І.В. (ВІКНУ)

Новації законодавчого регулювання матеріальної відповідальності військовослужбовців

С прийняттям Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців, та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 03.10.2019р. №160-ІХ дещо змінились підходи стосовно визначення розміру матеріальної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України.

Дія цього Закону поширюється на військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів, а також осіб рядового та начальницького складу правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, сил цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державного бюро розслідувань.

Умовами притягнення до матеріальної відповідальності, як і в попередній Постанові Верховної Ради України «Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі» від 23.06.1995р. залишились: а) наявність шкоди; б) протиправна поведінка особи у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням нею обов'язків військової служби або службових обов'язків; в) причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи і завданою шкодою; г) вина особи в завданні шкоди.

Однак тепер особа за завдану з необережності шкоду несе матеріальну відповідальність у розмірі завданої шкоди, але не більше п'ятнадцяти прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб.

Також командир (начальник), який своїм рішенням чи бездіяльністю порушив установлений порядок обліку, зберігання, використання військового та іншого майна або не вжив належних заходів, передбачених законодавством, щодо запобігання розкраданню, знищенню чи псуванню, іншому незаконному витрачання військового та іншого майна, внаслідок чого було завдано шкоду, або щодо притягнення винних осіб до матеріальної відповідальності, несе матеріальну відповідальність у розмірі завданої шкоди, але не більше п'ятнадцяти прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб. Так з 1 липня 2020 року ця сума становить 41955 гривень, що має значно підвищити рівень відповідальності військовослужбовців за ці правопорушення.

Водночас Закон визначає, що за шкоду, завдану розкраданням або втратою озброєння, зброї та боєприпасів до неї, особа несе підвищену матеріальну відповідальність у кратному співвідношенні до вартості такого майна, але не більше десятикратного розміру. При цьому перелік військового та іншого майна, нестача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості визначає Постанова Кабінету міністрів України. від 15 липня 2020 р. № 604 «Про затвердження переліку озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості».

*Козаков О.А. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Рудий М.М. (НУОУ імені І. Черняхівського)*

**Аспекти соціального захисту військовослужбовців в розрізі
одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або
часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності
військовослужбовців**

Згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Головною метою соціального захисту військовослужбовців є всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників.

На сьогодні система соціального захисту військовослужбовців включає встановлені законом права і свободи, гарантії, пільги та компенсації, які надаються військовослужбовцям у зв'язку з виконанням ними обов'язків військової служби.

Ніхто не має права обмежувати військовослужбовців та членів їхніх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України (стаття 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Держава гарантує військовослужбовцям та членам їхніх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. (стаття 19 Статуту внутрішньої служби).

В результаті проведеного аналізу необхідно визнати, що останнім часом сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнає суттєвих змін, але такі зміни скоріше стосуються кількісної площини, а не якісної. Слід також зауважити, що значна кількість прийнятих нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення військовослужбовців не відповідає рівню життя сьогодні та тим затратам (моральним, духовним, психічним, психологічним, фізичним), які військовослужбовці віддають, захищаючи свою країну. Обов'язком держави є створення та розроблення дієвого фінансового механізму соціального забезпечення військовослужбовців з метою своєчасного визначення потреб та гарантування повноцінного захисту військовослужбовців Збройних Сил України.

Систему соціального захисту військовослужбовців в Україні доцільно вдосконалювати на основі таких принципів:

- поєднання особистих інтересів військовослужбовців з інтересами держави при взаємній відповідальності;
- співвідношення необхідного рівня соціальної захищеності з реальними можливостями її забезпечення;
- забезпечення соціального захисту військовослужбовців на компенсаційній основі з безумовним виконанням ними своїх обов'язків та добровільним прийняттям певних обмежень своїх прав;
- обов'язкового включення до сфери дії норм соціального захисту членів сімей військовослужбовців, ветеранів війни, військової служби, учасників бойових дій та інвалідів війни;
- створення найбільш сприятливих умов для роботи державних органів щодо забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей;
- створення законних (легітимних) механізмів і форм реалізації державної соціальної політики у військовій сфері.

Кузьмич О.І. (ВІКНУ)

Актуальні питання та перспективи поліпшення оплати праці працівників бюджетної сфери

Розбудова ринкової економіки України, побудова соціально орієнтованої економіки та підвищення її конкурентоспроможності на всіх рівнях з поступовою інтеграцією у європейське співтовариство вимагають сьогодні від підприємств різних галузей та форм власності ефективного мотиваційного механізму, основою якого є організація та оплата праці, вимагають постійного вдосконалення трудового та податкового законодавства, переведення його до міжнародних норм та стандартів. Особливого значення це набуває у період економічної кризи.

Отже, питання оплати праці є ключовими в системі соціально-трудових відносин. Рівень трудових доходів населення, а саме розмір заробітної плати, є одним з основних показників ефективності соціально-економічної політики держави, а також, відповідно до Конституції України, - реалізації права людини на гідне життя.

Особливо актуальними й проблемними питаннями є питання матеріальної мотивації та механізму організації заробітної плати в бюджетній сфері економіки України. Вони обумовлюються наступним:

- низький рівень заробітної плати майже всіх працівників бюджетної сектору;
- порушення державних гарантій щодо оплати праці, зокрема неузгодженість основної заробітної плати з мінімальною;
- незадовільна, мізерна диференціація заробітної плати, а саме основної її частини;

- неврахування основних тарифоутворювальних чинників під час розроблення міжкваліфікаційних співвідношень оплати праці і, як наслідок, необґрунтовані диспропорції у рівнях основної заробітної плати працівників однакової кваліфікації, що виконують однакову за складністю та функціональними ознаками роботу;

- необґрунтованість тарифних коефіцієнтів між розрядами Єдиної тарифної сітки;

- недосконалість професійних стандартів або кваліфікаційних характеристик професій (посад) працівників бюджетної сфери за окремими напрямками діяльності, що призводить до необ'єктивного оцінювання посад для подальшого їх віднесення до розрядів Єдиної тарифної сітки, нераціонального розподілу обов'язків працівників і необґрунтованості кваліфікаційних вимог до добору кадрів;

- підвищення заробітної плати, головним чином, за рахунок додаткових видів заробітної плати і заохочень, що погіршує, на наш погляд, структуру заробітної плати, порушує принцип соціальної справедливості в оплаті праці та негативно впливає на диференціацію заробітної плати.

Окрім окреслених проблем, концептуальною проблемою України є також обмеження сфери державного втручання у систему регулювання механізму оплати праці. Як наслідок, за період 2014 – 2019 років в Україні порівняно з індустріально розвиненими країнами, незважаючи на зростання середньої та мінімальної заробітної плати, спостерігається значна розбалансованість темпів приросту продуктивності праці та виробництва, що призводить до зростання індексу споживчих цін, матеріальних витрат у собівартості, «деградації» всіх функцій заробітної плати.

Головними причинами загострення проблеми державного регулювання оплати праці є:

- відсутність дієвого контролю з боку держави за політикою оплати праці;

- недосконалість науково-методичного забезпечення процесу регулювання оплати праці;

- порушення чинного законодавства.

Усе викладене свідчить про те, що на сьогодні в Україні існує значна кількість невирішених проблем і протиріч у сфері оплати праці. Тому вкрай необхідне створення такої системи оплати праці, яка б формувала могутні стимули розвитку праці та виробництва.

Оптимальними напрямками, на наш погляд, є:

- удосконалення тарифної системи та нормування праці;

- активна участь держави у регулюванні оплати праці;

- посилення мотивації працівників до праці;

- зміна орієнтації підприємців і менеджерів у сфері стимулювання праці з кількісних на якісні показники діяльності тощо.

Підвищення заробітної плати – це важливий і потужний стимул для розвитку нашої економіки, завдяки якому можна розраховувати на зростання внутрішнього попиту, підйому національного виробництва, створення нових

робочих місць, загальне поліпшення життєвого рівня та формування в суспільства відчуття захищеності і впевненості в майбутньому.

*Лантух О.П. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Сергієнко Р.О. (НУОУ імені І. Черняхівського)*

Обґрунтування рекомендацій щодо оптимізації витрат коштів на проведення бригадних тактичних навчань окремою бригадою морської піхоти

Тактичні навчання з бойовою стрільбою є найвищою та найбільш ефективною формою польової виучки не тільки загальновійськових, а і всіх військових частин та підрозділів родів військ і спеціальних військ, які беруть участь у навчанні, вони проводяться з метою удосконалення польової виучки та злагодженості підрозділів в умовах, максимально наближених до бойових.

Підготовка навчання включає: планування навчання, підготовку керівництва і посередницького апарату, дослідницьких і інших груп, військ і району навчання.

Замисел навчання розробляється штабом керівництва навчання на основі вказівок керівника навчання, в яких він визначає основні питання замислу. Він розроблюється на карті, як правило, на фоні обстановки, на один, а в необхідних випадках на два ступені вище з'єднання, військової частини, яка навчається.

При розробленні замислу навчання та інших документів обов'язково повинні передбачатися передача управління з одних пунктів управління на інші в умовах найбільш складної тактичної обстановки та сильної радіоелектронної взаємодії противника, а також відпрацювання не менше 7 завдань по розмінуванню та мінуванню місцевості силами механізованих, танкових підрозділів та підрозділів інших родів військ.

Бригадне тактичне навчання з бойовою стрільбою може починатися з перевірки здатності бригади приводити себе в різні ступені бойової готовності і виходу у вихідний район навчання. Початок навчань визначається поданням відповідного сигналу (розпорядження) на приведення бригади в різні ступені бойової готовності чи відданням розпорядження (тактичного завдання) на вихід і зайняття вихідного району для проведення навчань.

З висуванням бригади у вихідний район розгортаються пункти управління, організується їх охорона і оборона, встановлюється зв'язок з підлеглими, підтримуючими та приданими підрозділами, а також зі штабом керівництва. У всіх підрозділах здійснюються необхідні інженерні роботи по обладнанню окопів для бойової техніки, укриття для особового складу, автотранспорту та засобів управління, а також по їх маскуванню.

Досвід сучасних збройних конфліктів свідчить, що складність і динамічність обстановки в бою створюють високі нервово-психологічні навантаження на солдатів і офіцерів, вимагаючи прийняття відповідальних рішень в обмежений час. При цьому підрозділам окремої бригади морської

піхоти часто необхідно діяти автономно від основних сил у будь-який час доби. Це об'єктивно вимагає від командирів підрозділів і штабів скорочення термінів прийняття рішень на організацію бойових дій і доведення бойових розпоряджень до підлеглих.

Для якісної практичної підготовки окремої бригади морської піхоти з тактичної підготовки в умовах, найбільш близьких до сучасного бою, призначена польова навчальна матеріально-технічна база з тактичної підготовки. Необхідно також щоб питання, які вже були відпрацьовані на тренажерно-моделюючих засобах та під час проведення теоретичних занять з тактичної підготовки, могли бути відпрацьовані на практиці в полігонних умовах.

Таким чином, існує проблема підвищення якості занять з тактичної підготовки з одночасною мінімізацією витрат матеріальних засобів і ресурсу озброєння і військової техніки. Одним зі шляхів вирішення проблеми набуття бойових спроможностей є створення відповідної навчально-тренувальної бази і полігонного обладнання, яка оснований на використанні сучасних інформаційних технологій.

Отже, навчальна матеріально-технічна база окремої бригади морської піхоти з тактичної підготовки, як основна складова польової навчальної матеріально-технічної бази, повинна відповідати наступним вимогам: створені умови для навчання мають бути максимально наближені до реальних бойових; збір, відображення і обробка інформації про стан і результати вогневого ураження цілей повинна здійснюватись в масштабі реального часу; забезпечувати безперебійну роботу в будь-яких умовах місцевості і часу доби; здійснювати організаційний та методичний зв'язок занять і тренувань на тренажерах з тактичними заняттями та навчаннями в полі, в тому числі з бойовою стрільбою; формувати у матросів і офіцерів при проведенні занять з бойовою стрільбою, дій на техніці і озброєнні високих морально-бойових якостей; забезпечувати зниження фінансових витрат, економію матеріальних коштів і часу; дотримання безпеки тих, хто навчається, та недопущення забруднення навколишнього середовища.

Неможливо здійснити аналіз витрат на проведення бригадних тактичних навчань комплексно, так як при оцінці витрат необхідно враховувати особливості організаційно-штатної структури бригади, штатне озброєння та військова техніка підрозділів бригади, укомплектованість бригади, тематика навчань (наступ, оборона чи інші дії), місцевість де будуть проводитись навчання, спосіб перевезення озброєння та військової техніки до місця проведення навчань, віддаленість полігону, забезпеченість полігону матеріально-технічною базою, наявність на полігоні місця завантаження-розвантаження на залізничні платформи, вартість оренди залізничних платформ, наявність засобів перевезення важкої техніки, що дозволить економити її моторесурс, тощо.

На сьогоднішній день триває етап відновлення полігонів та створення міжвидових центрів підготовки, проте підпорядкованість таких центрів чи полігонів не забезпечує проведення на їх фондах навчань підрозділів за

територіальним принципом, що суттєво збільшує бюджет проведення таких навчань.

Проведення видатків на бойову підготовку за децентралізованим принципом свідчить про відсутність комплексного аналізу видатків на підготовку.

Фінансування видатків на підготовку військ за залишковим принципом дозволяє лише відпрацювання окремих елементів плану бойової підготовки, а бойове злагодження бригади здійснюється умовно.

Варто зазначити, що оптимізація витрат на підготовку військ ні у якому разі не слід розуміти як економію, а перш за все необхідно створювати комплексні програми підготовки для кожного окремого підрозділу окремо і виключно після ґрунтовного аналізу всіх вищевказаних факторів які впливають на вартість проведення навчань.

Левченко А.В. (ВІКНУ)

Стасюк О.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Пропозиції оптимізації процесу закупівель у військовій частині

Функціональна діяльність військової частини неможлива без постійного процесу відновлення певних матеріальних засобів, найвагомим способом є закупівля матеріальних предметів та послуг у інших організацій. Обов'язковою умовою для співпраці з комерційною установою для військової частини є укладання договору. Згідно із Законом України №114 «Про публічні закупівлі» до принципів закупівель відносять максимальну економію бюджетних коштів. Проте дешевший товар не завжди є найкращим по характеристикам та якості.

Варто зазначити, що для вирішення цієї проблеми необхідно здійснювати порівняння якості товару з його ціною. На прикладі закупівлі дизельного палива (Євро-5) вищезазначене порівняння можливо здійснити відповідно до таблиці:

Фізико-хімічні показники	Норма	УкрНафта	WOG	ОККО
Цетановий індекс (не менше, од.)	46	52(1,13)	54,8(1,19)	53,6(1,17)
Температура спалаху в закритому тиглі (не нижче, °C)	55	62(1,13)	55(1)	67(1,22)
Вміст сірки (не більше, мг/кг)	10	8(1,25)	5(2)	8(1,25)
Густина за температури 15 °C (у межах, кг/м ³)	820-845	842,4(1,01)	826,5(0,99)	828,1(0,99)
Випаровуваність при t 350°C (не менше, %)	85	93(1,09)	92(1,08)	92(1,08)
Загальний добуток коефіцієнтів	-	1,76	2,56	1,91
Відсоткове співвідношення якості марок між собою, %	-	68,75	100	74,61
Ціна за 1л, грн.	-	23,00	25,99	25,99
Відсоткове співвідношення ціни марок між собою, %	-	100	88,50	88,50
Середнє значення співвідношень, %	-	84	94	82

У ході дослідження було порівняно фізико-хімічні показники палива із нормами державних стандартів, виведено загальний показник якості, шляхом добутку всіх коефіцієнтів, а також проаналізовано їхні значення між собою. Відповідно до наведених даних найбільш якісним відносно інших виявилось дизельне паливо фірми «WOG», проте найдешевшим паливо «УкрНафти». Здійснивши порівняння ціни та якості палива, варто зазначити, що найбільш економічно вигідним є паливо фірми «WOG», яке під час використання зменшить ризик псування інших основних засобів, які будуть його використовувати.

Як висновок з вищезазначеного варто зазначити, під час закупівлі товарів, не варто нехтувати їхньою якістю, так як це може спричинити масштабніші витрати в майбутньому. Вже зараз Закон України «Про публічні закупівлі» вводить новий критерій оцінювання товару - життєвий цикл товару. Варто зазначити, що процес співставлення ціни та якості необхідно вирішити на законодавчому рівні. Проте останні зміни в законодавчій базі дозволили відштовхуватись не тільки від ціни, а і від терміну протягом якого цей товар прослужить.

Мотрунич І.І. (НІСД)

Мобілізаційна підготовка та мобілізація оборонного сектору національної економіки держави в умовах збройної агресії

Анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та її збройна агресія в окремих районах Донецької та Луганської областей призвели до значних втрат людських життів, руйнування виробничої інфраструктури, збитків господарської діяльності громадян, підприємств та організацій.

Готовність країни до оборони, у ході відбиття агресії означає готовність народного господарства забезпечити матеріальні потреби для підтримання високої бойової готовності Збройних Сил. Вона виражена в постійній готовності певної частини народного господарства до економічного забезпечення відбиття агресії і в мобілізаційній готовності іншої його частини.

Основні завдання воєнної політики, мають реалізовуватись шляхом нарощування оборонних можливостей держави через переведення економіки і системи воєнного та державного управління на функціонування в умовах особливого періоду, мобілізації додаткових ресурсів.

В Україні питання мобілізаційної підготовки та мобілізації регулюються Законом. Цей Закон встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів. Даний Закон визначає основні терміни та їх визначення, а саме: визначення – мобілізаційна підготовка, система управління мобілізаційною підготовкою,

мобілізація, особливий період, демобілізація, мобілізаційний план, мобілізаційні завдання (замовлення), основні показники мобілізаційного плану, мобілізаційні потужності.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів як: - централізоване керівництво, - завчасність, плановість, - комплексність і погодженість, - персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації, - додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян, - гарантована достатність, - наукова обґрунтованість, - фінансова забезпеченість.

Зміст мобілізаційної підготовки включає багато заходів, основними з яких можна виділити: - правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації; - наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації; розроблення мобілізаційних планів; підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до проведення мобілізації; підготовка національної економіки та її галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду; створення мобілізаційного резерву; підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених до передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням; військовий облік військовозобов'язаних та призовників; проведення військово-економічних мобілізаційних навчань і тренувань; підготовка фінансової системи держави до функціонування в умовах особливого періоду; та інше.

Зміст мобілізації становить: - переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду; - переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Отже, як бачимо проведення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації включає в себе комплекс заходів, які необхідно проводити своєчасно та в повній мірі.

к.е.н., доц. Олієвська М.Г. (ВІКНУ)

Розвиток людського капіталу через фінансування військової освіти як один з пріоритетів національних інтересів та забезпечення національної безпеки України

Загальнодержавна система освіти та її складова частина – військова освіта мають вирішальне значення у забезпеченні розвитку людського капіталу. І задля подолання поточних та майбутніх викликів [1-3], досягнення Глобальних цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals), міжнародні організації (United Nations, The World Bank Group's), країни та інші стейкхолдери активно фінансують якісну, доступну освіту, а також

медичне обслуговування, соціальні послуги та можливості працевлаштування, що в сукупності розвиває національний людський капітал, сприяє подоланню бідності і формуванню більш інклюзивного суспільства, забезпечує національні інтереси і безпеку держав.

В Україні вищезазначені питання корелюють зі Стратегією національної безпеки України (затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020) [1]. Відповідно до якої, одним із пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу, через модернізацію освіти та науки. Серед іншого, зміцнення бойового потенціалу Збройних Сил України та інших органів сил оборони має здійснюватися шляхом:

- 1) підвищення якості та інтенсивності підготовки військ (сил);
- 2) трансформації професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки, освіти НАТО;
- 3) професіоналізації військової служби, посилення взаємодії усіх органів сектору безпеки і оборони для виконання спільних завдань.

Одним із дієвих механізмів досягнення завдань Стратегії є створення сприятливих фінансових умов розвитку освіти і науки, забезпечення функціонування науково-дослідницької інфраструктури, а також взаємодія вчених із державним і приватним сектором, стимулювання інновацій та запровадження новітніх технологій як у сферах безпеки та оборони, так і в інших сферах.

Водночас, слід врахувати, що, як і будь-які інвестиції, фінансування військової освіти: по-перше, потребує значних ресурсів (особливо ресурсів часу) і не дає миттєвого результату; по-друге, в рамках комплексного реформування військової освіти і для максимальної віддачі людського капіталу кожен військовослужбовець, працівник, керівник структурного підрозділу має усвідомлювати не «що він має робити», а «що він має зробити» [2], об'єктивно оцінювати сильні та слабкі сторони, активно розвивати «hard and soft skills».

З огляду на стратегічні пріоритети та цінність людських ресурсів у військовій сфері, на наш погляд, доцільним є розвиток фінансування військової освіти в частині вдосконалення механізмів фінансування, забезпечення ефективного використання коштів платників податків, залучення міжнародної допомоги тощо.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

2. Пунда Ю. В. (2018). Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України. Наука і оборона. 1. 34-40.

3. Human Capital Project : Year 2 Progress Report (English). Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/483491602866728302/Human-Capital-Project-Year-2-Progress-Report>

д.е.н., проф. Панухник О.В. (ТНТУ імені Івана Пулюя)

Фінансове забезпечення військової потужності України: оцінка позицій у ключових міжнародних рейтингах

Згідно даних глобальних рейтингів, військова потужність України зростає, але доволі повільно та з дуже низького рівня, яким оцінюється початок 2014 року. Водночас, інші країни світу – зокрема, Середнього Сходу та Азіатсько-Тихоокеанського регіону – також радикально збільшили свої оборонні витрати, тому Україна й надалі займає далеко не лідируючі позиції у сфері військової потужності порівняно з іншими державами. Враховуючи, що США спонукають членів НАТО збільшити витрати на оборону, відносна позиція військової потужності України може суттєво зміститися не в кращому напрямі.

У 2017-2018 рр. рівень витрат на оборону в Україні склав 5 % від ВВП (до прикладу, у країнах Європи від 1 % до 2,3%; у США – 3,2 %). Проте, простого, механічного відрахування 5 % на оборону далеко недостатньо для ефективного захисту держави.

Економічна динаміка України свідчить, що ті самі 5 % ВВП у 2017 і у 2018 – це відмінні величини, і різниця між ними далеко не в бік зростання [1].

Україну високо оцінюють з точки зору наявності особового складу, озброєння та оборонно-промислового комплексу, достатніх для утворення боєздатного війська, але з реалізацією цього потенціалу залишаються невирішені проблеми: частина обраних підходів до підвищення військової потужності України не до кінця спрямована на створення стійкої та професійної армії, а є, у певному сенсі, наслідками значного масиву неузгоджених зусиль, за яким дотепер важко було прослідкувати єдину цілісну стратегію дій.

Для України не є принциповим питання посісти високу позицію в релевантних рейтингах – важливим є факт наявності у країні війська, здатного здійснювати національну оборону та стримувати ескалацію, й при цьому доступного для утримання протягом тривалого періоду.

Необхідно зазначити, що наша країна поступово поліпшує свої позиції у Fragile States Index (Рейтингу неієздатності держав) після їх значного зниження за низкою міжнародних показників (з очевидних причин під час Майдану та конфлікту з Росією у 2014 році). Стабільність поступово повертається, але прогрес відбувається нерівномірно, чому першочергово сприяє внутрішньо-політична криза в державі [2].

Позиції України у ключових міжнародних індексах*

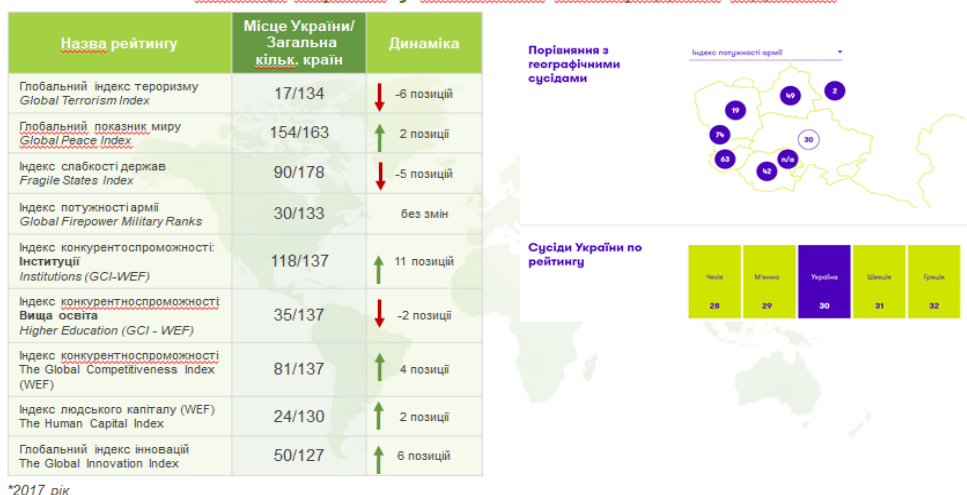

Рис. 1 Позиції України у ключових міжнародних індексах станом на 2017 рік [сформовано автором на основі 2]

У цілому, є підстави для обережного оптимізму, але наявність політичної волі та стійких зусиль є основою того, як Україна надалі буде сприйматися світовою спільнотою та міжнародними організаціями в питаннях нарощування своєї військової потужності.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний круглий стіл «Україна – НАТО: невійськова співпраця як спільна відповідь гібридним загрозам» 09 лютого 2017 року: веб-сайт. URL:

http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=516:ukra-na-nato-sp-lna-nev-yskova-sp-vpracuya-u-protid-g-bridn-y-v-un&catid=16&Itemid=186&lang=ua

2. Україна в глобальних рейтингах. Зручний доступ до актуальних даних про позиції України у ключових міжнародних індексах. 2019: веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/longreads/ratings/index.html>

Пахольчук В.В. (ВІКНУ)

Застосування інституціональної теорії в оборонному секторі

Інституційна теорія намагається пояснити залежність між схожістю різних організацій з різних секторів та тим, чому навіть установи, які мали б бути схожими – відрізняються. З одного боку, існують потужні зовнішні та внутрішні сили, які створюють необхідний тиск та очікування, що зумовлюють появу необхідної рушійної сили, які пояснюють чому відбуваються ці зміни. З іншого боку теорія пояснює як специфічні організаційні форми, наприклад, планування та звітності імплементуються різним шляхом у навіть схожих організаціях [1].

Основними проблемами, які висуває до нас теоретичний підхід інституціональної теорії є наявність “isomorphism” та “decoupling”. Перший полягає у наслідуванні одного суб’єкта інших та переймання від них певних

характеристик. Для оборонного сектору це властиво особливо на етапах реформування, коли вступає в роль регулятивний, імітаційний та нормативний ізоморфізм, що пояснює наші спроби наслідування держав НАТО, як результат політичних рішень, проте за рахунок існування внутрішніх особливостей не може бути досягнуто на бажаному рівні. Також властивий ізоморфізм і для суб'єктів нижчого рівня, що пояснює наслідування у формуванні регулятивних процесів для різних підрозділів, які також мають певні особливості.

“Decoupling” – це розбіжність між публічно анонсованими діями та реальними практичними діями, що особливо характерно для установи оборонного сектору в умовах реформування їх структури та механізмів забезпечення. Причинами таких дій можуть бути розбіжність між раціональною логікою, що вимагає ефективних рішень, але суперечить очікуванням суспільства, що здійснює зовнішній тиск на установу. Таким чином виникає розбіжність між бажаними та реальними результатами функціонування установ.

Схоже дослідження в рамках інституціональної теорії було проведено у армії Швеції та може бути застосоване для України. У ньому було проаналізовано систему управління ресурсами та комунікації, які при цьому приймають участь. Дослідження цінне тим, що показує як за допомогою теорії формують та розвивають індикатори оцінки ефективності функціонування системи управління ресурсами [2].

Список використаних джерел:

1. DiMaggio, P., & Powell, W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160.

2. Almqvist, R., Catasús, B. and Skoog, M. (2011), "Towards the next generation of public management: A study of management control and communication in the Swedish Armed Forces", *International Journal of Public Sector Management*, Vol. 24 No. 2, pp. 122-145. <https://doi.org/10.1108/09513551111109035>

Kundu, O. (2019). Risks in Defence Procurement: India in the 21st Century. *Defence and Peace Economics*, 1–19. doi: 10.1080/10242694.2019.1646443.

*Пустова О.Г. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Яковчук Є.Ю. (НУОУ імені І. Черняхівського)*

Грошове забезпечення військовослужбовців як основний мотиваційний чинник до проходження військової служби і гарант соціальної захищеності військовослужбовців

Аналіз та історія минулих війн доводить, що кожного століття у світі між державами відбуваються неодноразові масштабні військові конфлікти, наша держава тому не виняток, нас також це не минає стороною. Війни були та будуть відбуватись доки між різними державами будуть існувати протиріччя, як територіальні, економічні та змагання в озброєні тощо.

Військовий конфлікт на Сході нашої країни у теперішній час тому приклад та ще раз нам доводить, що без сильної армії держава не може гідно існувати.

Тому для забезпечення ефективності функціонування Збройних Сил України особовий склад повинен усвідомлювати своє призначення, демонструвати патріотизм, порядність, витримку, бути готовим до підтримання на високому рівні боєздатність та боєготовність військ. Держава ж, в свою чергу, повинна стимулювати військовослужбовців до якісного проходження військової служби, максимально об'єктивно її оцінювати.

Питання вдосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців залишається актуальним на сучасному етапі розбудови Збройних Сил України, так як грошове забезпечення є одним з основних мотивацій військовослужбовців до проходження військової служби та як результат виникнення здорової конкуренції на перших етапах військової служби, а саме з моменту присвячення громадянина до служби в Збройних Силах.

Тому пропонується відмовитися від старої наявної системи грошового забезпечення та перейти на систему за стандартами армій країн НАТО.

На сьогоднішній день, для того, щоб у громадян виникло бажання служити в українській армії, необхідно вдосконалювати діючу систему грошового забезпечення і тим самим наближати її до стандартів НАТО. Відповідно соціально-економічний рівень країни зросте також, так як Збройні Сили невід'ємна складова добробуту й розвитку держави. Підвищення рівня грошового забезпечення, вдосконалення порядку його нарахування сприятиме по-перше росту конкуренції на етапах вступу у військові навчальні заклади та під час відбору цивільних до військової служби за контрактом, по-друге призупиненню процесу відтоку кваліфікованих кадрів, що в свою чергу забезпечить формування сучасних та могутніх Збройних Сил, які були б спроможні забезпечити територіальну цілісність та суверенітет держави.

Ракова Ю.С.(ХДУ)

к.ю.н., доц. Волкович О. Ю. (ХДУ)

Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України

В Україні зараз не легкі часи, і не для кого не таємниця, що в нас час для миру над головою потрібні великі вкладення в оборону нашої країни. За роки незалежності України, хоча й відбулися значні економічні зміни, проте фінансова система не відповідає дійсності сучасного законодавства, складовою якої, безумовно, є фінансове забезпечення та інвестиційні вкладення в армію.

В умовах реформування Збройних Сил України, яке базується на засадах провідних країн, котрі є членами НАТО, все більшого значення набуває соціальне забезпечення військовослужбовців. Це пов'язано, в першу чергу, з розроблення чіткого механізму соціального забезпечення військовослужбовців та їх сімей.

Питаннями ефективності фінансового механізму ЗС України та його функціонування займалися С.М. Чімишенко, О.П. Голота, Л.В. Цюкало [2-4]. Можна зазначити, що предметом уваги науковців також було дослідження понять «соціальне забезпечення військовослужбовців», «фінансовий механізм ЗС України».

Створення чіткого механізму фінансування соціального забезпечення ЗС України істотно прискорює статус та соціальний захист військових. Все це сприяє належному та швидкому виконанню ними завдань, які пов'язані із набуттям членства в НАТО, інтеграцією України в європейський правовий, безпековий простір [1].

Фінансовий механізм соціального забезпечення ЗС України – сукупність заходів, спрямованих на фінансування соціальної сфери, розподіл і перерозподіл коштів у цій сфері з використанням відповідних нормативів, санкцій, стимулів та лімітів, а також фінансового регулювання економічних і соціальних процесів української армії [2, с. 78].

Формування фінансових ресурсів ЗС України здійснюється коштом державного бюджету, благодійних внесків, грантів, надходжень від господарської діяльності. Ці кошти спрямовуються на фінансування потреб армії відповідно до кошторису Міністерства оборони України. При розподілі фінансових ресурсів, кошти спрямовуються на потреби військовослужбовців та виконання завдань, які стоять перед ними [3, с. 45].

Останнім часом з'явилося дві форми фінансування соціального забезпечення: внутрішнє, під котрим розуміється фінансування за рахунок ресурсів, заощаджених самим військовослужбовцем, а також членами його сім'ї та благодійництво. Матеріальною формою прояву внутрішнього фінансування є трансферти в рамках одного чи кількох домогосподарств, члени яких поєднані родинними зв'язками. Ця форма фінансування соціального забезпечення військовослужбовців найменш регламентована з боку держави та недостатньо вивчена, оскільки спеціальних статистичних досліджень характеру і структури трансфертів між членами домогосподарств не проводиться [4]. На нашу думку, дана матеріальна форма не є актуальною, тому що більшість військовослужбовців проживають із сім'єю за рахунок їх заробітної плати, яка є єдиним джерелом доходів.

В ході подій на сході України велику роль в наданні фінансових, матеріальних та людських ресурсів відіграють волонтерські рухи та благодійні організації для допомоги учасникам Операції об'єднаних сил, військовослужбовцям.

Протягом 2014-2020 рр. відбулася зміна в системі оподаткування. Зростання державних податків на оборону України потребує чіткого механізму та законного й раціонального розподілу коштів. Для цього необхідно створити систему фінансового контролю, для забезпечення виваженого витрачання бюджетних коштів, які в першу чергу надаються на грошове забезпечення військовослужбовців та їх сімей.

Отже, можна зробити висновок, що в механізмі соціального забезпечення військовослужбовців є певні проблеми. Для їх вирішення

необхідно удосконалити механізм витрачання бюджетних коштів, залучити нові джерела фінансування; спрямувати кошти на захист соціального статусу військових.

У наш час Україна переживає не найкращі роки. В умовах проведення Операції об'єднаних сил необхідно застосувати нові засади розподілу фінансових ресурсів. Кошти, які надходять від волонтерів і державного бюджету, потрібно витратити згідно із сучасним оборонним замовленням та завданнями, які покладаються на військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Голота О.П. Фінансове забезпечення соціальної сфери Збройних Сил України в умовах їх реформування : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2008. С. 78.

3. Чимишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дис. канд. екон. наук : 08.00.08; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. С. 45.

4. Цюкало Л.В. Особливості фінансового механізму соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України. URL: file:///C:/Users/lenovo/Desktop/Npndfi_2019ф_3_13.pdf

к.е.н. Сизов А.І. (ВІКНУ)

Науменко Т. (ВІКНУ)

Заробітна плата в системі державних соціальних гарантій

Питання організації оплати праці є одним із найважливіших у системі соціально-трудових, соціально-економічних відносин; оплата праці є елементом національної політики, а тому їх регулювання повинно здійснюватися виважено і на державному рівні. Одним із основних важелів впливу держави на порядок організації оплати праці у військових частинах є надання соціальних гарантій в оплаті праці працівників (мінімальна заробітна плата, норми оплати праці, інші гарантії та компенсації).

Найголовнішою складовою в системі державних соціальних гарантій є мінімальна заробітна плата, ефективність якої залежить від моделі розрахунку її величини.

Діючим законодавством України передбачено надання громадянам, які працюють на підприємствах (незалежно від форм власності та ведення господарської діяльності), обов'язкової державної соціальної гарантії – мінімальної заробітної плати. Ця заробітна плата повинна враховувати рівні прожиткового мінімуму, середньої заробітної плати, продуктивності праці, зайнятості та відповідні економічні реалії.

Великою є роль держави у підтримуванні й підвищенні купівельної спроможності заробітної плати. Це забезпечується, зокрема, за допомогою захисту заробітної плати від інфляції через механізм індексації. Однак зростання інфляції в Україні не супроводжується відповідною корекцією

зарплат через їх індексацію. Це негативно впливає на платоспроможний попит, що призводить до зниження обсягів виробництва.

Також, система державного регулювання оплати праці повинна передбачати раціональне податкове регулювання заробітної плати найманих працівників і прибутків підприємств тим, щоб забезпечувати купівельну спроможність трудових доходів населення. Однак є нагальна потреба вдосконалення податкової системи і найперше перегляду державної політики оподаткування доходів громадян. Податкове регулювання заробітної плати має бути побудовано так, щоб воно, з одного боку, стримувало надмірно високі доходи, а з іншого — не послаблювало мотивацію до праці. Для цього важливе значення має перехід від фіскальної до стимулюючої податкової політики. Варто визначити порядок перегляду неоподаткованого мінімуму заробітної плати і підвищення його розміру. Цей мінімум відповідно до ст.2 Закону України «Про прожитковий мінімум» дозволяється встановлювати не меншим, ніж реальний прожитковий мінімум (а не 50% від нього, як встановлено зараз).

Роль держави як суб'єкта регулювання оплати праці є визначальною для всіх сфер економіки. Але не раціональні рішення української влади, через свої, можливо, амбіції у реформуванні соціально-економічної системи України негативно впливають на економічні процеси в країні. Для прикладу розглянемо ситуацію у бюджетній сфері, яка склалася станом на вересень 2020 року. Як зазначалося попередньо, з 1 вересня 2020 року була встановлена мінімальна заробітна плата у розмірі 5000 гривень. Як ми знаємо, Державний бюджет України є дефіцитним, коштів не вистачає, але уряд начебто дає гарантії, щодо збільшення заробітної плати, а по факту в бюджетних установах коштів на виплату заробітної плати не збільшилося. Як наслідок, заробітну плату нараховують шляхом зменшення відсотків додаткових видів заробітної плати, що викликає невдоволення та нерозуміння працівників, адже сума нарахована на їх карткові рахунки у вересні не відрізняється від нарахованої суми у серпні 2020 року.

В Україні існує певний дисбаланс між оплатою праці в бюджетній та небюджетній сферах. Вона має свої специфічні особливості, обумовлені функціональним змістом праці, кваліфікаційним і професійним складом, характером виконуваних завдань. Так, наприклад, для всіх організацій бюджетної сфери обов'язковим є застосування тарифної системи, сутність якої полягає у тому, що оплата праці різних категорій працівників диференціюється на основі встановлених нормативів. На даний момент основним документом для встановлення їх кваліфікації є Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 р. №1298 «Про оплату працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» .

На сьогоднішній день існують певні розбіжності між нормативними документами, які регулюють виплату заробітної плати. Закон України «Про оплату праці» зобов'язує роботодавця виплачувати заробітну плату не нижчу від розміру мінімальної. У разі якщо у працівника заробітна плата менша від

мінімальної, ми обов'язково робимо доплату. Ця проблема виникає тому що тарифні розряди (яких на даний момент налічується 25), а саме з першого по дванадцятий, не дотягують до розмірів мінімальної заробітної плати. Вирішення цієї проблеми, значно б спростило систему нарахування заробітної плати, та підвищило б загальну оплату праці працівникам бюджетної сфери. Але уряд не піде на те, щоб скоротити розрив між встановленим розміром прожиткового мінімуму і мінімальної зарплати. Справа в тому, що прожитковий мінімум, по суті, визначає розмір витрат (відрахування на соціальну сферу), а мінімальна заробітна плата – суму доходів (від прибуткового податку на ЗП і ЄСВ). До 2016 року розміри прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати були приблизно однакові. Уряд спеціально пішов на те, щоб підвищити мінімальну заробітну плату в 2 рази, адже повинні були підвищитися доходи від зарплат, що скоротило б дефіцит Пенсійного фонду. Однак від цієї ситуації сильно постраждали держслужбовці: для них заробітну плату стали обчислювати на основі прожиткового мінімуму з урахуванням коефіцієнтів тарифної сітки.

Та в бюджетних галузях працює великий відсоток працівників з освітою, здобутою у вищих навчальних закладах. Низька оплата праці працівників освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва знижує якість обслуговування населення, породжує поширення тіньових відносин у соціальнокультурних установах і закладах охорони здоров'я. Незадовільний стан оплати праці в бюджетних галузях робить їх мало привабливими для економічно активного населення і в подальшому, при підтриманні такої динаміки, може призвести до вивільнення з них робочої сили .

Для цього, на нашу думку, доцільно на рівні галузевих міністерств розробити рекомендаційну систему їх власних тарифних сіток, дія яких має поширюватися на працівників підвідомчих їм бюджетних організацій та установ. Такі тарифні сітки мають якомога об'єктивніше охоплювати специфіку праці відповідної галузі, встановлювати справедливу диференціацію в оплаті праці працівників в залежності від її складності, у повній мірі враховувати результати праці кожного окремого працівника.

Тітомир Ю.К. (ВІКНУ)

Новосьолов Ю.К. (ВІТВ НТУ «ХП»)

Приділення великої уваги фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності в Україні

Наука в Україні впродовж двох останніх десятиліть не належала до сфери державних пріоритетів і тому, відбувалося постійне скорочення фінансування наукових досліджень.

Розвиток науки та наукових досліджень майже повністю залежить від стану фінансування державних наукових програм, витрат на підтримку науково-дослідних установ, підтримку наукових та науково-педагогічних працівників. Здійснюючи розгляд стану наукових досліджень в Україні, спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості наукових відкриттів та

проведених наукових досліджень. І проблема криється не у відсутності наукового потенціалу чи небажанні науковців та вчених на проведення наукових досліджень, а саме у неналежному здійсненні фінансування наукової галузі.

Держава повинна приділяти велику увагу фінансуванню, бо однією з причин такого стану наукової сфери є щорічне невиконання Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», згідно з яким фінансування науки повинно становити не менше 1,7% від валового внутрішнього продукту країни.

Виходячи з реалій стану і розвитку економіки України, напевно можна стверджувати, що рівень дотацій з державного бюджету та інших джерел фінансування істотно не зміниться протягом кількох років. Тому, необхідна глибока реструктуризація сфери науки, пов'язана зі змінами в способі управління коштами, виділеними на науку.

Відтак, підвищення рівня наукових досліджень неможливе без відповідного фінансування. На превеликий жаль, загальний рівень, структура і механізми фінансування науково-технічної сфери в Україні суттєво ускладнюють реальне використання можливостей науково-технічного потенціалу, як потужного фактора розвитку економіки та переведення її на інноваційну модель розвитку. Проблема фінансового забезпечення науково-технічної сфери залишається недостатньо вирішеною. Бюджетне фінансування наукових досліджень вищих навчальних закладів МОН України, наукових установ все ще не відповідає завданням науки з огляду на потреби національної економіки.

Таким чином, необхідність державної підтримки у фінансуванні наукової діяльності не вичерпує всіх питань розкриття проблеми, а лише відкриває основні принципи та перспективу для розробки моделі організації фінансування наукової сфери, котрі враховані та запроваджені у розвинених країнах.

*к.е.н. Федотова Я.Г. (ВІКНУ)
Череватий Т.В. (НІСД)*

Сектор безпеки та оборони України: фінансово-економічні аспекти забезпечення ефективного функціонування

Сучасна геополітична ситуація в світі, з одного боку, вимагає від України здійснювати пошук прийнятної економічної парадигми та відповідно до цього перебудовувати свою економічну модель, з іншого боку - проблема самозбереження суспільства змушує вишукувати засоби на гідне функціонування сектору безпеки та оборони країни, підтримання боєздатних збройних сил держави. Забезпечення армії сучасним озброєнням і військовою технікою здійснюється на основі високих технологій, передового науково-технічного рівня розвитку й оснащеності різноманітних галузей промисловості. Доведено, що фінансово-економічні можливості забезпечення воєнної безпеки характеризують військово-економічний

потенціал і військово-економічну могутність, які, у свою чергу, базуються на економічному потенціалі та могутності країни [1].

За останні роки в Україні спостерігається динаміка в напрямі збільшення видатків з Державного бюджету на національну оборону, реформу та модернізацію армії. Попри це, здатність нашої країни перетворювати свій обороноздатний потенціал на дійсну військову потужність досі потребує значно більшого прикладання зусиль.

Рис. 1 Видатки Держбюджету України на національну оборону, реформу та модернізацію армії за період 2014-2018 рр., млрд грн; у % до попереднього року [сформовано автором на основі 2]

Єдина реальна можливість збільшити фактичні видатки на національну безпеку та оборону (як прямі - фінансування Збройних сил, спецслужб, правоохоронних органів, так і більш важливі, опосередковані - рівень добробуту громадян), - це забезпечення стабільного економічного розвитку в державі.

Стає зрозумілим, що за сучасних умов, що склалися, першочергово йдеться про значимість покладення в основу забезпечення розвитку держави, її регіонів, окремих сфер та галузей (сектору безпеки та оборони, зокрема), наступних принципів:

- сталого поступального розвитку держави;
- ефективної взаємодії армії, поліції, представників медичної сфери, муніципалітетів та інших структур, задіяних у системі безпеки, цивільної оборони за умов наявності воєнного конфлікту;
- партнерських взаємовідносин усіх зацікавлених сторін.

Рис. 3 Принципи забезпечення розвитку України, що сприятимуть зміцненню сектору безпеки та оборони держави [сформовано автором на основі 3]

Гібридний характер агресії РФ проти України довів, що військова сила не відіграє винятково вирішальну роль у конфлікті, а отже, протидія такій агресії має бути комплексною, із застосуванням широкого спектра засобів невійськового характеру: інформаційної безпеки, кібербезпеки, науки та новітніх технологій, енергетичної безпеки, стратегічних комунікацій, ін. Саме для здійснення цих змін необхідно реалізовувати заходи, що прописані в Стратегії національної безпеки України, прийнятої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року, а інституціям сектору безпеки та оборони нашої держави негайно взяти їх на озброєння [3].

Список використаних джерел:

1. Требін М.П. Армія в суспільстві, що трансформується (соціально-філософський аналіз) : Автореф. дис... д-ра філософ. наук : 09.00.03; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2005. 32 с.

2. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти: наук. керівник проєкту акад. НАН України М. З. Згуровський / Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.

3. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

*Чистик О.М. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Огієвич О.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)*

Прогнозні показники видатків спеціального фонду у бюджетному запиті Міністерства Оборони України – середньострокова перспектива

Підстави та обґрунтування видатків спеціального фонду Міністерства оборони України на 2021 рік та на 2022-2023 роки за рахунок надходжень до спеціального фонду та очікувані результати у 2020 році складено відповідно до вимог статті 35 Бюджетного кодексу України.

За рахунок власних надходжень та інших джерел власних надходжень бюджетних установ Збройних Сил України в 2021 році прогнозується отримати та спрямувати на видатки бюджетної програми 2101020 Забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовка кадрів і військ,

медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни біля 1,28 млрд. грн, з них за рахунок:

1. Плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю – 0,25 млрд. грн.;

2. Додаткової (господарської) діяльності військ (сил) (код 250102) – 0,8 млрд. грн.;

3. Від здавання в оренду військового майна Збройних Сил України (код 250103) планується отримати та спрямувати на ремонт фондів – 0,1 млрд. грн.;

4. Від продажу майна бюджетних установ (здавання відходів паперу та шмаття, харчування платних хворих тощо) (код 250104) – 0,1 млрд. грн.

5. Інші власні надходження бюджетних установ (кошти, що надходять на виконання цільових заходів - верифікаційну діяльність) (код 250202) - 0,03 млрд. грн.;

Надходження сплановано використати на такі заходи:

- утримання, експлуатація та ремонт основних фондів – 0,4 млрд. грн;
- організацію основної та господарської діяльності, утримання та функціонування санаторно-курортних і лікувальних закладів Збройних Сил України – 0,3 млрд. грн;

- оплата праці, відрядження, переміщення особового складу, видатки пов'язані з організацією додаткової діяльності та господарські видатки бюджетних установ – 0,1 млрд. грн;

- організацію з надання платних послуг, додаткової діяльності та господарські видатки навчальних закладів Збройних Сил України – 0,1 млрд. грн;

- утримання та експлуатацію ОВТ, відновлення непорушних запасів військово-технічного майна – 0,06 млрд. грн;

- тилове забезпечення (придбання речового майна, продовольства тощо) – 0,1 млрд. грн;

- інші видатки.

У 2019 році було отримано та спрямовано на зазначені цілі – 2,2 млрд. грн, з яких:

- за рахунок надходжень від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством – 1,2 млрд. грн,

- за рахунок благодійних внесків, гуманітарної та міжнародної технічної допомоги біля – 1,0 млрд. грн.

У 2020 - 2023 роках планується отримувати та спрямувати на зазначені цілі біля 1,4 млрд. грн. щорічно.

*Шрамко О.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)
Воїнова К.В. (ВІКНУ)*

Шляхи удосконалення внутрішнього контролю з урахуванням досвіду країн-членів НАТО

Процес інтеграції України в міжнародну спільноту супроводжується прийняттям міжнародних правових документів, впровадженням міжнародних стандартів, узгодженням національного та міжнародного законодавства,

використанням кращої світової практики. Такі процеси відбуваються також у сфері контролю та аудиту. Однак ці процеси не прості та неоднозначні. Всі країни мають власні проблеми, типові саме для них, тож підходи до аудиту та контролю різняться.

У світовій практиці під контролем розуміють будь-яку процедуру, яка сприяє зменшенню схильності до ризику. Контроль розглядають як один із основних принципів управління, як стадію процесу (циклу) управління і, нарешті, як функцію управління. Це можна пояснити тим, що кожна господарська операція відрізняється певними характеристиками та вимагає різних видів управлінського впливу для досягнення заздалегідь визначеної мети.

З цією метою створюються світові міжнародні організації, які видають міжнародні стандарти у сфері контролю та аудиту.

Нині створення дієвої та ефективної системи внутрішнього контролю в Україні базується на основоположних принципах міжнародних стандартів та кращих практиках Європейського Союзу, яких варто дотримуватися та прагнути досягнути.

Оскільки Україна взяла курс на євроінтеграцію, то вона має зобов'язання перед Європейським Союзом і вживає заходів для поступового приведення національного законодавства у відповідність з європейським законодавством в управлінні державними фінансами

Співробітництво з Європейським Союзом у цьому напрямі потребує обмін інформацією, досвідом, найкращою практикою та побудову в Україні надійних систем внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, що базуються на міжнародних стандартах та відповідають принципам підзвітності, прозорості, економічності, ефективності й результативності. [1]

Дієва система внутрішнього контролю доповнить процес визначення, пріоритезації, нейтралізації та звітування про операційні та фінансові ризики шляхом перегляду та налагодження ефективних механізмів контролю.

В країнах-членах НАТО для цього функціонують системи внутрішнього контролю і управління ризиками. Регулярно виявляються існуючі/потенційні проблеми (ризики) і вживаються заходи з їх мінімізації (внутрішній контроль).

Наразі в усіх сферах діяльності Міністерства оборони та Збройних Сил впроваджуються міжнародні стандарти, реалізується комплекс заходів задля якісних системних змін. Реформується й система внутрішнього контролю.

Успішний досвід країн – членів НАТО та країн Європейського Союзу свідчить, що внутрішній контроль – це не ревізії, перевірки чи аудити.

Це щоденна управлінська діяльність, яка базується на відповідальності і підзвітності кожного керівника, державного службовця, військовослужбовця чи працівника.

Отже, вдосконалення організації та методики проведення внутрішнього контролю з урахуванням досвіду зарубіжних країн покликане підвищити ефективність внутрішнього контролю та управління майном установи.

З метою належної організації воєнно-економічного співробітництва України з іноземними державами, реалізацію комплексного підходу у пошуку оптимальної пропорції серед інструментарію забезпечення сектору безпеки і оборони необхідним озброєнням та військовою технікою, виникає необхідність проведення інвентаризації наявних сил та засобів, оборонних спроможностей держави.

Серед існуючих на сьогодні методик оптимально використовувати запропонований підхід Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Національного інституту проблем міжнародної безпеки, в основу якого покладено комплексний аналіз показників економічної, соціальної та воєнно-економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз, що виражається у формі оптимальних, порогових та граничних значень. Отримані показники застосовуються для інтегральної оцінки оборонного потенціалу державами.

Пропонується такий алгоритм визначення оцінки оборонного потенціалу держави в рамках дослідження проблем воєнно-економічного співробітництва України з іноземними державами:

1. визначення та класифікація показників (факторів).
2. дослідження зарубіжного досвіду .
3. Отримання середніх та оптимальних значень.
4. Нормалізація показників.
5. Визначення вагових коефіцієнтів.

6. Розрахунок інтегральних показників оцінки оборонного потенціалу державу в рамках дослідження проблем воєнно-економічного співробітництва України з іноземними державами.

В свою чергу, за основу математичного апарату обрахунку зазначених коефіцієнтів слід використовувати Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерство економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277.

Секція 7

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

Підготовка фахівців за програмою "Цивільно-військові відносини" у питаннях розбудови системи національної стійкості

Відповідно до рішення Варшавського саміту 2016 року, посилення стійкості є одним з пріоритетів діяльності НАТО і має ґрунтуватися на семи базових критеріях НАТО для оцінки цивільної готовності суспільства: гарантована дієвість Уряду і критично важливих урядових послуг; стійке постачання енергії; здатність ефективно діяти у разі неконтрольованого переміщення людей; стійкі джерела води і продуктів харчування; здатність реагувати на ситуації з масовими втратами; стійкі системи зв'язку; стійкі транспортні системи [1].

Ми вважаємо розбудову національної системи стійкості надважливим завданням, що передбачає створення комплексного механізму, який включатиме в себе етапи оцінки ризиків, планування та навчання, узгоджені протоколи реагування на кризову ситуацію та відновлення до початкового стану. При цьому ми окремо відзначаємо, що суб'єктами, які здатні вплинути на досягнення стійкості через цивільну готовність є саме фахівці у сфері цивільно-військового співробітництва.

На підтвердження цього НАТО чітко заявляє про те, що цивільна готовність не є новою відокремленою дисципліною і буде включена, завдяки своїм міцним цивільно-військовим зв'язкам, до дисципліни "Цивільне військове співробітництво". Таким чином, Центр передового досвіду СІМІС (ССОЕ), який є керівником департаменту з питань цивільного військового співробітництва, є відповідальним за координацію навчання та підготовки цивільної готовності [2].

Використовуючи досвід ССОЕ, ми вважаємо, що напрямками які є пов'язаними з забезпеченням стійкості через цивільну готовність є Good Governance (GG), Building Integrity (BI), Cultural Property Protection (CPP), Protection of Civilians (POC), Children in armed conflict (CAAC), Women, Peace and Security (WPS) [3].

Всі вказані напрямки та окремі завдання знайшли своє відображення в Освітньо-професійній програмі "Цивільно-військові відносини" 2020 року, яка серед спеціальних (фахових) компетентностей підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва передбачає здатність організовувати заходи взаємодії з органами державної влади, неурядовими організаціями, міжнародними організаціями, місцевим населенням та засобами масової інформації, включаючи питання захисту цивільних відповідно до NATO Policy for the Protection of Civilians [4].

Крім цього ССОЕ сформулювали основні завдання СІМІС щодо стійкості через цивільну готовність, саме тому ми вважаємо актуальними питаннями розробку окремих модулів відповідно до цих завдань та їх включення до запланованих дисциплін ("Цивільно-військове співробітництво", "СІМІС Reporting and Tracking System", "Публічне управління в умовах збройних конфліктів", "Спільна доктрина ЦВС",

"Планування застосування ЦВС в операціях ЗС України"), а також розробку відповідних факультативних курсів за гендерною тематикою, з питань захисту дітей в збройних конфліктах та захисту культурних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Warsaw Summit Communiqué NATO. (2016). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

2. BI-SC COMPREHENSIVE LIST OF DISCIPLINES. North Atlantic Treaty Organization (NATO). 2018. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190211_2018-nato-encyclopedia-eng.pdf

3. Resilience through Civil Preparedness. A CCOE Info Sheet. Civil-Military Cooperation Centre of Excellence. The Hague. URL: <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>

4. О. Beryslavska, I. Koropatnik, O. Gushchyn "Educational and Professional Program "Civil-Military Relations". Branch of knowledge: 08 Law. Specialty: 081 Law. Kyiv, Ukraine, 2020.

д.ю.н. Боброва Ю.Ю. (ВІКНУ)

Дотримання гендерного паритету у Збройних Силах України: сучасний стан

За даними Головного управління персоналу (J1) Генерального штабу Збройних Сил України станом на 1 січня 2018 року у Збройних Силах України несло військову службу 56 454 жінок, що становить 22% від загальної чисельності, з яких 24 897 військовослужбовців це – 12% (офіцерів, у тому числі у військовому званні – 3 068 жінок (6,1%); 87 полковників (2,1%); 278 підполковників (3,1%); 478 майорів (3,8%); 583 капітанів (6,2%); 917 старших лейтенантів (13,6%); 569 лейтенантів (8%) та 156 молодших лейтенантів – (10%); 5 316 сержантів (11,2%), 15 703 солдатів (15,9%) та 810 курсантів (7,6%). Станом на 1 січня 2019 року у Збройних Силах України несло військову службу 55 805 жінок, що становить 21,1% від загальної чисельності, з яких 26 617 військовослужбовців це – 13% від загальної чисельності (офіцерів, у тому числі у військовому званні – 3 574 жінок (7,1%); 95 полковників (2,3%); 306 підполковників (3,4%); 487 майорів (3,9%); 614 капітанів (6,5%); 781 старших лейтенантів (11,5%); 985 лейтенантів (14%) та 306 молодших лейтенантів – (21,7%); 6 125 сержантів (13,3%), 16 004 солдатів (16,4%) та 914 курсантів (8,1%). У січні 2020 року у Збройних Силах України налічувалося 57 132 жінок, що становить 21,1% від загальної чисельності, з яких 29 760 військовослужбовців це – 14% від загальної чисельності (офіцерів, у тому числі у військовому званні – 4 250 жінок (8,1%); 113 полковників (2,8%); 319 підполковників (3,6%); 474 майорів (3,8%); 708 капітанів (7,6%); 920 старших лейтенантів (13,6%); 1 041 лейтенантів (11,5%) та 675 молодших лейтенантів – (48%); 6 973 сержантів (14,5%), 17 438 солдатів (17,3%) та 1 099 курсантів (9,7%). Наведені вище показники свідчать, що жінок в українській армії з кожним роком стає все більше і більше, однак, у порівнянні із

чоловіками їхній відсоток все ще малий – 22%, що підтверджує наявність ряду, до кінця не вирішених, «гендерних питань» у цій сфері. У районі проведення ООС станом на 1 січня 2018 року перебували 1 763 жінки-військовослужбовця (5,2% від загальної кількості), серед яких 131 офіцер (2,5%) та 1 632 сержантів та солдат (5,6%). У січні 2019 року їх кількість зросла до 2 576 осіб (7,4%): 181 офіцер (2,9%) і 2 395 (8,4%) сержантів та солдат. На початок 2020 року 3 045 жінок-військовослужбовців перебували в районі проведення ООС (9%), з них: 255 офіцерів (4,2%) та 2 790 (10%) сержантів та солдат. У липні 2020 року кількість жінок, які несуть військову службу в ООС збільшилася до 3 156 осіб (9,3%), серед яких 273 (4,5%) офіцерів та 2 883 (10,4%) сержантів та солдат. Отож, сучасні жінки, які крізь призму давно сформованих стереотипних уявлень про фемінність почали набувати й маскулітних рис, збільшуючи своє представництво в Збройних Силах України, несучи військову службу на рівні із чоловіками, більше того – беручи активну участь у комплексі військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України.

Братусь Р. (ВІКНУ)

Особливості використання військового майна в різних адміністративно-правових режимах

Дослідження використання військового майна є актуальним адже, хоча існує ряд нормативно-правових актів у царині саме цих суспільних відносин, додаткове вивчення певних проблемних аспектів є потрібним для повного розуміння даної теми. Крім того, протягом останніх років було прийнято низку нових правових актів, а наукові дослідження за цей проміжок часу неповністю висвітлюють всю вагомість змін.

Не викликає сумніву те, що саме стан правового регулювання певних суспільних відносин і є визначальним атрибутом їх ефективності. Не є виключенням і сфера правового режиму військового майна, як однієї з пріоритетних на сьогодні галузей державного управління.

Нормативно-правову базу визначення режиму військового майна на сьогодні складають: Закони України «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про правовий режим майна в Збройних Силах України», «Про державне оборонне планування», «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси їх елементи та вироби спецхімії» тощо. Крім цих законів, які здійснюють більш загальне регулювання, існують численні підзаконні нормативно-правові акти, що здійснюють організацію правовідносин щодо правового режиму майна в якійсь окремій галузі.

Хоча, на перший погляд, під час дослідження нормативно-правової бази визначення правового режиму майна, може скластися враження, що нею охоплені всі аспекти даного питання, все ж не варто забувати і про прогалини в правовому регулюванні. Наприклад, законодавчий акт щодо обігу

спеціальних засобів забезпечення громадського порядку в Україні відсутній. І в зв'язку з цим виникає ряд питань, які не мають правової регламентації:

1. наявні нормативно-правові акти регулюють не всі можливі правовідносини щодо обігу спеціальних засобів;
2. відсутність регулювання породжує наслідок – відсутність цілісного адміністративно-правового режиму;
3. неоднорідність нормативно-правової бази з даного питання, що має негативний вплив на процесуальну складову.

На нашу думку, наявність прогалін у правовому регулюванні визначення адміністративно-правового режиму майна має негативний вплив під час взаємодії з обігом видів майна, регулювання яких не регламентовано законодавством. Рішення даної проблеми ми вбачаємо у ліквідації наявних прогалін шляхом прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів, які б узгоджували використання військового майна в різних адміністративно-правових режимах.

к.ю.н., доц. Волкович О.Ю. (ХДУ)

Перспективи розвитку взаємодії України та НАТО

Концептуальним документом щодо наміру України побудувати відносини з ЄС на фундаментальних принципах інтеграції стала Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України», де закріплювались наступне: «Україна здійснює відкриту зовнішню політику і прагне до співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав чи груп держав... Україна не є ворогом жодної держави» [1]. Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуєчої в ЄС країни, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Далі було прийнято низку нормативних актів, серед них посів чільне місце Закон України «Про засади внутрішньої політики», який закріпив те, що «Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України» [2].

Становлення та розвиток України як члена сім'ї визначено Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», схваленою Указом Президентом України №5/2015 від 12 січня 2015 року, першочерговим заходом цих реформ стало реформування системи національної безпеки та оборони.

Наша держава проходить досить важкий шлях кардинального реформування та перетворення в різних сферах: соціально-економічного, культурно-ідеологічного та політичного напрямках. Різні чинники прискорили та ускладнили цей процес, однозначно, військові конфлікти та

«узурповані принципи влади» породили недовіру населення до суб'єктів державновладних повноважень. У ч.5 ст.1 Конституції України чітко проголошено, що Верховна Рада України від імені українського народу – громадяни України всіх національностей «підключуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [3].

Дослідженню проблемних аспектів взаємовідносин зовнішньої політики України та НАТО присвячено публікації вчених, зокрема: адміністративістів, політиків, військово-політичних діячів: В. Вдовенка, А. Зленка, Г. Ситника, І. Грицяка, А. Гальцова, В. Долгова та ін.

Відповідно до ст. 2 Хартії закріплено основоположні принципи розвитку відносин між Україною та НАТО виступають наступні:

- безпека всіх держав у регіоні ОБСЄ є неподільною, що жодна країна не може будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни, та що жодна країна не може розглядати жодну частину регіону ОБСЄ як сферу свого впливу;

- утримуватися від загрози силою або використання сили проти будь-якої держави будь-яким чином, не сумісним з принципами Статуту ООН або Хельсінкського Заключного акту, якими керуються країни-учасниці;

- визнавати невід'ємне право всіх держав вільно обирати та застосовувати власні засоби забезпечення безпеки, а також право свободи вибору або зміни своїх засобів забезпечення безпеки, включаючи союзницькі договори, по мірі їх еволюції;

- поважати суверенітет, територіальну цілісність та політичну незалежність всіх інших держав, непорушність кордонів та розвиток добросусідських відносин;

- визнавати верховенство права, зміцнювати демократію, політичний плюралізм та ринкову економіку;

- визнавати права людини та права осіб, що належать до національних меншин;

- запобігання конфліктам та врегулювати спори мирними засобами у відповідності до принципів ООН та ОБСЄ [3, ст.2].

Таким чином, задекларований європейський курс, поки нажалі не вдалося належним чином запровадити в позитивні та відчутні для громадян політичні, соціально-економічні зміни. Водночас, у внутрішній політиці влада використовувала засоби та методи, відмінні від європейських принципів і стандартів [4, с.11]. Загалом це дискредитувало і послабило європейську ідею всередині країни і викликало у ЄС «втому» від України. Також до основних вад України по вступу в НАТО слід віднести: відсутність серйозної єдиної державної зовнішньополітичної стратегії; дефіцит досвіду професійних питань євроінтеграції; брак комунікації; зміна уряду, що тягне чергові кадрові трансформації у міністерства та ін.

Список використаних джерел:

1. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. №3360-ХІІ (втрата чинності від 20.07.2010 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.

2. Про засади внутрішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. №2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141. (із змінами та доповненнями від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII).

4. Європейська інтеграція України: еволюція, проблеми, здобутки. *Національна безпека і оборона*. 2020. №1-2 (181-182). С.11-22.

к.е.н., доц. Горячева К.С. (ВІКНУ)

Боровська О.Г. (ВІКНУ)

Правове регулювання діяльності військової організації держави

Питання правового регулювання діяльності військової організації держави сьогодні досить актуальні у зв'язку з реформами, які проводяться у Збройних силах України.

Сьогодні існує багато суперечностей стосовно проходження військової служби за призовом та на добровільній основі, різке падіння рівня соціальної значущості військової служби та разом з тим загострення проблем національної безпеки, відсутність механізму дії законодавства про альтернативну службу, при цьому військова організація держави відіграє визначальну роль, лише підкреслюють актуальність вивчення проблем військового права та окремих його інститутів. Досить актуальним також є питання, що стосуються правового статусу тих осіб, які у передбаченому чинним законодавством порядку виконують обов'язки військової служби. Військова сфера беззаперечно має гарантувати захищеність суспільства від зосередження небезпечних для людей елементів матеріального і соціального походження, хоч і попри спеціальний режим її функціонування, недоступність для широкого загалу окремих сторін діяльності.

Військове право є предметом професійного освоєння вже накопичених знань про військово-правову сферу діяльності держави та людей, постійно зайнятих у цій сфері, які мають статус військовослужбовців, про основи, принципи та правила функціонування військової організації суспільства, забезпечення її цілісності та спрямованості на захист соціальних цінностей, що несуть у собі ідеї державності, суверенітету, національної безпеки.

Таким чином, військове законодавство посідає особливе місце в правовій системі України. Його особливість полягає в тому, що військове право не є однозначно комплексним чи чинно галузевим феноменом, а унікальним правовим явищем зі своїми власними атрибутами та закономірностями, які втілюють все різноманіття військово-професійної сфери і виступає відносно самостійним чинником регулювання військових відносин. Отже, удосконалення військового законодавства України є однією з найактуальніших парадигм забезпечення обороноздатності України.

Актуальні проблеми військового права

Військове законодавство є невід'ємною, складовою частиною національного законодавства України. Систематизація військового законодавства є досить важливою та актуальною під час проведення операції Об'єднаних Сил, метою якої є забезпечення захисту територіальної цілісності, суверенітету і незалежності нашої держави.

Основним методом створення військового права є - систематизація військового законодавства України.

Відсутність єдиного кодифікованого акта свідчить лише про те, що регулювання суспільних відносин у військовій сфері потребує подальшого вдосконалення. Крім того, військова сфера є досить актуальною і на даний час займає одну з найважливіших ланок в українському суспільстві, але на жаль, дуже повільно піднімається питання про необхідність розробки і прийняття Військового кодексу України. Слід наголосити, що у США давно існує Uniform Code of Military Justice — фактично окремий кодекс, що регулює всі питання військового права.

Отже, доречним було б приділити належну увагу розробці Військового кодексу України.

Враховуючи вищезазначене, під військовим законодавством України слід розуміти цілісну сукупність нормативних приписів у складі нормативно-правових актів та міжнародних договорів, що регулюють суспільні відносини у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України.

Під обліком нормативних актів у більшості випадків розуміють діяльність зі збирання, фіксування в логічній послідовності та зберігання нормативно-правових актів, підтримання їх у контрольному (актуальному стані) з урахуванням усіх змін та доповнень, а також зі створення спеціальних систем їх нагромадження і пошуку. Головним завданням цього виду систематизації є підтримання нормативних актів у такому стані, який дозволяє оперативно одержувати потрібну інформацію. На сьогодні існує декілька способів обліку: 1) документальний облік, який проводиться шляхом складання алфавітно-предметних словників, картотек, заповнення облікових журналів тощо; 2) електронний, що здійснюється шляхом використання автоматизованих довідково-пошукових систем («Ліга», «Законодавство» тощо).

На даний час військове законодавство України містить чотири кодифікаційні акти. Зокрема, це затверджені законами України від 24 березня 1999 року: Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Стройовий статут Збройних Сил України, Дисциплінарний статут Збройних Сил України.

Деякі аспекти застосування терміну “збройна агресія” у сфері оборони

Належна формалізація рефлексії держави на зовнішні та внутрішні загрози в сучасних безпекових умовах набуває критичного значення. Цілком очевидно, що якість, швидкість і ефективність реакції органів державної влади, військового управління на загрози суверенітету і територіальній цілісності визначають рівень обороноздатності будь-якої держави. Й навпаки, брак розуміння та формальної оцінки поточної ситуації і варіантів її розвитку може привести до катастрофічних наслідків, аж до повної або часткової втрати території держави. Так, проблеми організації відсічі агресії Російської Федерації у лютому-березні 2014 року слід розглядати й через призму відсутності формальної кваліфікації вищим військово-політичним керівництвом України агресивних дій Росії.

Події, що у той час відбувались в Криму, показали неспроможність уповноважених органів держави належно класифікувати ті складові “гібридної агресії”, які використовувала Російська Федерація для захоплення та встановлення контролю над частиною української території. Так звані “ввічливі люди” або “зелені чоловічки”, що стали відомими на весь світ, перетворились у сумний символ розгубленості української влади зразка лютого-березня 2014 року.

Дещо аналогічно ситуація розвивалась вже й під час подій на сході України, нарешті класифікованих державою як прояви тероризму з відповідною політико-правовою реакцією у вигляді запроваджені антитерористичної операції. Проте й у цьому випадку проблема також полягала у правозастосовній площині: достатньо швидко акти насильства, які у той час дійсно можна було кваліфікувати як тероризм, змінились на пряме застосування Росією власних збройних сил, що вимагало від України кардинально іншої правової кваліфікації подій.

Важливість правильної та вчасної кваліфікації проявів застосування сили не можна недооцінювати, адже умови, підстави, критерії та обсяги застосування складових сектору безпеки та оборони під час операції правоохоронного характеру, міжнародного збройного конфлікту та збройного конфлікту неміжнародного характеру кардинально відрізняються.

Так Президент України відповідно до пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України (в редакції до 22.02.2014 року) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України. Логіка зазначеного пункту, з яким гармонізовано, частково, норми статті 4 Закону України Про оборону України, передбачає, що зазначені повноваження Президента залежали від настання певної події – збройної агресії проти України.

Разом з тим згідно зі статтею 4 “Відсіч збройній агресії” Закону України Про оборону України підставами для ініціації оголошення стану війни і

застосування збройних сил та інших військових формувань є: а) збройна агресія проти України, б) загроза нападу на Україну.

Зазначена норма Закону значно розширює встановлені Конституцією підстави для оголошення стану війни та застосування збройних сил: не лише наявність факту збройної агресії, а й наявність її загрози (точніше – загрози нападу).

Тим не менше саме встановлення факту збройної агресії проти України були ключовими чинниками для виконання владою держави функцій із активації ключових оборонних функцій – застосування збройних сил разом із оголошенням стану війни.

Таким чином, станом на початок агресії Російської Федерації національне законодавство визначало юридично значущу подію – реальний початок збройної агресії (або її загрозу) як підстави для оголошення стану війни та початку застосування відповідних збройних формувань.

Отже, від вчасної та правильної кваліфікації збройної агресії уповноваженим органом держави у лютому-березні 2014 року залежало, чи виникло у військових формувань обов'язок із початку дій з її відсічі. Як відомо, одним із обґрунтувань відсутності належної реакції держави на агресію стало її насичення “гібридними” елементами.

В національному законодавстві визначення збройної агресії наведено у статті 1 Закону України Про оборону України, що містить перелік видів застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Навіть пропри те, що цей перелік є вичерпним (на відміну від змісту терміну агресія, наведеного у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 від 14.12.1974), в ньому було передбачено достатньо видів застосування збройної сили, щоб навіть *prima facie* кваліфікувати дії Росії як збройну агресію.

Цією ж статтею 1 зазначеного закону передбачено, що оборона України складається із, зокрема, правових заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту у разі збройної агресії.

Таким чином певною мірою обороноздатність держави залежить й від рівня правової підготовки її органів, а саме здатності до швидкої та правильної кваліфікації дії на сучасні загрози, що включають “гібридні” елементи.

Дегтяр Я.Р. (ДЮІ МВС України)

Переваги використання програмно-цільового методу

Беручи до уваги політичну та економічну ситуацію нашої країни на даний момент, головним, для дієвої фінансової політики, є осмислення її головної спрямованості, дивлячись на основні пріоритети створення раціональної стратегії соціального та економічного розвитку держави. Для раціонального використання державних та місцевих коштів особливу увагу потрібно приділяти ресурсозбереженню та енергоефективності економіки. Традиційні інструменти підвищення ефективності використання бюджетних коштів практично себе вичерпали, а отже не здатні забезпечити вирішення існуючих проблем незбалансованості бюджетів (як державного, так і

місцевих), як наслідок – низька якість адміністративних послуг. Отже, набуває надзвичайної актуальності в умовах подолання пандемії COVID-19 в бюджетному процесі перехід на середньострокове бюджетне планування, орієнтоване на результат, головним інструментом якого є програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ) управління, – відповідно до ст. 2 БК України ПЦМ у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності їх використання на всіх стадіях бюджетного процесу.

Застосування ПЦМ в бюджетному плануванні дає можливість правильно розставити акценти у витрачаннях й без того обмежених бюджетних коштів та спрямувати їх на вирішення найважливіших (першочергових) задач. Позитивних результатів упровадження ПЦМ досягають завдяки його орієнтації на середньострокове планування. Адже він здатний визначити пріоритети соціально-економічного розвитку території, ефективно розподілити доходи та видатки бюджету, сприяти виробленню довгострокової стратегії.

Згідно зі ст. 2 БК України *бюджетна програма* – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

При застосуванні ПЦМ виконавець програми отримує бюджетні кошти для надання послуг у межах чітко встановлених параметрів цих послуг (кількість, періодичність, якісні показники). При цьому кожен новий цикл бюджетування за ПЦМ почнеться саме з оцінки ефективності бюджетної програми після завершення її реалізації. На цьому етапі буде визначений ступінь досягнення мети програми, оцінка конкретної цілі та орієнтованість на надання якнайбільшого обсягу послуг на одиницю витрачених бюджетних коштів. Отже, з точки зору економного використання наявних бюджетних коштів це цілком раціонально й логічно.

Дегтярьов Д.О. (МАУП)

Принципи демократичного цивільного контролю над силами оборони України

Призначення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони полягає перш за все в отриманні повної та об'єктивної інформації щодо діяльності суб'єктів вказаного сектору і здійсненні за результатами аналізу вказаної інформації заходів, спрямованих на зміцнення державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості нашої держави, законності і правопорядку, захисту прав і свобод людини і громадянина як під час збройного конфлікту, так і протягом особливого періоду.

Слід сказати, що у Законі України «Про національну безпеку України» визначено шість принципів демократичного цивільного контролю, першим серед яких названо принцип верховенства права. Дійсно, цей принцип

пронизує увесь спектр суспільних відносин, що формуються у секторі безпеки і оборони України, однак варто звернути увагу на те, що надмірно широке його розуміння у військово-правових відносинах створює ситуацію невизначеності, яка кардинально суперечить принципам військового управління. Це не означає неможливості застосування вказаного принципу у відносинах, що виникають під час проведення демократичного цивільного контролю над Силами оборони. Однак розуміння принципу верховенства права має бути узгоджено з визначеними у ст. 11 Закону України «Про Збройні Сили України» засадами діяльності вказаного військового формування.

Так само принцип законності як один із провідних принципів демократичного цивільного контролю має застосовуватися із урахуванням категорії «ризиків у сфері воєнної безпеки» з тим, щоб додержання обов'язкових для цивільних суб'єктів суспільних відносин правил не знижувала обороноздатність нашої держави та не сприяло людським жертвам і територіальним втратам. Це жодним чином не знецінює значення принципу законності для розбудови в Україні правової соціальної держави, охорони прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. Однак зміст принципу законності стосовно функціонування Сил оборони має бути уточнений з урахуванням їх специфіки. Так само принципи підзвітності і прозорості мають застосовуватися з урахуванням правого режиму інформації з обмеженим доступом, який характеризує значну кількість видів інформаційної діяльності у сфері оборони.

Мета удосконалення принципів демократичного цивільного контролю над силами оборони України полягає у створенні надійного правового механізму реалізації контрольних заходів, для чого суб'єкти контролю повинні мати всі необхідні повноваження, а об'єкти контролю мають бути надійно захищені від суб'єктивізму під час оцінювання їх діяльності. Уточнення сутності принципів демократичного цивільного контролю, на нашу думку, дозволить наблизитися до реалізації вказаної мети.

Єгоров М.В. (ВІКНУ)

Діяльність Військової служби правопорядку у сфері проведення службових розслідувань

Забезпечення розбудови в Україні демократичної, правової держави залежить в першу чергу від належного виконання своїх функцій державними органами. Важливу роль виконує Міністерство оборони України, яке здійснює свою діяльність у напружених умовах, які обумовлені бурхливими внутрішніми соціально-політичними процесами. Триває приведення законів України у відповідність до світових стандартів. У даний час основна увага приділяється реформуванню Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – ВСП), пов'язаної з виконанням основних функцій, таких як охорона правопорядку та боротьба зі злочинністю у військовій сфері, яка є пріоритетною. Відомо, що найбільш впливовим у кожній соціальній системі є людський фактор. Правоохоронна діяльність працівників ВСП пов'язана з прийняттям та реалізацією рішень, що безпосередньо зачіпають

права і свободи військовослужбовців.

У зв'язку з цим потребують врегулювання питання, пов'язані з повноваженнями військовослужбовців ВСП, що націлені на зміцнення законності та дисципліни. Досі мають місце факти безкарності, та приховування фактів скоєння правопорушень та злочинів командирами (начальниками), що викликає відчуження громадян, піддрив авторитету ВСП і як наслідок Збройних Сил України в цілому.

Позитивний вплив на стан законності та дисципліни здійснюють своєчасні і якісні службові розслідування, хоча й вони іноді проводяться з порушеннями конституційних прав військовослужбовців. Це породжує негативне ставлення до осіб, які їх здійснюють, створює нездоровий морально-психологічний клімат у колективах.

Таке положення в певній мірі орієнтоване на практичні аспекти порядку проведення командирами (начальниками) службових розслідувань стосовно військовослужбовців та спрямовані на запобігання порушенням прав військовослужбовців, підвищення професійного рівня особового складу кадрових органів та юридичних служб, поліпшення якості виконання покладених на них завдань, що є необхідною передумовою для практичного вдосконалення правової роботи та правового забезпечення діяльності військ.

Таким чином, ми акцентуємо увагу на тому, що потреби якісно нового підходу до службових розслідувань у ВСП, створення належної нормативної бази, яка відповідала б сучасному законодавству обумовлюють актуальність і важливість комплексного дослідження широкого кола питань, пов'язаних з їх проведенням, а також подальшим удосконаленням відповідних етапів та окремих процедур службового розслідування.

*Загайнов Є.А. (ВІКНУ)
Манішевський В.А. (ВІКНУ)*

Деякі аспекти співвідношення окремих норм кримінального права України із складами злочинів, передбачених Римським статутом

В умовах сучасної безпекової ситуації в світі, стрімкого зростання кількості збройних конфліктів як між країнами, так і міжнародного характеру, актуальність питання щодо розслідування та притягнення до відповідальності осіб, що скоїли воєнні злочини, є надзвичайно важливою.

Як відомо кожна країна має повноваження як самостійно притягувати до відповідальності осіб за національним кримінальним законодавством, так і за допомогою Міжнародного кримінального суду у разі визнання його юрисдикції або приєднання до Римського статуту.

У 2014 році Україна визнала юрисдикцію Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо можливого вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на всій її території. Відповідно до статті 5 Римського статуту юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії.

Враховуючи встановлений принцип примату міжнародного договору норми національного права мають бути гармонізовані з існуючими нормами Римського статуту. Тому для забезпечення ефективної діяльності системи правосуддя Україна має гармонізувати Кримінального кодексу з нормами Римського статуту.

Аналіз співвідношення змісту складу злочину, передбаченого ст. 438 “Порушення законів та звичаїв війни” Кримінального кодексу України, та ст. 8 “Воєнні злочини” Римського статуту, призводить до висновку, що зазначена норма Римського статуту значно детальніша, ніж відповідна норма національного Кримінального кодексу.

На даний час через відсутність складів певних воєнних злочинів у національному законодавстві значно складніше розслідувати такі злочини. В свою чергу застосовувати відповідну норму Римського статуту досить складно через те, що правові наслідки визнання Україною юрисдикції МКС не завжди є зрозумілими для правозастосовних органів, тому вони часто не використовують його норм та принципи під час виявлення, розслідування та розгляду відповідних кримінальних справ.

У 2018 році у Верховній Раді було зареєстровано законопроект від № 9438, в якому зазначена норма Кримінального кодексу була гармонізована з відповідною нормою Римського статуту, але станом на даний час цей законопроект було прийнято лише в першому читанні.

к.ю.н. Звоненко О.О. (ВІКНУ)

Історичні проблеми військового права

Проведений історичний аналіз даної проблеми свідчить, що непокора та грубість у взаємовідносинах серед військовослужбовців, характерні для більшість армій світу. Такі відносини, для Збройних сил України, мають глибокі історичні коріння. Діяння, що порушують встановлені військовими статутами правила взаємовідносин підлеглого з начальником чи між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, згадується у багатьох пам’ятках права України. У період XII-XVI ст. свідчить, що як такої регулярної армії не було в сучасному розумінні, тому і не було таких нормативних актів, які б передбачали кримінальну відповідальність за злочини проти порядку підлеглості та військової честі. Наприклад, в окремих статутах Литовських статутів першої та другої редакції містяться норми, які передбачають відповідальність за вчинення саме суспільно небезпечних діянь проти порядку підлеглості та військової честі. Так, вказані положення містяться в статутах двадцять третьому розділі «О обороне земської»[¶], та статуту тринадцятому розділі 11 «О квалтах земских и о головщинах шляхетских»[¶] Статуту 1566 року, а також в статутах шістнадцятому, розділу 2, статуту двадцять третьому розділу 7 Статуту 1529 року. Наступним удосконаленням законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти порядку підлеглості та військової честі стали Військові статуту 1715 року та Положення про військові злочини, від 6 грудня 1924 року. Тільки, в

результаті кодифікації національного законодавства, відповідальність за військові злочини передбачалася Розділом IX Кримінального кодексу УРСР в редакції від 08.06.1927 року. При цьому поняття «суспільно небезпечних діянь проти порядку підлеглих та військової честі» більш конкретизовано, було розширено коло суб'єктів вказаних посягань.

Відомо, що історія розвитку військово-кримінального законодавства тісно пов'язана зі становленням армії в державі. Як законодавство з'являється і розвивається разом із виникненням і становленням держави, так і військове законодавство з його обов'язковою складовою, кримінально-правовою частиною, тісно пов'язано зі створенням збройних сил важливого атрибута держави.

Капінус О.Ю. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Відчуження військового майна як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Збройна агресія Росії в Криму і на сході України, що призвела до окупації частини її території, зобов'язує звернути особливу увагу на недосконалість чинного правового регулювання питань відчуження військового майна. За даними Звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підризу обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки встановлено, що проведення у ЗС України організаційних заходів, зокрема щодо розформування, переформування частин бойового складу ЗСУ, нанесло значний збиток рівню боєздатності військ (сил), знизило спроможність ЗСУ виконувати конституційні завдання з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [1].

При цьому, майно Збройних Сил України, яке вивільнялося в результаті скорочення війська, стало предметом зловживань під час його реалізації, як надлишкового. Стан відчуження військового майна на сучасному етапі значною мірою не відповідає міжнародним, зокрема, європейським стандартам у цій сфері, ефективність процесу відчуження військового майна не завжди є високою, також досвід іноземних країн свідчить про більші потенційні можливості впливу громадськості в питаннях контролю за відчуженням військового майна, ніж це можна побачити в Україні на сьогодні.

Ми вважаємо, що адміністративно-правове регулювання процесу реалізації надлишкового майна, озброєння та військової техніки дозволить отримати достатні кошти для проведення реформування ЗСУ та вирішення окремих проблемних питань. Саме тому надзвичайно актуальними питаннями для наукового пошуку на нашу думку є законодавче врегулювання питань, пов'язаних із правовим режимом військового майна (зокрема, порядок обліку та списання, інвентаризація, відчуження та утилізація військового майна у Збройних Силах України) [2], класифікацією військового майна та особливостями його використання в різних адміністративно-правових режимах.

Крім цього потребує наукового вирішення запровадження сучасного ефективного механізму відчуження військового майна з використанням комплексу заходів, таких як: оцінка вартості військового майна; прозора система електронних торгів та громадський контроль як складова цього механізму, які в свою чергу сприятимуть удосконаленню адміністративно-правового регулювання процесу відчуження військового майна.

Список використаних джерел:

1. Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підризу обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-1.html>

2. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. Дата оновлення: 12.06.2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text>

д.ю.н. Карелін В.В. (ВІКНУ)

Щодо реформування військової служби правопорядку Збройних Сил України у військову поліцію

Формування сильної та водночас цивілізованої правової держави завжди потребуватиме розв'язання великої кількості проблем ефективного регулювання різних сфер життєдіяльності свого суспільства. Звісно ж, не є винятком і унормування такої сфери функціонування, як належна організація правопорядку в Збройних Силах України (далі ЗС України), що, до речі, зумовлюється як процесами, що відбуваються в самій державі, так і нагальною потребою в ревізії та системному оновленні вітчизняного законодавства з питань правоохоронної діяльності у військовій сфері. Тому сьогодні є нагальною потреба у реформуванні такого військового правоохоронного органу, як Військова служба правопорядку Збройних Сил України (далі ВСП ЗС України) у Військову поліцію, яка буде відповідати сучасним стандартам НАТО, членом якого Україна планує стати в найближчому майбутньому.

Військова поліція – військове правоохоронне формування, призначене для забезпечення правопорядку серед громадян України які є військовослужбовцями, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів (далі – військовослужбовці), запобігання, виявлення кримінальних та інших правопорушень вчинених військовослужбовцями, а також працівниками та державними службовцями Міністерства оборони України і Збройних Сил України, їх розкриття і припинення, забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів, захисту прав і свобод військовослужбовців та військового майна від протиправних посягань, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам та припиненні протиправних дій військовослужбовців і цивільних осіб на військових об'єктах [1].

На нашу думку в Україні існує необхідність реформування ВСП ЗС України у Військову поліцію, яка буде підпорядкуватися Міністрові оборони

України, а також діяльність якої стане більш прозорою, ефективною та дозволить їй здійснювати такі нові функції, як оперативно-розшукові заходи, так і проводити досудове слідство, щодо кримінальних правопорушень (проступків та злочинів), які вчинили, як військовослужбовці, так і працівники ЗС України в момент виконання своїх службових обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Про Військову поліцію: проект закону України від 21.01.2015 № 1805.
URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1E500A.html

к.ю.н. Кобець М.П. (ДНДІ МВС України)

Щодо розмежування понять «цивільний контроль», «громадський контроль» та «публічний контроль»

Закон України «Про національну безпеку України» від 15.08.2020 № 2469-VIII визначив поняття «демократичний цивільний контроль». Стаття 4 цього ж закону констатує, що система цивільного контролю включає і громадський контроль. Виходячи з визначення авторів цього закону «громадський контроль» є складовою «цивільного контролю», що є методологічно не вірним та досить дискусійним. Більшість науковців (О. Забралова, О. Селіванова, В. Пилін, С. Пилін, О. Кліньшанс, С. Морозов, Л. Наливайко, О. Савченко) наголошують, що, навпаки, цивільний контроль є складовою громадського контролю та за своєю природою являє собою контроль окремих громадян за діяльністю державних органів і посадових осіб. Громадський контроль як контроль з боку суспільства — поняття більш загальне, ніж цивільний контроль, який можна розглядати як частину або тип громадського контролю, спрямованого на контроль конкретного сектора функціонування певного суспільства – державного сектора у рамках взаємодії між державою та громадянським суспільством. Поняття «громадський» зобов'язане своїм значенням певній сукупності людей, об'єднаної територіальними, цивілізаційно-культурними чи іншими об'єднуючими елементами; поняття «цивільний» є словотворчою калькою грецького слова *politys* («громадянин»), утвореного від грецького *polis* («місто») і означає «житель міста». У зв'язку з цим суб'єкт громадського контролю часто позбавлений персоніфікації та являє собою свого роду спільність людей, якою рухає суспільний, колективний інтерес; поняття «цивільний» передбачає максимальну персоніфікацію суб'єкта. В той же час, як підкреслює І. Храбан, термін «цивільний контроль над армією» (*civilian control*) є дослівним перекладом з англійської, який вже закріпився у вітчизняній воєнно науковій літературі, хоча у смисловому перекладі він, на його думку означає складний механізм управління (контролю) над армією з боку народу як через державні інститути, так і через свої неформальні незалежні об'єднання, спрямований на те, щоб стан і застосування збройних сил відповідали потребам та інтересам суспільства управління. Розглядаючи «публічний контроль» (Ф. Шміттер, Д. Ллойд, М. Прело, А. Богучарський, М. Ховард) як правило розуміють

інструмент утвердження правопорядку та демократичної держави, в основі якого лежить балансування інтересів суспільства і влади.

На сьогодні виникла необхідність чіткого розмежування цих понять, так як їх вільне використання в законотворчості суперечить її основним принципам наукової обґрунтованості та системності.

Копач Р.В. (Юридична служба ПС ЗСУ)

Дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів

Норми міжнародного гуманітарного права вступають у дію з початком збройного конфлікту або операції з підтримання миру і безпеки.

Обсяг зобов'язань сторони міжнародного збройного конфлікту (війни) визначається як нормами звичаєвого права, так і договірними нормами міжнародного гуманітарного права (далі - МГП), ратифікованими кожною стороною.

Під час збройного конфлікту неміжнародного характеру обсяг зобов'язань з дотримання МГП для сторін - учасників конфлікту (держави та антиурядові сили) визначається спільною статтею 3 Женевських конвенцій 1949 року та II Додатковим протоколом 1977 року, іншими конвенціями, що ратифіковані державою, а також нормами звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Під час міжнародних збройних конфліктів застосування норм припиняється із загальним закінченням воєнних дій, а на окупованій території - із закінченням окупації, за винятком застосування щодо осіб, чиє звільнення, репатріація або влаштування будуть здійснені після цих строків. Ці особи мають перебувати під захистом відповідних положень Женевської конвенції та I Додаткового протоколу аж до їхнього звільнення, репатріації або влаштування.

Основне завдання МГП - захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак.

Для виконання цього завдання МГП:

визначає правовий статус осіб і об'єктів, які знаходяться у районі (зоні) ведення воєнних дій;

встановлює ряд обмежень у виборі засобів, методів ведення воєнних дій сторонами, що воюють;

регламентує права та обов'язки осіб, які знаходяться під захистом МГП; встановлює відповідальність держави і окремих осіб за порушення його норм.

У випадках, не передбачених міжнародними угодами, цивільні особи та комбатанти залишаються під захистом і дією загальних принципів

міжнародного права, які базуються на сталих звичаях, принципах гуманності та вимогах суспільної свідомості.

Кудря О. (ВІКНУ)

Особливий статус військового майна як об'єкта охорони та захисту

Відповідно до Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» з моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною воно набуває статусу військового майна.

Особливий статус військового майна полягає в тому, що воно закріплюється за військовими частинами Збройних Сил України на праві оперативного управління. Аналізуючи зміст останнього, варто зазначити, що воно зазвичай розглядається через зміст права власності (володіння, користування, розпорядження). Проте між правом власності та правом оперативного управління є суттєві розбіжності. Так, власник володіє, користується та розпоряджається належним йому майном на «власний розсуд», а військова частина, володіє, користується та розпоряджається закріпленим за нею майном у межах законодавства України та у відповідності до цілей своєї діяльності, визначених державою при створенні.

Особливістю правового режиму майна військових частин є взяття його на баланс. Облік майна ведеться у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках та по відповідним службах – продовольчій, речовій, квартирно-експлуатаційній, медичній, пально-мастильних матеріалів тощо.

Спеціальний порядок обліку майна у військових частинах, організаціях здійснюється з метою своєчасного забезпечення органів управління достовірними відомостями про наявність, якісний стан матеріальних засобів, контролю за збереженням та ефективністю використання військового майна.

Для спеціального порядку обліку майна, існує і «спеціальна процедура контролю» за наявністю, ефективністю використання військового майна - інвентаризація.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах» від 03.05.2000 № 748 інвентаризація військового майна - перевірка інвентаризаційною комісією фактичної наявності, кількості, якісного стану (категорійності) і комплектності військового майна у підрозділах, на складах, в їдальнях, в парках, майстернях та на інших об'єктах військового (корабельного) господарства, а також звіряння отриманих результатів з даними книг або карток обліку матеріальних цінностей, звітів, службових листів тощо (облікові документи).

Військові частини мають право списувати майно в якого закінчився строк служби або установлений технічний ресурс. Військове майно втрачає статус військового з дня затвердження акту про його здачу, крім випадків коли

воно передане до сфери управління міністерств, інших органів виконавчої влади.

*к.ю.н. Кузьмич І.І. (ВІКНУ)
Кузьмич І.І. (НАУ)*

Вдосконалення нормативного забезпечення діяльності військової поліції

Для визначення наявних прогалин та напрямків поліпшення проекту Закону України "Про Військову поліцію" розглянемо позицію Головного науково-експертного управління Верховної Ради України (далі – НЕУ ВРУ), яке здійснило правовий аналіз зазначеного законопроекту.

Головне НЕУ ВРУ зазначило, що в цілому, ідея законопроекту узгоджується із Концепцією реформування кримінальної юстиції України, якою передбачено перетворення Служби правопорядку ЗС України у Військову поліцію та віднесення до її компетенції розслідування військових злочинів (Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів").

В той же час, було виокремлено, на нашу думку, досить суттєві зауваження до змісту законопроекту. Так, Головне НЕУ ВРУ дійшло висновку, що правовий статус Військової поліції як "військового правоохоронного формування" не зовсім узгоджується із Конституцією та чинним законодавством України.

У статті 17 Конституції України йдеться лише про *військові формування і правоохоронні органи держави*.

Чинне законодавство розрізняє поняття військового формування і правоохоронного органу. Зокрема, відповідно до статті 1 Закону України "Про оборону України" військове формування – це створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій".

Натомість, *правоохоронні органи* статтею 1 Закону України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" (прим.: на разі втратив чинність) визначаються як державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

До того ж слід врахувати, що відповідно до вищенаведеної статті 17 Основного Закону, військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян.

Таким чином правовий статус Військової поліції потребує додаткового аналізу.

Правові аспекти компетенції Військової служби правопорядку та інших правоохоронних органів України

Питання компетенції Військової служби правопорядку в національному правничому полі стрімко розвивається з огляду на процес реформування ВСП у Військову поліцію, що обумовлює необхідність аналізу діючого законодавства та внесення змін до наявної нормативно-правової бази.

Основним завданням реформування є встановлення такого співвідношення між кількістю органів виконавчої влади та обсягом їх повноважень, при якому кожен з цих органів, з одного боку, мав би можливість забезпечити вирішення усього кола питань, віднесених до його відання, а з іншого боку – був здатний уникати ситуацій, що загрожують виникненням колізій та конфліктів інтересів, коли вирішення однакових питань покладається водночас на декількох суб'єктів.

Дана практика була доволі розповсюдженою на території України та всім знайомі випадки, в яких на стику компетенцій державних правоохоронних органів особи могли уникати відповідного покарання за правопорушення, що суперечить принципам кримінальної відповідальності. Також до причин, що заважають діяльності органів виконавчої влади, віднесено невизначеність у розмежуванні статусу міністерств, державних комітетів і, так званих, "інших центральних органів виконавчої влади" (ЦОВВ) та нечіткість у співвідпорядкованості ЦОВВ, дублювання і суперечливість їх функцій та повноважень. При цьому визнано, що жодний орган виконавчої влади не повинен реалізовувати ті функції, між якими можливий конфлікт інтересів. Тож такі фактори утворюють цілу нішу невідконтрольних жодному органу справ, що ніяк не може сприяти розвитку системи боротьби із злочинністю в цілому.

Зауважимо, що дослідження компетенції правоохоронних органів держави неможливе без врахування базових управлінських умов її ефективного функціонування. Зокрема, до них відносяться:

- організації одного рівня не повинні використовуватися при вирішенні завдань іншого рівня, для розв'язання яких вони фактично не пристосовані; у функції одного суб'єкта не можна включати (без належної диференціації сил та засобів) завдання, що належать до різних рівнів, напрямів діяльності;

- завдання, що вимагають погоджених зусиль декількох суб'єктів, повинні реалізовуватися саме як спільні, не допускаючи спроб одного суб'єкта робити "усе за всіх" одні й ті ж функції не повинні виконувати декілька суб'єктів (що являє собою дублювання);

- обов'язкове чітке визначення території та об'єктів впливу конкретного суб'єкта;

- визначення структури суб'єкта діяльності в залежності від поставлених перед ним завдань.

Аналіз відповідності норм та національного законодавства та Римського Статуту на прикладі злочину катування

Катування є міжнародним злочином, заборона якого міститься як у звичаєвому праві, так і в актах міжнародного права, таких як Загальна Декларація Прав Людини, а також, прийнятих у відповідності до неї, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, більш детальне визначення катування як складу злочину в міжнародному праві відображено в ст. 7 (f) Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Оскільки катування криміналізовано також й у національному законодавстві України, а саме у ст. 127 Кримінального кодексу України, а зміст цього складу злочину певним чином є відмінним від аналогічного у Римському статуті, то існує потреба у проведенні їх порівняльно-правового аналізу.

У Кримінальному кодексі України під катуванням розуміється умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі.

У Римському статуті “катування” визначено як умисне завдання сильного болю чи страждань, фізичних чи психологічних, особі, що знаходиться під вартою чи під контролем обвинуваченого; але катуванням не вважається біль і страждання, що виникають лише в результаті законних санкцій, невід’ємних від цих санкцій чи викликаних ними випадково.

Першою суттєвою відмінністю у розумінні катування вітчизняним законодавцем і творцями Римського статуту є те, у ст. 127 ККУ суб’єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу та метою, що полягає в намаганні примусити потерпілого або іншу особу до дій, що суперечать їхній волі, шляхом насилля. Хоча в контексті катування, відображеного в Римському статуті, відсутнє пряме посилення на мету, якої прагне досягти той, хто вчиняє катування.

Іншою відмінністю є те, що в Римському статуті визначено статус потерпілого, а саме особи, що знаходиться під вартою чи під контролем обвинуваченого. Крім того, критерієм визнання катування як міжнародного злочину проти людяності є широкомасштабний та систематичний характер нападів на мирне населення. Разом з тим вітчизняним законодавцем визначено, що катування вже буде мати місце, коли умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій спрямовані до будь-якого індивіда, незалежно від того чи перебуває він під контролем суб’єкта злочину.

Саме той факт, що, хоча Україна і визнала юрисдикцію МКС, але не ратифікувала Римський статут, і створює такі відмінності, що вносять невизначеність під час кваліфікації правопорушення, віднесення його до злочинів проти людства та визначення прийнятності його до розгляду Міжнародним кримінальним судом.

На нашу думку, рішенням даної проблеми буде ратифікація та імплементація положень Римського статуту до національного законодавства України. Це стосується не лише складу окремого правопорушення, розглянутого вище, а й всіх складів злочинів, передбачених в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, що певно було б логічним завершенням визнання Україною компетенції МКС.

к.ю.н. Онопрієнко С.Г. (ВІКНУ)

Щодо сутності категорії «інформаційна безпека»

Проблеми підвищення рівня інформаційної безпеки сфери публічного адміністрування є надзвичайно важливими у сучасний період реформування системи публічного управління. Інформаційна безпека сфери публічного адміністрування, на нашу думку, уявляє собою складову національної інформаційної безпеки, яку, на наш погляд, можна представити як сукупність інформаційної безпеки законодавчої і судової влади, а також інформаційної безпеки органів публічного адміністрування (як сукупності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування). При цьому, відповідно до специфіки функціонування органів публічного адміністрування, загрози інформаційній безпеці у їх діяльності можуть мати як зовнішній, так і внутрішній характер.

Інформаційна безпека сфери публічного адміністрування може також бути класифікована за характером ризиків. Якщо ризики носять технологічний характер і стосуються безпеки обладнання та програм, використовують поняття «кібербезпека». У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кібербезпека розуміється як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі. Невдалість вказаного легального визначення значним чином утруднює його розуміння, оскільки більшість його складових потребує окремого тлумачення. Так само було б доцільно для цілісного сприйняття розмежувати категорію «кібербезпека» з категорією «інформаційна безпека». На нашу думку, кібербезпека є складовою інформаційної безпеки, поряд з особистою та корпоративною інформаційною безпекою.

Окремо слід сказати про чинники, які знижують рівень інформаційної безпеки сфери публічного адміністрування. До них, на нашу думку, належать як зовнішні (інформаційно-психологічні операції, спрямовані на

дестабілізацію діяльності органів публічного адміністрування, стан їх технологічної оснащеності), так і внутрішні (існування логічної та зрозумілої для будь-якого суб'єкта інформаційних правовідносин системи вимог щодо забезпечення інформаційної безпеки, а також рівень інформаційної культури як представників органів публічного адміністрування, так громадян, які вступають з ними у правовідносини з метою реалізації своїх інтересів).

*к.ю.н. Опанасенко О.О. (ВІКНУ)
Горбачук О.П.
Пасіка А.О.*

Об'єднання позовних вимог в цивільному процесі України. Правові наслідки для воєнної сфери

Пред'явлення позову до суду є визначальною стадією цивільного процесу, яка викликає низку простих і складних юридичних фактів, зміст та результативність яких спрямовуються на забезпечення справедливого, неупередженого й своєчасного розгляду цивільних справ, предметом яких виступає спір про право. Пред'явлення позову являє собою синтез матеріально-правової вимоги (вимоги до порушника суб'єктивних цивільних прав про певну поведінку) і вимоги до юрисдикційних органів (вимоги до суду щодо захисту свої порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів). Позов є фундаментальною категорією цивільного судочинства й позовного провадження, оскільки він є одним із центральних інститутів цивільного процесуального права, під яким необхідно розуміти вимогу позивача до відповідача, звернену через суд, про захист прав, свобод чи інтересів, яка здійснюється в певній, визначеній законом, процесуальній формі.

У результаті всебічного та змістовного аналізу доктринальних визначень та процесуальних норм позов можна визначити як процесуальне явище, що нерозривно поєднує в собі процесуальні й матеріально-правові складники, перебуваючи тим самим у площині юридичних фактів. Передумовами виникнення позову є завершені юридичні факти матеріально-правового змісту. Завершеність юридичних фактів полягає в тому, що спірні відносини на момент звернення до суду не вдалося врегулювати мирним шляхом. Водночас пред'явлення позову до суду є процесоутворюючим юридичним фактом, що обумовлює виникнення цивільних процесуальних правовідносин.

Позов сам по собі не є чим-небудь самостійним, таким, що перебуває осторонь, він притаманний праву як складова частина або властивість самого права.

Судова юрисдикція - це інститут права, який покликаний розмежувати компетенцію як різних ланок судової системи, так і різних видів судочинства - цивільного, кримінального, господарського та адміністративного.

Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того

чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Отже, як свідчить позиція Суду у багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу, в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, і що з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права.

Згідно з частиною 1 статті 188 ЦПК України в одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідні позовні вимоги. Похідною позовною вимогою є вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги).

Об'єднання позовних вимог дає можливість досягти процесуальної економії, ефективніше використати процесуальні засоби для відновлення порушеного права, а також запобігти можливості ухвалення різних рішень за однакових обставин.

Згідно із п. 4 ст. 188 ЦПК України не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Таким чином, відповідно до пункту 2 частини 4 статті 185 ЦПК України суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи у разі, якщо порушено правила об'єднання позовних вимог

Отже, за порушення правил об'єднання позовних вимог в цивільному процесі України законодавець передбачив правовий наслідок, що також впливає на відносини воєнної сфери, яким є повернення позовної заяви позивачеві.

к.ю.н. Остапенко І.О. (ВІКНУ)

До питання реалізації нової стратегії Національної безпеки України

14 вересня 2020 року Указом Президента України № 392/2020 було затверджено та введено в дію нову Стратегію національної безпеки України (далі – нова Стратегія). Нова Стратегія замінила собою однойменний документ 2015 року, який приймався в умовах стрімкої зміни військово-політичної ситуації – агресії з боку Російської Федерації. Нові виклики у сфері національної безпеки, насамперед, пов'язані з кризовими явищами у світовій економіці, епідемією коронавірусної хвороби, посиленням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Нова Стратегія ґрунтується на засадах стримування (розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України), стійкості (здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати сталі функціонування), взаємодії (розвиток стратегічних відносин із ключовими

іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами).

Пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є відстоювання незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція.

Стратегія національної безпеки, чітко визначаючи національні безпекові пріоритети, є основою для розроблення інших документів стратегічного планування, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. На її основі створюватиметься нова нормативно-правова база у сфері національної безпеки та оборони, визначатиметься реальний стан і перспективи розвитку окремих складових національної безпеки, формуватиметься відповідна державна політика.

Головне в Стратегії — створення нової системи гарантування національної безпеки та оборони, спроможної забезпечувати державний суверенітет і територіальну цілісність України від усього комплексу можливих загроз, гарантувати захист прав, свобод і законних інтересів громадян України та подальший суспільний розвиток, передусім людського капіталу. У новій Стратегії визначено, що Україна прагне миру, який є запорукою розвитку держави.

Панасевич Л.А. (НУОУ імені І.Черняхівського)

Публічне управління у сфері оборони держави

У правовій науці сформувався три основних підходи щодо поняття “публічне управління”. Прихильники першого підходу вважають, що такими суб’єктами є виключно державні органи (посадові особи), і, відповідно, публічне управління визначається, з тими чи іншими варіаціями як самостійний вид діяльності держави, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер та полягає в цілеспрямованому владному й регулюючому її впливі на стан та розвиток суспільних процесів і відносин, який пов’язується з функціонуванням особливої групи державних органів (посадових осіб), або як організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження, що здійснюється, ґрунтуючись на владній силі, яку обмежує дієвий суспільний контроль.

На думку прибічників другого підходу, публічне управління є формою здійснення (реалізації) публічної влади, яка поєднує в собі державне та самоврядне управління (останнє включає виконання делегованих державою функцій виконавчої влади органами місцевого самоврядування та деякими іншими недержавними інституціями (наприклад, окремими громадськими організаціями).

Прихильники третього підходу розуміють публічне управління як визначену публічними (суспільними) потребами діяльність органів державної влади, зокрема органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів у разі делегування їм публічних повноважень, спрямовану на забезпечення й реалізацію прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, засновану на нормах права й таку, що здійснюється в межах чинного законодавства, управління, що здійснюється з метою реалізації публічних інтересів.

Отже, відмінність між вказаними підходами полягає передусім у суб'єктній складовій наведених визначень: у першому випадку це держава в особі державних органів (посадових осіб); у другому – державні органи (насамперед органи виконавчої влади) та самоврядні органи (органи місцевого самоврядування та деякі громадські організації, яким делеговано функції органів виконавчої влади), у третьому – органи державної влади, органи місцевого самоврядування та невизначений перелік суб'єктів, яким делеговано певні публічні повноваження.

Найбільш відповідним сучасному стану розвитку суспільних відносин вважаємо підхід, відповідно до якого суб'єктами публічного управління, в тому числі у сфері оборони, є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти, яким делеговано публічні повноваження.

Таким чином, до суб'єктів публічного управління у сфері оборони України належать органи державної влади та місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти публічних відносин, в тому числі суб'єкти громадянського суспільства яким законом надано публічні повноваження щодо підготовки до оборони та оборони держави в разі збройної агресії або збройного конфлікту.

к.ю.н., с.н.с. Пасіка С.П. (ВІКНУ)

Скиба О.С. (ВІКНУ)

Воловик В.О. (ВІКНУ)

Правові засади адміністративного позову як засобу оскарження рішень, дій та бездіяльності у воєнній сфері України

На сьогодні одним із пріоритетних завдань на шляху подальшої розбудови сучасної України, як правової держави, є ефективна діяльність системи адміністративної юстиції, яка спрямована забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів громадянина у сфері публічно-правових відносин, в тому числі у відносинах воєнної сфери, від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, що є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності органів держави за свою діяльність перед окремим громадянином.

Під час реалізації громадянином своїх прав, свобод та законних інтересів у воєнній сфері можуть виникати публічно-правові спори між суб'єктом владних повноважень, з одного боку, та громадянином – з іншого. Їх предметом є прийняте рішення, вчинена дія чи допущена бездіяльність

суб'єкта владних повноважень у сфері публічно-правових відносин при здійсненні своїх публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг, якими, на думку громадянина, порушені його права, свободи або законні інтереси. Одним із правових механізмів вирішення публічно-правового спору є оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень за допомогою адміністративного позову до адміністративного суду.

Адміністративний позов як процесуальний засіб виконує функцію правозахисного інструменту, що забезпечує громадянину можливість практичної реалізації закріпленого на законодавчому рівні права ініціювати відкриття провадження в адміністративній справі на захист своїх прав, свобод та законних інтересів у воєнній сфері від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. На підставі пред'явленого адміністративного позову розпочинається процесуальна діяльність адміністративного суду щодо розгляду адміністративної справи: визначаються межі розгляду адміністративної справи, здійснюється розгляд справи по суті і, нарешті, ухваленням рішення суду, в якому вирішуються позовні вимоги, закінчується судовий розгляд адміністративної справи в суді першої інстанції.

На підставі проведеного аналізу положень КАС України визначається, що адміністративний позов поданий до адміністративного суду є процесуальним засобом захисту порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина – позивача у воєнній сфері оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю відповідача – суб'єкта владних повноважень, що містить обраний позивачем спосіб судового захисту свого порушеного права і адресований саме адміністративному суду, оскільки лише суд від імені правової держави здійснюючи правосуддя в адміністративній справі, встановивши наявність факту порушення прав позивача з боку відповідача – суб'єкта владних повноважень у спірних правовідносинах, має право на підставі положень ч. 2 ст. 9 та ч. 2 ст. 5 КАС України застосувати той спосіб судового захисту порушеного права позивача, який відповідає фактичним обставинам справи і забезпечує ефективний захист прав, свобод та законних інтересів громадянина у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Адміністративний позов слід вважати дієвим та ефективним засобом захисту прав, свобод та законних інтересів у сфері публічно-правових відносин безпосередньо позивача, які порушені прийнятим рішенням, вчиненою дією чи допущеною бездіяльністю відповідача – суб'єкта владних повноважень при здійсненні ним публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг.

Проте, варто звернути увагу на одну важливу особливість, безпосередньо пов'язану із нормативним визначенням терміна «адміністративний позов». Ідеться про те, що сьогодні у ст. 4 КАС України

немає нормативного визначення терміна «адміністративний позов». Разом з тим аналіз норм КАС України показує, що законодавець одночасно використовує два терміни: «позов» та «адміністративний позов» (наприклад, ч. 2 ст. 161, ч. 5 ст. 170, ч. 1 ст. 274, статті 280–281 та ін.).

Більше того, у контексті дослідження проблематики адміністративного позову, як засобу реалізації прав громадян на судовий захист, саме у воєнній сфері варто звернути увагу й на те, що законодавець не зважив на необхідність надання у змісті ст. 4 КАС України й нормативного визначення терміна «публічно-правові відносини». При цьому треба наголосити, що із системного аналізу положень ч. 1 ст. 19 КАС України випливає, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи в публічно-правових спорах, якими є спори між учасниками публічно-правових відносин і стосуються саме цих відносин.

Отже, в умовах проведення судово-правової реформи в Україні, яка, крім іншого, має на меті істотне підвищення якості адміністративного судочинства шляхом адаптації КАС України до законодавства Європейського Союзу, що є для нас орієнтиром щодо розвитку національної адміністративної юстиції, правові норми КАС України потребують подальшого вдосконалення згідно зі зразками законодавства про адміністративне судочинство європейських країн, які об'єктивно обумовлені потребами рішучого подолання негативних явищ нашої адміністративної юстиції порівняно з адміністративною юстицією інших європейських держав.

к.ю.н. Возник М.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)

к.ю.н. Піскун І.І. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Окремі аспекти правової підготовки офіцерського складу Збройних Сил України

В умовах реформування Міністерства оборони та Збройних сил України правова підготовка офіцерського складу набуває особливу актуальність. Перед керівництвом Збройних сил України постали непрості й відповідальні завдання щодо зміцнення військової дисципліни, формування національної свідомості та патріотизму у військовослужбовців. За цих умов підвищення ефективності правової підготовки офіцерського складу є одним із важливіших умов підтримання високої бойової готовності Збройних сил України та успішного виконання бойових та учбових завдань.

Ситуація, що склалась на сьогоднішній день в Україні, вимагає проведення ретельного аналізу правової роботи ЗСУ, з урахуванням досвіду антитерористичної операції (операції об'єднаних сил) та подальшого підвищення ефективності системи цілеспрямованої діяльності органів державної влади, військового управління, інших соціальних інститутів щодо підвищення правової підготовки офіцерського складу, формування патріотичної свідомості, почуття любові до Батьківщини, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту незалежності й національних інтересів України.

Аналіз наукової літератури [1, 2] свідчить про те, що процес правової підготовки, формування правової свідомості і розвиток правової культури, правової поведінки відстає від вимог суспільства, практики службової діяльності Збройних сил України. Основні причини цього вважаємо такі: недостатня підготовленість науково-педагогічного складу до правовиховної, правозастосовної та правотворчої діяльності, низка мотивація до її здійснення, недостатня особиста правова культура, а головне – слабка розробка проблеми правової підготовки слухачів та курсантів в вищих навчальних закладах системи Міністерства оборони України.

Крім того, необхідно зазначити, що правова підготовка слухачів та курсантів у вищих навчальних закладах системи Міністерства оборони України має деякі недоліки: накази і директиви органів військового управління доводяться до виконавців із запізненням, недостатня кількість відомчих правових видань, скорочено видавництво підручників, посібників, довідників, роз'яснюючих положення сучасного військового законодавства України, недостатньо використовуються можливості Інтернету щодо оперативного доведення до слухачів та курсантів правових науково обґрунтованих вимог та інше. Таким чином, шляхами підвищення ефективності правової підготовки офіцерського складу Збройних сил України необхідно визначити наступне:

- розробку та впровадження цілісної системи правового виховання, яка має включати в себе відповідні державні структури, органи військового управління, нормативно-правову, та матеріальну базу цієї діяльності на всіх рівнях, а також комплекс заходів щодо формування патріотичних почуттів і свідомості військовослужбовців, їх готовності сумлінно виконувати громадянський та військовий обов'язок;

- корегування змісту правової підготовки на загальнодержавному рівні;
- активізація правової роботи, організованої і здійснюваної державними структурами, громадськими рухами і організаціями;

- стимулювання діяльності засобів масової інформації, наукових та інших установ та організацій, творчих спілок, спрямованої на розгляд і висвітлення проблем правового виховання, на формування і розвиток особистості громадянина і захисника Вітчизни.

Список використаних джерел:

1. Правова робота в Збройних Силах України: навчальний посібник / За заг. ред. В.І. Кириленка. – К.: РВЦ «Військовий інститут», 2010. – 408 с.

2. Актуальні питання правового забезпечення військової діяльності: конспект лекцій. / Шульгін В.В. – К.: РВЦ «Військовий інститут», 2008. – 361 с.

Пономаренко А.О., Волкович О.Ю. (ХДУ)

Конституційно-правовий статус ради Національної безпеки і оборони України

В сучасних умовах питання національної безпеки є дуже актуальним. Під національною безпекою, розуміємо, захищеність життєвих інтересів

людини, країни і суспільства в цілому. В сьогоденнішніх реаліях існує велика імовірність внутрішніх і зовнішніх загроз в усіх сферах суспільного життя. Сучасне суспільство вимагає гарантії захищеності важливих інтересів людини (права і свободи), країни (її незалежності, конституційного ладу, територіальної єдності і недоторканності державних кордонів) та суспільства (з його матеріальними і духовними цінностями) від зовнішніх та внутрішніх загроз.

В умовах війни на Донбасі значно зросла роль РНБО. За останні роки питання національної безпеки стало чи не найпершим в державному управлінні країною.

Утім, на сьогодні було б передчасним підтверджувати про вичерпність результатів досліджень цих і інших учених для сучасної правотворчої та правозастосовної практики у сфері національної безпеки і оборони. Така проблематика зберігає свою актуальність донині, а конституційно-правовий статус РНБО вимагає удосконалення як на теоретико-методологічному, так і на законодавчому рівнях.

Рада національної безпеки і оборони, керуючись чинною Конституцією України [5], діє як координуючий орган у сфері національної безпеки і оборони і діє при Президентові України. Персональний склад Ради формується Президентом України, яку він сам і очолює [2, с.3].

Рада національної безпеки і оборони України складається Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Голови Служби безпеки України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра закордонних справ України. Голова Верховної Ради України може брати участь в засіданнях Ради. Поточними питаннями діяльності Ради займається секретар Ради національної безпеки і оборони [5].

Функції, структура та штатний розпис Ради національної безпеки і оборони України визначаються Президентом України. Особи, що займають посади в апараті Ради національної безпеки і оборони України, є державними службовцями. Приймаються рішення Ради національної безпеки і оборони України не менш як двома третинами голосів її членів, а Президент України виконує прийняті рішення [7, с.123].

Статус, функції і повноваження Ради національної безпеки і оборони характеризуються законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України»[4]. Чинне законодавство визначає основні функції Ради: контролює виконання рішень Ради національної безпеки і оборони, координує діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в мирний час, під час надзвичайних ситуацій [3] або воєнний час, в сфері національної безпеки і оборони тощо [1, с. 98].

Останнім часом до всіх вище перелічених функцій з'явилась – аналітична. Планується підсилення цієї функції РНБО.

Із початком настання пандемії Covid-19 РНБО проводить заходи по боротьбі з розповсюдженням коронавірусу в Україні. А саме: надає рекомендації як зберегти своє здоров'я, було створено карту поширення

захворювання, систематично проводяться наради оперативної групи з питань моніторингу та аналізу ситуації щодо розповсюдження коронавірусу, та ін.

14 вересня 2020 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила проект стратегії національної безпеки «Безпека людини - безпека країни», і президент Володимир Зеленський своїм указом затвердив це рішення [6].

Таким чином, Рада національної безпеки і оборони є координуючим органом національної безпеки і оборони України при Президентові України. Закон України «Про Раду Національної безпеки і оборони України» визначає конституційно-правовий статус РНБО. Головою Ради національної безпеки і оборони є Президент України який формує особовий склад цього органу. Стратегія національної безпеки "Безпека людини - безпека країни" визначила основні напрямки державної політики в галузі національної безпеки і оборони України. У Стратегії йдеться, що наша країна прагне до миру з іншими державами, а людина, її життя і здоров'я є найвищою суспільною цінністю. Документ передбачає зниження напруженості у відносинах з Росією.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монограф., Ю. Г. Барабаш. Харків.: Право, 2008. 220 с.

2. Горбулін В. Рада національної безпеки і оборони України: спогади про майбутнє, В. Горбулін, О. Белов, Дзеркало тижня. 2010. № 29. С. 3.

3. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>(Дата звернення 01.10.2020 року).

4. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> Дата звернення 01.10.2020 року).

5. Конституція України від 01.01.2020 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 01.10.2020 року).

6. Про Стратегію національної безпеки України від 16.09.2020 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (Дата звернення 01.10.2020 року).

7. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання, О. В. Скрипнюк. Харків: Право, 2009. 468 с.

Свіріна К.С. (НДПП)

Феномен військово-цивільних адміністрацій у системі публічного адміністрування

Аналіз досвіду функціонування військово-цивільних адміністрацій дає змогу дійти висновку, що військово-цивільні адміністрації в системі публічного адміністрування України є достатньо унікальним явищем, як за причинами та умовами свого утворення, так і за своїм складом. У той же час,

спільними з аналогічними органами влади інших держав є: тимчасовість; діяльність на території, де місцеві органи державної влади та самоврядування відсутні або самоусунулись від виконання своїх повноважень; їх головними завданнями є забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності місцевого населення та недопущення гуманітарної катастрофи у регіоні.

Зарубіжні військово-цивільні адміністрації, на нашу думку, – це тимчасові органи влади, які діють на територіях, де внаслідок війни або політично-соціальної кризи склалась ситуація, у якій національна державна влада і місцеві органи самоврядування відсутні або не спроможні здійснювати свої функції та повноваження. Ці адміністрації складаються із військовослужбовців або із цивільних фахівців та представників силових структур зацікавлених світових країн і підпорядковуються органу-ініціатору їх утворення. Протягом визначеного часу вони здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки, у т.ч. при поверненні біженців; організацію та контроль за розвитком національних державних інститутів і органів самоврядування, у т.ч. у проведенні виборів; відновлення ключових об'єктів інфраструктури та важливих національних економічних об'єктів; захист прав людини і підтримку правопорядку; надання гуманітарної та надзвичайної допомоги, у т.ч. у координації із міжнародними гуманітарними організаціями. Їх діяльність фінансується органом-ініціатором або у залежності від умов утворення.

Водночас, внутрішньодержавні військово-цивільні адміністрації являють собою тимчасові органи влади, які діють на територіях де внаслідок військових дій або терористичної загрози склалась ситуація у якій місцеві органи влади та самоврядування відсутні або не спроможні здійснювати свої функції та повноваження. Ці адміністрації складаються із військовослужбовців, представників силових структур та цивільних фахівців, які уклали відповідну угоду із керівним органом та підпорядковуються йому. Протягом невизначеного часу вони здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки та сприяння антитерористичній діяльності; здійснення основних цивільних повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сферах транспорту та забезпечення інфраструктури, відновлення та розвитку місцевої економіки, у т.ч. сільського господарства, охорони здоров'я та громадського порядку; підвищення рівня соціально-економічної, культурної та ідеологічної інтеграції місцевого населення, постраждалих від конфлікту, територій у процесі розбудови державного будівництва.

Ступак Д.Б. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану

В умовах збройної агресії Російської Федерації, останніх подій в Білорусі актуальність питання адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану важко переоцінити.

В Україні, як і в більшості країнах світу, у разі збройної агресії чи

загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності, національним законодавством передбачено особливий правовий механізм відвернення таких загроз, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки шляхом введення в державі правового режиму воєнного стану.

Зазначений правовий режим передбачає надання визначеним Законом України “Про правовий режим воєнного стану” суб’єктам значних повноважень з запровадження передбачених заходів, а також з обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Аналіз зазначених нормативно-правових актів, що регулюють питання запровадження правового режиму воєнного стану, а також досвід запровадження воєнного стану в Україні дає підстави стверджувати про їх недосконалість. З одного боку, нормативно-правовими актами чітко визначено як перелік заходів для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки так і суб’єктів їх запровадження та забезпечення, однак з другого, відсутні чіткі розмежування повноважень між цими суб’єктами по заходах що запроваджуються. Законодавством не визначено ні критеріїв розподілу заходів між суб’єктами їх запровадження, ні наділено повноваженнями окремих суб’єктів щодо закріплення (визначення) ними інших відповідальними за ті чи інші заходи, не передбачено, також, створення інших регуляторних актів з цього питання.

Виходячи з того, що необхідною умовою ефективності системи оборони держави є її адміністративно-правове забезпечення, підтверджується необхідність наукового дослідження теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану, з подальшим впровадженням наукових результатів в законотворчу та правозастосовну діяльність суб’єктів його запровадження.

Триус М.С. (ВІКНУ)

Концепції гуманітарної інтервенції та обов’язку із захисту (R2P) у міжнародних відносинах: поняття та передумови виникнення

З кожним роком дослідження проблематики різних концепцій вторгнення на територію інших держав стає все актуальнішим. Це перш за все є важливим для забезпечення світової безпеки в цілому та нашої держави зокрема. Якщо раніше втручання у справи інших держав відбувалося через переслідування власних національних або приватних інтересів, то тепер підставою для такого втручання стають міркування гуманітарного характеру – захист місцевого населення від кривавих наслідків громадянських війн та інших серйозних зазіхань на права людини (Боснія, Східний Тимор, Сьєрра-Леоне, Ліберія, Сомалі). Втручання у внутрішні справи т.зв. недієздатних держав (failed states) у контексті міжнародного права часто розглядаються як допустимі дії, якщо мають на меті припинення порушень прав людини або людських страждань.

На нашу думку, в турбулентних умовах сьогодення найбільшої уваги заслуговують концепції гуманітарної інтервенції та відповідальності (обов'язку) із захисту як новітніх підстав для застосування сили у міжнародних відносинах.

Одним з перших проявів гуманітарної інтервенції вважають втручання Англії, Франції і Росії в морську битву, що відбулась 8 (20) жовтня 1827 р. у Наваринській бухті, щоб забезпечити незалежність греків від Османської імперії. Також витoki гуманітарної інтервенції проглядаються в латиноамериканській політиці “великого кийка”, декларованої президентом США Т. Рузвельтом в 1904-1905 рр. Не менш важливим історико-правовим аспектом розвитку цієї концепції є те, що її було вперше сформульовано у 1987 році Б. Кушнером, засновником руху “Лікарі без кордонів”. Її зміст полягав у праві і обов'язку міжнародної спільноти втручатися, не дивлячись на суверенітет, в справі інших держав з метою захисту прав людини. У 1999 році доктрину гуманітарної інтервенції було сформульовано в ООН президентом США Б. Клінтоном, як обґрунтовував право військового втручання світової спільноти захистом прав людини. В тому ж році концепцію гуманітарної інтервенції було проголошено прем'єр-міністром Великобританії Тоні Блером. В її основу було покладено тезу про те, що гуманітарна катастрофа не може вважатися суто внутрішньою справою тієї чи іншої держави і що “світова спільнота” не лише має право, але й зобов'язана втручатися в гострі гуманітарні кризи з метою їх оперативного вирішення. На практиці сформовану ідею гуманітарної інтервенції вперше було використано для обґрунтування бомбардування Югославії авіацією країн НАТО в 1999 р. під приводом захисту косовських албанців.

У міжнародно-правовому аспекті термін “гуманітарна інтервенція” до сьогодні не набув офіційного тлумачення. У загальному плані гуманітарна інтервенція – це використання військової сили відносно інших держав з метою припинення практики порушення прав людини або створення сприятливих умов для їхньої реалізації.

Концепція “обов'язок захищати” є певним переосмисленням попередньої концепції. Основною відмінністю останньої є те, що перша застосовує військові акції як обов'язок міжнародного співтовариства, а не як право держави чи групи держав. Головною ознакою її застосування є використання сили тільки за умов закінчення усіх можливих шляхів вирішення, включаючи санкції і розслідування по відношенню до порушників і тільки за рішенням Ради Безпеки ООН відповідно до розділу VII Статуту ООН. Обов'язок захищати фокусується на попередженні таких міжнародних злочинів, як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людства, етнічні чистки. Перше практичне застосування зазначеної концепції відбулось у 2011 році в Лівії.

Політика та право: базові засади забезпечення національної безпеки держави

Запорукою забезпечення національної безпеки держави, яка втілюється у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз виступає ефективна правова політика держави. З огляду на демократичні перетворення в країні, ствердження принципу верховенства права, впровадження принципу розподілу влад, а також задля забезпечення національної безпеки держави, межі та механізми правового і політичного регулювання потребують чіткого визначення. Зрозуміло, що взаємодія права і політики не є сталими процесом, натомість політичний потенціал держави утворює безпосередній зв'язок між названими формами базуючись на правових постулатах.

Правова детермінація політичних цінностей, таких як безпека, демократія, забезпечення прав і свобод людини тощо, чітко залежить від політичних відносин і практик країни, одним з таких прикладів можна назвати прийняття Верховною радою України постанови від 22 лютого 2014 року № 757-VII «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». Зазначений приклад та багато інших випадків прийняття правових документів, доопрацювання положень законодавства та внесення до них змін, характеризують процеси правового регулювання, посилаючись так би мовити на аспекти політичної доцільності. Але враховуючи трансформаційні процеси в державі, які пов'язані з політичною волею не слід забувати про ті цінності, що не є разовими, а даними соціуму на вічно, одним з таких є національна безпека держави.

Враховуючи думку професора С.Ф. Головатого, що правова детермінація політичних цінностей не є якоюсь штучною, запрограмованою нормою, яка суперечить правам і свободам людини, слід зазначити наступне, політика безумовно покликана оптимально узгоджувати права, свободи і суспільні інтереси в рамках законодавства, натомість, обумовлені політичною доцільністю рішення щодо правової норми, мають поєднувати вкрай необхідні, основоположні політичні та соціальні цінності, які узгоджують ціннісний консенсус в інтересах як окремої особистості, так і всього суспільства зокрема, щодо забезпечення національної безпеки держави.

д.філос.н. Цюрупа М.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Актуальність поширення знань про міжнародне гуманітарне право у нових умовах

Хоча перед людством у 2019-2020 р.р. постали нові загрози екзистенційного характеру, старі та майже вічні небезпеки війн, де гинуть

комбатанти та цивільне населення, вимагають поширення знань гуманітарного характеру.

Чітке визначення принципів поширення таких знань, вибір адекватного для сьогодення набору методів і форм навчання є не менш важливим. Кодифікація норм міжнародного гуманітарного права (МГП) прийшла на другу половину XIX - XX століть, коли роль держави була визначальною у всіх сферах буття, система освіти централізованою національною. Поширення знань права війни стало обов'язком держав-учасниць Женевських Конвенцій 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р., згідно із якими ті зобов'язані включати їх приписи «в навчальні програми воєнної та, по можливості, цивільної освіти».

Західноєвропейська традиція та підходи до поширення гуманітарних знань втілені у поняттях "*promotion*", "*diffusion*". Перший термін позначає діяльність щодо забезпечення знань гуманітарного права, а другий - "*diffusion*" – відповідає поняттю "пропаганда" у роботі гуманітарних організацій. Помітна еволюція у підходах до вивчення МГП: виконання (імплементация) починається з *поширення* знань згідно із положень статей (47- 48-127-144 відповідно I-IV Конвенцій Женеви 1949 р.), щоб «розповсюджувати якомога ширше текст даної Конвенції для знайомлення населення, воюючих збройних сил, медичний персонал і священнослужителі». Протокол I 1977 р. продовжує цю ідею у ст. 83 (параграф 1) з новими нюансами включення вивчення положень Конвенцій і Протоколу «у програми воєнної підготовки». Відтепер на командирів покладені розширені обов'язки по контролю за дотримання норм гуманітарного права, по особистій відповідальності за виконання і порушення приписів Конвенцій, поширення знань серед підлеглих у межах їх компетентності. Отже, в службові обов'язки військовика входять і міжнародно-правові функції щодо виконання приписів МГП на основі твердих знань.

Нові інформаційні технології, розвиток мережі *Internet*, зміни у обставинах життя через COVID 19 потребували *нетрадиційних підходів* до поширення знань гуманітарного права, ми вважаємо наголосити на необхідності зрушень у системі військової та цивільної освіти. Встановлено, що на рівень правової культури військовослужбовців позитивно впливає загальний рівень правового мислення військових керівників і розвиненість української воєнно-гуманітарної традиції.

Ми лише окреслили коло проблем, які виникають у зв'язку з новими антигуманними викликами сучасних збройних акцій та пандеміями, та запропонували наше бачення спроб їх вирішення.

Особливості кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Насамперед слід зазначити, що в 2001 р. вперше в історії національного кримінального законодавства було включено окремий розділ, присвячений злочинам проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. До 2001 року національне законодавство містило лише окремі заборони в цьому напрямі, спрямовані на обмеження засобів та методів ведення війни і на захист прав людини під час збройного конфлікту. Не потрібно забувати, що характерним для злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є те, що вони посягають на міждержавні інтереси, тобто мають міжнародний характер. Очевидним є те, що проти злочинів міжнародного характеру жодна держава світу не може самостійно вести боротьбу в силу особливостей цих протиправних діянь, що вчиняються на території різних країн.

Безперечно, не потребує додаткових пояснень, що мир характеризується відсутністю бойових дій. Стан миру, як охоронюваний кримінальним законом суспільні відносини, становлять собою відсутність юридичного стану війни та фактичних військових дій. Під безпекою людства розуміється стан захищеності невизначеного кола осіб від будь-яких погроз, що посягають на їхні життєво важливі інтереси, загрожують фізичному існуванню людства взагалі чи його певній демографічній групі.

Міжнародний правопорядок – це такий, що втілює інтереси міжнародного співтовариства, порядок міжнародних відносин, що встановлений і реалізується на основі принципів і норм чинного міжнародного права та спрямований на забезпечення нормальних, миролюбних відносин і співробітництва між усіма державами, незалежно від їх політичних, економічних, соціальних систем та від рівня їх розвитку. Розглядувані злочини характеризуються надзвичайно великим ступенем небезпеки, а деякі з них віднесені до категорії особливо тяжких.

Зауважимо, що специфіка розглядуваних злочинів визначається не лише посяганням на суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а й заподіянням шкоди суспільним відносинам в інших сферах – охорони здоров'я, честі та гідності особи, власності.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – це комплексне поняття, яке об'єднує групи особливо небезпечних для усього людства злочинів, передбачених як міжнародним кримінальним правом так і Кримінальним кодексом України, спрямованих проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Особливістю цієї групи злочинів є їх зв'язок з міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються

злочинами, що обумовлено суспільною значимістю правовідносин, які є об'єктом злочину.

к.ю.н., с.н.с. Чижов Д.А. (НАПН)

Проблеми нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини у сфері Національної безпеки

Після окупації АР Крим та початку бойових дій на сході нашої держави перед громадянами України постала реальна загроза життю і здоров'ю, а права і свободи стали зазнавати постійних порушень. Як результат, для захисту своїх громадян, державних інтересів та відновлення контролю і миру на окупованих територіях 14 квітня 2014 р. Указом Президента України розпочалась антитерористична операція.

За даними, наведеними в межах реалізації Плану Гуманітарного Реагування ООН в Україні на 2018 р., загалом близько 4,4 млн людей, що мешкають на території Донецької та Луганської областей продовжують страждати через затягнуту безвихідь політичної ситуації та збройний конфлікт на сході України, що й досі триває.

За висновками закордонних експертів, визначальними ознаками неналежного забезпечення конституційних прав і свобод українських громадян на непідконтрольній території, які одночасно є основоположними свободами згідно міжнародного права, є порушення: права на вільне пересування громадян; права на свободу світогляду і віросповідання; права на мирні зібрання та на свободу об'єднання; економічних та соціальних прав; права на житло, землю та власність; права на охорону здоров'я тощо.

Важливим кроком на шляху захисту порушених прав стало затвердження указом Президента України від 25 серпня 2015 року Національної стратегії у сфері прав людини. Даний документ було розроблено для утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту прав і свобод та вирішення системних проблем у зазначеній сфері.

Хоча Стратегія і мала певне позитивне значення для забезпечення прав і свобод громадян України на окупованій території, проте вона не вирішила проблему необхідності дотримання механізмів захисту прав осіб в окремих регіонах Донецької та Луганської областей та АР Крим. Частково вирішенням даної проблеми стало прийняття Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України".

Вважаємо вкрай актуальним завданням для держави є сприяння відновленню прав та свобод своїх громадян. Саме тому має бути сформований чіткий організаційно-правовий механізм, складовою якого безперечно має стати нормативна база. Перші кроки до вирішення даної проблеми розпочались після прийняття Закону України "Про забезпечення прав і свобод людини та правовий режим на тимчасово окупованій території України" та затвердження Національної стратегії у сфері прав людини. Проте попереду ще

залишилось чимало роботи по вдосконаленню законодавства з питань захисту прав і свобод людини у сфері національної безпеки.

д.ю.н., проф. Шопіна І.М. (ВІКНУ)

Елементи правової культури військовослужбовця

Правова культура військовослужбовця – це сукупність правових цінностей, правових знань, вмінь та навичок, які у сукупності детермінують його правову поведінку.

Аналіз складових правової культури військовослужбовця дозволяє виокремити наступні її елементи:

теоретико-правова культура (доктринальні знання щодо сутності та особливостей права, правової норми, держави, прав і свобод людини та громадянина та інших правових явищ, які безпосередньо впливають на суспільні відносини у державі і визначають зміст загального і спеціального законодавства). Зауважимо, що нагальної потреби у формуванні теоретико-правової культури у всіх без винятку військовослужбовців не існує, разом з тим окремі категорії військовослужбовців, як-то військові юристи або представники Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, для ефективного здійснення своїх службово-професійних обов'язків потребують розвиненої теоретико-правової культури;

військово-правова культура (знання у галузі військового права, вміння та навички щодо його використання у різноманітних ситуаціях проходження військової служби). На відміну від теоретико-правової культури, військово-правова культура має розвиватися у всіх без винятку військовослужбовців;

інформаційно-правова культура (сукупність знань, вмінь та навичок правомірної поведінки в інформаційних відносинах). Вона включає достатньо широкий спектр елементів – від поведінки військовослужбовця у соціальних мережах до захисту персональних даних своїх підлеглих;

лінгвістично-правова культура (сукупність знань, вмінь та навичок, які дають змогу вільно володіти іноземною військовою термінологією, у тому числі тією, що застосовується в адміністративних, оперативних та матеріально-технічних стандартах Організації Північноатлантичного договору (НАТО);

педагогічно-правова культура (сукупність спеціальних прийомів і способів формування у своїх підлеглих та інших військовослужбовців правових знань, вмінь та навичок, ціннісних орієнтацій та переконань, базованих на усвідомленні верховенства права).

Напрями подальших наукових досліджень мають включати визначення емпіричних методів визначення актуального рівня правової культури військовослужбовців та розробку заходів її коригування.

«Норвезька модель» СІМІС: доктринальні аспекти

Норвезька структура СІМІС (цивільно-військового співробітництва) діє відповідно до спільного видання союзників - Доктрини АJP-3.19 (*Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation*) НАТО, прийнятої та опублікованої 19.11.2018, а до змісту стратегічної Концепції оборони Норвегії входять ряд документів, пов'язаних із реалізацією національної концепції СІМІС. СІМІС Норвегії реалізується як невід'ємна військова функція у системі національної оборонно-безпекової сфери діяльності. СІМІС Норвегії складається із групи підтримки (офіцерський корпус забезпечує діяльність миротворчих місій, операцій ООН, ЄС, ОБСЄ) та волонтерів, які зараховуються на індивідуально-контрактній основі. Норвегія має досвід розгортання підрозділів СІМІС починаючи із 2002 р. у миротворчих операціях у Боснії, Косові, Іраку, Афганістані. Саме у Іраку та Афганістані Норвегія використовувала СІМІС як дієвий засіб для боротьби з тероризмом. СІМІС Норвегії охоплює завдання як у середині країни так і поза її межами. Норвегія є однією із країн-засновниць Центру СІМІС (ССОЕ) у Нідерландах. Дискусія щодо СІМІС на національному рівні призвела до прийняття політичного рішення, яке охоплюється терміном «Норвезька модель» для стабілізації та вирішення конфліктів, що реалізує такі принципи: тісна співпраця та координація між МЗС та неурядовими організаціями (далі – НУО); тісна мережа ключових співробітників НУО, академічної спільноти та МЗС; відсутність колоніального минулого.

Спільна оперативна доктрина (Forsvarets fellesoperative doktrine) Збройних Сил Норвегії 2019 р. (далі - FFOD-2019) є правонаступницею попередніх доктрин, зокрема - FFOD-2014, адаптована до змін у політиці безпеки та Збройних Сил, продовжує наголошувати на наданні командуванню та штабам спільної основи для розуміння рамок планування, реалізації та управління спільними операціями Збройних Сил. FFOD-2019 містить щодо СІМІС та дотичних до СІМІС сфер наступні положення:

«05027. *Sivil-militært samarbeid* (Цивільно-військове співробітництво). Сухопутні війська співпрацюють та координують свою діяльність із владою, незалежно від рівня конфлікту, цивільним населенням, розташованими державними та неурядовими організаціями саме в операційній зоні.

05203. Преса і інформація (P&I) та *sivil-militært samvirke* (СІМІС) не є інформаційними операціями або частиною таких операцій. Дуже важливо захистити їх довіру та цілісність. Однак це пов'язані функції, які вимагають постійної взаємної координації у зв'язку з інформаційними операціями.

05253. *Sivil-militært samvirke* (СІМІС) - це військова функція, яка фокусується на всіх цивільних аспектах в операційній зоні та на тому, як цивільна ситуація впливає на військовий мандат. Під час операцій СІМІС складається з 3-х основних видів діяльності: співпраця (зв'язок) з цивільними суб'єктами на різних рівнях; координація цивільних спроможностей, що підсилюють внесок військових сил; координація військової підтримки

цивільних суб'єктів та громад у районі операцій. Принципи здійснення основних заходів: розуміння культурного контексту та іміджу цивільних суб'єктів; розуміння цілей військових та цивільних акторів з метою визначення паралельних цілей, які можуть призвести до єдності зусиль; координація з юрисконсультом щодо правових аспектів та дотримання законних наказів; досягнення поваги та довіри через знання, взаємодію та прозорість; цивільна власність на завдання та заходи щодо зменшення довгострокової залежності від військових ресурсів та передачі обов'язків цивільним суб'єктам; комплексне планування з цивільними суб'єктами на оперативному та стратегічному рівні як до, так і під час операції для визначення пріоритетності та координації зусиль, забезпечення ефективного використання ресурсів; ефективна комунікація за допомогою обміну інформацією, взаємодіючих систем та мереж.

05254. Роль у спільних операціях. СІМІС - це штабний інструмент військового командувача для координації власних зусиль з цивільними суб'єктами у зоні спільних операцій. Загальна мета цього полягає в тому, щоб командувач міг ефективно виконати свою місію.

05255. СІМІС сприяє процесу оперативного планування; методиці цілевказань (де СІМІС ідентифікує критичну інфраструктуру); оперативній спільній оцінці (коли СІМІС здійснює свій внесок у оцінку цивільного середовища в операційній зоні); інформаційним операціям (СІМІС підтримує встановлені контактні мережі та допомагає визначати цільові групи)».

Висновок: Спільна оперативна доктрина Збройних Сил Королівства Норвегії - це практичний документ із запланованою тривалістю від 3-х до 5 років, який розрізняє СІМІС та визначає такі його поняття як:

Цивільно-військове співробітництво (Sivil-militært samarbeid) - міжгалузеве співробітництво на чолі з норвезькими політичними органами, що здійснюється як в умовах кризових ситуацій, так і в умовах щоденної співпраці.

Цивільно-військова взаємодія (Sivil-militært samvirke (СІМІС)) - координація та співпраця між військовими силами та цивільними учасниками, в тому числі населенням в операційній зоні, місцевими органами влади, міжнародними та національними організаціями та органами, НУО для підтримки військової місії.

Ярема А.В. (ВІКНУ)

Імплементация норм Римського Статуту в національне законодавство України: злочин геноциду

Впродовж ХІХ-ХХІ століть відбувались масштабні та, безумовно, трагічні випадки геноциду в різних частинах світу. Світова спільнота, шокована наслідками винищення людей через їх приналежність до певної етнічної, расової або релігійної групи, вирішила об'єднатись у протидію всім його проявам, визначивши геноцид злочином, який засуджується цивілізованим світом та за вчинення якого винні особи та співучасники підлягають притягненню до кримінальної відповідальності незалежно від

того, чи є вони приватними особами чи держаними діями.

На сьогоднішній день в Україні, яка активно бере участь у міжнародній співпраці, важливим постає питання визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) та імплементації норм Римського статуту МКС (далі – Римський статут), зокрема, у зв'язку із збройною агресією з боку Російської Федерації, збройного конфлікту на Сході України та окупацією Автономної Республіки Крим.

Відмінність МКС від інших спеціалізованих міжнародних трибуналів полягає у принципі компліментарності, який полягає у тому, що цей судовий орган доповнює національну систему правосуддя і діє лише у випадках, коли органи державної влади не в змозі, або не бажають розслідувати міжнародні злочини.

Одним із злочинів, який відноситься до юрисдикції МКС, є геноцид. У Римському статуті під геноцидом розуміється будь-яка з наступних дій, скоєних з наміром винищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:

вбивство членів такої групи;

спричинення серйозних тілесних пошкоджень або розладу розумової діяльності членам такої групи;

навмисне створення для будь-якої групи таких умов життєдіяльності, які розраховані на повне або часткове її фізичне знищення;

здійснення заходів, розрахованих на запобігання дітонародження в середині такої групи;

насильна передача дітей з однієї людської групи в іншу.

Як правило, злочину геноциду передують політика вищих посадових осіб держави (геноцид євреїв у Другій Світовій Війні, геноцид в колишній Югославії, Камбоджі, Руанді). В цій площині, на нашу думку, у розвиток статті 442 Кримінального Кодексу України “Геноцид” потрібно узгодити механізм притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб, які користуються імунітетом, а також зробити комплексний аналіз ситуації на території України для майбутньої співпраці з іншими державами світу у переслідуванні осіб, які вчинили міжнародні злочини. Імплементація норм Римського статуту не є панацеєю від усіх проблем, однак це один з важливих кроків для забезпечення миру, безпеки, та благополуччя.

Секція 8

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК

Перспективні напрямки розвитку засобів наземної навігації

Із соціальним і науково-технічним розвитком суспільства завдання із визначення власного місцеположення постійно зростають у своєму значенні для повсякденної діяльності людини, особливо у військовій справі.

У наш час все більше заявляє про себе і навігація наземних рухомих об'єктів. Під наземною навігацією розуміють галузь прикладної науково-технічної діяльності, змістом якої є визначення та подальше використання навігаційної інформації для організації ефективного переміщення наземних рухомих об'єктів в єдиному координатно-часовому просторі. Навігаційна інформація – це відомості про координати об'єкта, значення його швидкості, прискорення, кутів курсу, крену та тангажа в єдиному вимірі часу. Значення координат, швидкості, кутів курсу, крену, тангажа отримали назву навігаційних параметрів або навігаційної інформації. Наявність високоточної навігаційної інформації на борту наземних рухомих об'єктів дозволить забезпечити маршову навігацію, топоприв'язку об'єктів, а також дає можливість здійснити вирішення з автоматизованого управління машинами підрозділу, що раніше було неможливим. Тому систематизація підходів щодо обґрунтування вимог до систем навігації та їх застосування є актуальним.

Взагалі майбутнє навігації має великі перспективи в своєму розвитку. Наприклад, якщо взяти супутникову систему навігації Galileo, то через деякий час її супутники над континентом транслюватимуть сильніший сигнал, аніж їхні російські або американські аналоги, а отже, надаватимуть більше інформації своїм користувачам.

Метою програми Galileo є повна заміна раніше використовуваних американських супутників GPS та російських ГЛОНАСС, що зменшує залежність у випадку аварійної ситуації. Остання цеглина в стіні, 30-й супутник, буде введений в експлуатацію вже в цьому році. До цього часу загальні витрати складатимуть близько 10 млрд. євро. Така величина зумовлює високий тиск на прибутковість. Завдяки цьому тиску зацікавлені сторони постійно намагаються скористатися можливостями, що укладаються в рамках проекту.

Бондарчук Г.В.(ВІКНУ), Сафронов І.О.(ВА м.Одеса)

Використання безпілотних літальних апаратів для оновлення електронних карт

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) або дрони зарекомендували себе як надійна технологія для створення карт, планів та інших продуктів геоданих. В даний час безпілотні літальні апарати (БПЛА) почали твердо займати свою нішу в різних сферах діяльності людини. Успішне використання БПЛА в військових областях сприяло їх широкому застосуванню в цивільних цілях.

Багаторічний досвід використання даних дистанційного зондування Землі дозволив БПЛА швидко знайти застосування в географічних

дослідженнях, в біогеографії. У зв'язку з чим, застосування безпілотних літальних апаратів є найбільш ефективним засобом для спостереження і дистанційного збору даних про їх стан.

Не дивлячись на велику кількість завдань, що вирішуються за допомогою БПЛА, їх наукове застосування в Україні істотно відстає від такого за кордоном, тому видається цікавим і актуальним пошук можливостей їх застосування в нашій країні. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для проведення аерофотозйомки є вельми актуальним напрямком розвитку методів збору геопросторових даних. Для деяких територій космічні знімки доводиться чекати місяцями. Аерофотозйомка і повітряне лазерне сканування володіють більш високою актуальністю і точністю, але забезпечують покриття менших за площею територій, в порівнянні з космічною зйомкою. Також обидва вище зазначених способів отримання знімків є дорогими.

Булгаков А.А.(ЦНДІ ЗСУ), Софієнко Д.О. (ВІКНУ)

Методика проведення геоінформаційного аналізу тактичних властивостей місцевості

Географічні інформаційні технології (ГІС) існують уже близько 35 років. Однак люди, здебільшого, використовують їх тільки для створення карт. ГІС може значно більше. Використання аналітичних можливостей ГІС допомагає з'ясувати, чим обумовлене місце розташування певних об'єктів і які між ними зв'язки. Дослідивши можливості ГІС в області просторового аналізу можна одержувати більш точну й оновлену інформацію, а також створити нові дані, недоступні колись. Володіння цією новою інформацією допоможе глибше оцінити причини вибору місця розташування об'єкта, знайти найкраще рішення, заздалегідь бути готовим до любых подій і умов.

Тому з розвитком технологій, і з постійним рухом життя все більш важливим і першочерговим є виживання військ, їхнє швидке переміщення, в зону можливого нападу чи відбиття противника та для швидкої передислокації для заняття важливих рубежів та посилення сусідів чи союзників в найкоротший термін.

Найчастіше один метод є більш швидким, але дає дуже приблизну інформацію, інші методи вимагають більш детальних даних, значних зусиль і часу на обробку, але забезпечують при цьому більш точні результати. Компроміс полягає у тому, що необхідно обирати метод аналізу, виходячи з поставленої завдання, витрат на нього і того, як будуть використовуватись у майбутньому результати аналізу. Таким чином, завжди виникає дилема: оперативність або точність.

А отже, існує нагальна потреба у використанні методики проведення геоінформаційного аналізу місцевості, результатом якої можуть представлятись як у вигляді електронної карти, так і у вигляді 3D-моделі.

Застосування геоінформаційних систем у Збройних Силах України

Геоінформаційна система (ГІС) - сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє поєднувати модельний образ місцевості з табличною інформацією. Геоінформаційна система - це також система управління геопросторовими даними та пов'язаними з ними атрибутами.

Використання геоінформаційних систем відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та оборони держави. Командирам підрозділів часто потрібно визначати географічні, плоскі, прямокутні, полярні, біполярні та інші координати об'єкта, точки або орієнтиру в бойових та бойових завданнях. Проблема полягає в тому, що в сучасному швидкоплинному бою помилки командира можуть дуже погано вплинути на завдання. Час також відіграє дуже важливу роль. Щоб уникнути помилок та скоротити час виконання бойових завдань доцільно використовувати геоінформаційні системи.

ГІС виконує дві функції: створення цифрового зображення, інтегрованого в розширену базу даних, і перетворення цифрового зображення в електронне. Виходячи з цього, а також для гнучкості розробки програмного забезпечення, необхідного для перегляду спеціальних об'єктів, для їх функціональності та швидкого реагування Збройних Сил України були обрані ГІС "Дзвін" і засіб для розробки ГІС-додатків на основі ArcGIS PRO.

Взагалі, ГІС-забезпечення в Збройних Силах України тільки починає набирати своїх обертів. І важливим є інтеграція в систему геопросторової підтримки, яку використовують країни НАТО.

Аналіз основних принципів картографічної генералізації

Картографічна генералізація - це відбір та узагальнення зображених на карті об'єктів й явищ відповідно до призначення й масштабу, змісту карти й особливостей території картографування. Суть генералізації полягає в передачі на карті основних, типових рис об'єктів та явищ, їх характерних особливостей та взаємозв'язків. Генералізація проявляється в узагальненні кількісних та якісних характеристик об'єктів й явищ, заміні індивідуальних понять збірними, що відволікають від деталей при зображенні головних рис просторового розміщення. Генералізація не тільки виключає частину інформації, але й приводить до появи якісно нової картографічної інформації. Якість генералізації визначається розумінням змісту й суті зображених об'єктів та явищ, умінням відобразити головні й типові їх особливості.

Факторами генералізації є масштаб карт, її призначення, тематика й тип, особливості об'єкта, що картографується, вивченість об'єкта, способи графічного оформлення карти. Вплив масштабу полягає в тому, що при переході від більшого зображення до меншого зменшуються розміри зображеної території. Об'єкти, що важливі на крупномасштабних картах,

втрачають своє значення на дрібномасштабних картах. Зі зменшенням масштабу карти збільшується просторове охоплення. Призначення карти впливає таким чином, що на картах показують тільки ті об'єкти, які відповідають її призначенню. Зображення інших об'єктів заважає сприйманню картографічної інформації. Тематика й тип карти визначають, які елементи необхідно показати на карті з найбільшою детальністю, а які необхідно суттєво узагальнити. Вплив особливостей об'єкта картографування характеризується необхідністю передавати на карті особливості цього об'єкта або території, відобразити найбільш типові для них риси та елементи (наприклад, мілкі озера в пустелі). При достатній вивченості об'єкта зображення може бути максимально детальним, а при недостатній кількості фактичного матеріалу воно стане більш узагальненим та схематичним. Багатоколірне оформлення карти дозволяє показати більшу кількість значків, чим на одноколірних картах.

Якість картографічної генералізації оцінюють з точки зору геометричної точності та з позицій змістовної достовірності карти. Геометрична точність - це кількісна міра, що характеризує ступінь відповідності місцеположення окремих точок й об'єктів на карті їх дійсному положенню. В процесі генералізації можливе порушення геометричної точності деяких елементів зображення за рахунок руху при узгодженні, спрямленні обрисів, об'єднання контурів тощо. Змістова достовірність карти - це якісна оцінка відповідності зображення, яке картографується, реальній дійсності з врахуванням її головних, типових особливостей й взаємозв'язків між об'єктами. Для збереження достовірності зображення при генералізації допускається зсув контурів, показ з перебільшенням деяких важливих об'єктів

Гашенко М.М., Левінська Н.В. (ВІКНУ)

Геоінформаційні системи в науках про землю

Геоінформатика – це дисципліна, що займається використанням інформатики в науках про землю. Її головною метою є збір, обробка, нагромадження, аналіз і поширення просторової інформації, що реалізується за допомогою Систем Географічної Інформації (GIS – Geographic Information Systems) і інших інформаційних систем. Наука вивчає інформаційні процеси, що відбуваються у природі, суспільстві, свідомості з метою розкриття сутності чотирьох великих феноменів дійсності – Космосу, Землі, Життя і Людини у їх нерозривному зв'язку. Головним завданням геоінформатики є дослідження та використання просторових відношень.

Метою геоінформатики є вивчення загальних властивостей геоінформації, закономірностей і методів її отримання, фіксації, накопичення, обробки й використання, а також розвиток теорії, методології і технологій створення ГІС з метою збору, систематизації, збереження, аналізу, перетворення, відображення й поширення просторово-координованих даних.

Геоінформація – це сукупність геоданих, що визначають міру наших знань про досліджуваний просторовий об'єкт (геооб'єкт). Геоінформація

включає в себе будь-яку інформацію, що відноситься до об'єктів, явищ, процесів, які локалізовані в просторі.

Геоінформаційна система (ГІС) – це система апаратно-програмних засобів і алгоритмічних процедур, що створена для цифрової підтримки, поповнення, управління, маніпулювання, аналізу, математико-картографічного моделювання й образного відображення географічно координованих даних. Сполучним елементом для всіх сфер застосування ГІС у різних галузях є відношення інформації до простору. Це відношення проявляється в можливості виконання користувачем просторових запитів. Відношення до простору полягає в можливості маніпуляцій дво- і тривимірними координатами, отриманими прямим виміром (первинна метрика), або на основі певної семантичної залежності від інших показників (вторинна метрика). Геоінформаційні системи володіють ефективними можливостями інтегрування різнопланової просторової інформації, що пов'язана з реальним земним простором.

ГІС – це система, яка інтегрує знання. Проблеми розробки, функціонування і використання ГІС перебувають на стику трьох галузей наукових знань: комп'ютерні науки, науки про Землю і земний простір, галузі геоінформаційних додатків.

Герасименко Є.В. (ВІКНУ)

Особливості тривимірного моделювання засобами геоінформаційних систем

Розвиток картографічної науки і практики, зокрема використання ГІС-технологій у процесі картографування зумовлює можливості розробки нових форм картографічних творів – тривимірних картографічних моделей. Такі моделі є новим способом представлення просторової інформації, який забезпечує сприйняття особливостей території у формі, максимально близької до природної. Актуальним є отримання працездатного алгоритму напівавтоматизованого виготовлення тривимірних картографічних моделей, що зменшить трудомісткість і підвищить якість цих продуктів. Це також зробить можливим повною мірою використати результати інтеграції картографії з геоінформатикою, дистанційним зондуванням і кібернетикою.

Тривимірна реалістична картографічна модель є особливою просторово-часовою формою збереження і представлення реальних і абстрактних об'єктів і ситуацій, побудована за математичним законом, яка формується й існує в програмно-керованому середовищі, створює можливості для інтерактивної взаємодії з користувачем, відображає за допомогою цифрових копій природних об'єктів їх розміщення і властивості та призначена для використання в тому випадку, коли реалістичний вигляд території має першочергове значення.

За своїми властивостями тривимірні картографічні моделі належать до класу картографічних творів. Враховуючи специфічні властивості тривимірних картографічних моделей – до підрозділу віртуальних

геозображень разом з інтерактивними картами, картами-анімаціями, блок-діаграмами тощо.

Створення тривимірних картографічних моделей ґрунтується на двох положеннях - про змістову єдність тривимірних картографічних моделей і традиційних картографічних творів та взаємну конвертованість тривимірних картографічних моделей місцевості, виготовлення в різних програмах. Під час процесу конвертації зберігаються просторові й атрибутивні дані, змінюються тільки способи представлення тривимірної інформації.

Горбенко В.О., Сівков С.В. (ВІКНУ)

Створення тривимірних моделей місцевості з використанням безпілотних літальних апаратів

В теперішній час обов'язок, який покладено на комплекси БПЛА – проведення розвідки важкодоступних районів, в яких отримання інформації звичайними засобами, включаючи аеророзвідку, ускладнене або ж є небезпечним для життя людей. Крім військового використання, застосування комплексів БПЛА відкриває можливість оперативного і не дорогого способу обстеження важкодоступних ділянок місцевості, періодичного спостереження заданих районів, цифрового фотографування для використання в геодезичних роботах і у випадках надзвичайних ситуацій. Отримана бортовими засобами моніторингу інформація повинна в режимі реального часу передаватися на пункт управління для обробки і прийняття адекватних рішень.

Одним із завдань застосування БПЛА є виконання аерознімальних робіт для військових цілей. Сьогодні для України надзвичайно актуальним завданням є вивчення й аналіз можливостей застосування БПЛА провідним країнам світу у локальних війнах та збройних конфліктах. Лише тривимірні моделі зможуть відобразити місцевість, взаємне розташування об'єктів навколишнього світу найкращим чином. Унікальною особливістю тривимірних моделей місцевості при їх достатній точності є можливість проведення вимірювань, особливо об'ємних, та різнопланового моделювання.

Основні етапи знімання місцевості за допомогою БПЛА для створення тривимірної моделі місцевості, вони складаються з:

- вибору типу безпілотного літального апарату для проведення знімань;
- вибору системи управління дроном;
- вибору оптимального часу та погодних умов для проведення знімання;
- зйомки зони інтересу;
- формування польотного плану;
- контролю отриманих результатів;
- передачі масиву аерофотознімків та його подальшої обробки в спеціальних програмних продуктах.

Отже, в результаті розробки інформації було визначено додаткову сферу застосування БПЛА в ЗСУ – виконання аерофотознімання для потреб Топографічної служби ЗСУ.

Аналіз фотодокументів про місцевість

Від рішення командира щодо розміщення військ на полі бою та в ході підготовки залежить чи виконає його підрозділ поставлене перед ним бойове завдання. Одним із ключових факторів перед прийняттям рішення командиром є аналіз місцевості, адже саме вона є важливим фактором який впливає на хід бою.

Раніше для аналізу місцевості використовували розвід-данні та карти, але з розвитком технологій зараз основним способом отримання інформації про місцевість та розташування на ній об'єктів є супутникові знімки чи аерофотознімки з літаків і безпілотних літальних апаратів та фотодокументи про місцевість створенні на їх основі, що дозволяє заощадити час та життя людей. Тому аналіз фотодокументів про місцевість є актуальною темою через широке застосування фотодокументів для вирішення різноманітних задач як цивільного так і військового спрямування.

Фотодокументом називається фотографічне зображення ділянки місцевості, яке доповнене топографічними, картографічними і розвідувальними даними, оформленими відповідними умовними знаками. Фотодокументи виготовляють, як правило, на важливі в оперативно-тактичному відношенні райони і смуги бойових дій військ (ділянки форсування великих водних перешкод і висадки десанту, важливі населені пункти, залізничні вузли, порти тощо) при підготовці та в ході бойових дій за матеріалами аерофотознімання з метою доведення до штабів і військ найсвіжішої інформації про місцевість. Основними фотодокументами, якими можуть забезпечуватись бойові дії військ, є:

- аерофотознімки з координатною сіткою;
- фотосхеми;
- фотоплани;
- фотокарти.

Дірей А.В., Циба М.М. (ВІКНУ)

Особливості проведення демаркації державного кордону України

Державний кордон - це встановлена юридично чи фактично штучна лінія (на суші і воді) і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії (в надрах, водах і повітряному просторі), які визначають просторові межі території держави і сфери здійснення нею свого суверенітету (територіального верховенства).

Для виконання завдань зі встановлення державного кордону України, перевірки стану стовпців, виправлення відновлення місць де проходить лінія кордону, якісне виконання цього завдання потребує інтегрування різноманітних картографічних і описових даних з різних джерел, їх актуальності, достовірності, точності й оперативності надання на всіх етапах підготовки і супроводження процесів для цього проводиться демаркація кордону.

У внутрішньому праві України правовий статус державного кордону визначається нормами таких галузей права (законодавства) як: конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне, трудове, право соціального забезпечення, екологічне, фінансове, військове.

Аналіз існуючого стану картографічного забезпечення демаркації державних кордонів показав необхідність першочергового впровадження сучасних геоінформаційних систем і технологій дистанційного зондування Землі, а також застосування отриманих на їх основі матеріалів. Виконання на цій основі робіт з науково-дослідного та інформаційного супроводження делімітації та демаркації державного кордону України забезпечить ефективне виконання таких першочергових завдань: топографо-геодезичне, картографічне та інформаційне супроводження переговорного процесу з підготовки проектів Договорів між державами.

Проблема визначення і встановлення державного кордону України - невід'ємного атрибуту суверенітету держави — продовжує залишатись актуальною. Адже за неповні шістнадцять років незалежності досягти суттєвих результатів у цьому напрямі державотворення поки що не вдалося.

Найбільше проблем виникає в процесі делімітації та демаркації кордонів між колишніми республіками СРСР. І це зрозуміло. Якщо західний кордон України був досить чітко визначений на місцевості й тепер потребує тільки його перевірки та оновлення договірно-правових демаркаційних документів, то межі між колишніми республіками Союзу були зафіксовані тільки на черговій топографічній карті масштабу 1:100 000. Доводиться робити і делімітацію, і демаркацію, що значно подовжує і здорожує процес визначення і встановлення державного кордону.

Підсумовуючи викладене вище, можна зазначити: роботи з розбудови державного кордону потребують свого продовження та відповідного міждержавного оформлення, що сприятиме становленню Української держави та формуванню її міжнародного іміджу.

Євтушенко А.О. (ВІКНУ)

Перспективи використання дронів для крупномасштабної зйомки місцевості

Актуальність використання дронів для крупномасштабної зйомки місцевості полягає в тому, що застосування БПЛА є дуже перспективним та економічно вигідним напрямком створення та оновлення крупномасштабних планів місцевості, оскільки має можливість проводити знімання з використанням доступних технічних засобів, проводити обробку матеріалів поширеними програмними засобами. Робота оператора максимально автоматизується та може бути зведена до невеликої кількості заздалегідь створених алгоритмів дій.

В результаті аналізу особливостей застосування дронів для крупномасштабної зйомки місцевості, виявлено переваги та недоліки такого знімання, розроблена методика крупномасштабного знімання та проведена її

практична апробація за допомогою дрона DJI Inspire. На основі проведених досліджень запропонована методика крупномасштабного знімання за допомогою квадрокоптера, що складається з трьох етапів: підготовчі роботи, знімальні роботи, камеральна обробка аерофотозйомочних матеріалів.

Традиційно зйомки діляться залежно від місця знаходження знімального обладнання в процесі зйомки на землі та у повітрі.

Наземне знімання представляє собою тахеометричну зйомку за допомогою тахеометрів та ГНСС обладнання. Зйомка проводиться із вихідних точок – пунктів будь-яких опорних і знімальних геодезичних мереж. Знімальна мережа може бути створена у вигляді теодолітно-нівелірних ходів. Найбільш поширеними приладами тахеометричного знімання є системи супутникового позиціонування і тахеометри. Повітряне знімання представляє собою аерофотозйомку. Вона виконується за допомогою літальних апаратів.

На сьогоднішній день є можливість побудувати ортофотоплани і цифрові моделі рельєфу за допомогою дронів і квадрокоптерів, що виявляється досить вигідним і зручним у плані часу і трудовитрат на польові знімальні роботи.

Коваль К.В. (ВІКНУ)

Особливості існування урбанізованих ландшафтів

З роками природні компоненти і загалом ландшафти під впливом діяльності людини змінювались. Господарська діяльність, забудова та розширення агломерацій посприяли до розбудови міст та збільшення їх територій. Кількість людей у поселеннях збільшувались з кожним роком і разом з тим збільшувалась територія місцевості на якій вони проживали. Все це посприяло до утворення малих та великих міст.

Урбанізовані ландшафти – антропогенні ландшафти міст з їх забудовами, вулицями, дорогами, садами і парками, що формуються у процесі створення і функціонування міст.

Міста з їх господарством і їх скупчення населення, являють собою найбільш активну форму впливу людини на природу. Природні ландшафти при цьому докорінно перебудовуються, на їх місці формуються якісно нові антропогенні комплекси і системи, що отримують назву міських ландшафтів.

Виникнення та розвиток останніх зумовлений переходом у межах міст натуральних компонентів і ландшафтних компонентів в антропогенні. Подальше їх функціонування відбувається в структурі міських антропогенних ландшафтів та ландшафтно-технічних систем.

Місто є територіально обмеженою частиною географічної оболонки, в якій поєднуються природні і штучні компоненти, населені людьми і інтенсивно змінені ними.

к.т.н., доц. Савков П.А., Ковальчук І.С. (ВІКНУ)

Особливості оцінки нерухомості житлового призначення

Нерухомість являє собою основу особистого існування для громадян і слугує базою для господарської діяльності та розвитку підприємств і

організацій усіх форм власності. Саме через це процес формування ринку нерухомості в Україні характеризується бурхливим розвитком. Нерухомість є головним предметом дискусій та спорів під час приватизації державного і комунального майна, оренди та купівлі-продажу земельних ділянок, приміщень житлового та нежитлового секторів. Тому, сьогодні в Україні стрімко зростає потреба в об'єктивній, прозорій та відповідаючій реальним ринковим умовам оцінці нерухомого майна.

Головним законодавчим актом, який регулює процес оцінки майна та майнових прав в Україні є Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

В Україні до складу нерухомості відноситься:

- земля (земельні ділянки, невидобуті корисні копалини, відокремлені водні об'єкти);
- багаторічні насадження;
- будівлі, споруди та їх структурні елементи (житлові будинки, квартири, місця загального користування житлових будинків, дачі, садові будинки, гаражі, інші будівлі);
- передавальні пристрої;
- підприємства, їх структурні підрозділи, цілісні майнові комплекси;
- судна внутрішнього плавання, морські та повітряні судна;
- космічні об'єкти.

Козмуляк О.А. (в/ч А1423), Холодов С.С. (ВІКНУ)

Переваги та недоліки цифрового друку в картографічному виробництві

В сучасній поліграфії використовується безліч методів друку. Одним з найпопулярніших є цифровий. Ця технологія дозволяє істотно заощадити час на випуск друкованої продукції. За рахунок економії на дорогих операціях роздруківка невеликого тиражу продукції методом цифрового друку є досить рентабельною і вигідною.

Цифровий друк наносить фарбу прямо з цифрового джерела, цифрова машина діє по принципу великого принтера, не потребує приладки, великих затрат фарби чи паперу. Такий вид друку ідеально підходить для того, щоб надрукувати невеликий тираж продукції. До того ж перевагою є і швидкість роботи, адже для нього не потрібна додаткова підготовка.

Перевагою цифрового друку є й те, що його процес можна перервати, якщо з'явилася необхідність терміново внести певні зміни. Це не потребуватиме додаткових витрат і не створить особливих проблем, на відміну від офсету.

Цифрова технологія дозволяє домогтися оптимальних результатів. У підсумку виходить яскрава, реалістична продукція високої якості з точною передачею кольору.

Щодо матеріалів, то цифрова технологія працює не тільки з папером. В якості основи можна застосовувати плівку, пластик, тканину. Завдяки такій перевазі її сфера використання постійно розширюється, а пробний відбиток

дозволяє оцінити якість майбутнього тиражу, побачити переваги, виявити і своєчасно усунути недоліки. Отримавши на руки пробний варіант, можна його проаналізувати, внести необхідні зміни. Також, дана технологія допомагає персоніфікувати інформацію. Необхідні доопрацювання можна вносити після роздруківки кожного примірника тиражу.

Не дивлячись на таку велику кількість переваг, існують і недоліки. Технічні можливості технології обмежені вибором тонерів, при випуску багатотиражної продукції швидкістю друку значно зменшується. Варто відзначити і вимогливість до вибору паперу. На деякі види - фарбувальні матеріали лягають недостатньо якісно, а ще у порівнянні з офсетним друком стійкість фарби нижча.

Отже, даний спосіб друку, можна використовувати тільки для вирішення невеликих задач. Наприклад, у військовій сфері, він підходить для швидкого роздрукування необхідних підрозділу картографічних документів, до того ж прилади цифрового друку не займають багато місця та не викликають проблем з перевезенням. Якщо ж говорити про багатотиражні випуски картографічних матеріалів, варто використовувати лише офсетний друк.

к.т.н. Кольцов Р.Ю., Постольник М.М. (ВІКНУ)

Вирішення задач топографічного забезпечення з використанням геоінформаційних систем

Завдяки досвіду останніх локальних війн та збройних конфліктів у світі, зокрема, на сході нашої держави (Операція об'єднаних сил) вказує що досягнення успіху у проведенні сучасних операціях (воєнних дій) залежить від багатьох факторів, серед яких великої значимості набуває забезпечення органів управління та військ (сил) оперативною та достовірною інформацією про місцевість, на якій будуть відбуватися майбутні дії, стану і положення військ (сил), як своїх так і противника. Володіння такою інформацією дозволяють здійснювати ефективне планування та управління військами (силами) в ході підготовки та безпосередньо під час ведення бойових дій. Дана задача покладається на топогеодезичне забезпечення органів управління та військ (сил).

Використання ГІС під час виконання вказаного завдання вже певний час впроваджується в діяльність частин (підрозділів) топогеодезичного забезпечення військ (сил) і має значні здобутки але при цьому існує достатньо проблемних питань.

Стрімкий розвиток науки, використання новітніх технологій та широке застосування космічного компоненту (використання ШСЗ) значно підвищило ефективність застосування ГІС щодо топогеодезичного забезпечення військ (сил), а саме: значно зменшено час на обробку даних; підвищено якість і достовірність даних; покращено умови та можливості використання обробленої інформації для планування та управління військами (силами) тощо.

Разом з цим, розвиток воєнного мистецтва, ОВТ, роботизація військ, застосування АСУ у війнах IV покоління, які на сьогодні є реальністю, спонукає до подальшого пошуку та впровадження інструментів та функцій ГІС-продуктів щодо підвищення ефективності виконання завдань за призначенням частин і підрозділів топогеодезичної забезпечення Збройних Сил України.

Корячко Є.І., Яцина В.А.О.(ВІКНУ)

Застосування навігаційних систем в сучасному бою

Бурхливий розвиток інформаційних технологій дав поштовх розвитку навігації у військовій сфері, що дозволяє на новому якісному рівні вирішувати завдання управління військами та рухомим об'єктами військового призначення.

Військові фахівці Збройних Сил України, у тому числі у всьому світі розглядають навігацію як один з найважливіших видів оперативного (бойового) забезпечення, а навігаційну апаратуру, як одну з головних складових системи управління військами.

Цілком очевидно, що від точності, повноти та безперервності навігаційної інформації, яка циркулює в системі управління військами, значною мірою залежить висока ефективність керування підрозділами та застосування озброєння і військової техніки під час бойових дій. Все це дає підстави вважати навігаційне забезпечення одним із визначальних чинників в організації системи управління військами.

Система навігаційного забезпечення Збройних Сил України на сьогоднішній день ще не сформована, але окремі завдання навігаційного забезпечення військ виконуються штурманською службою ВПС і гідрографічною службою ВМС. Існуючий досвід навігаційного забезпечення в арміях провідних країн світу свідчить про актуальність та необхідність організації навігаційного забезпечення, як з одного з видів оперативного (бойового) забезпечення частин, з'єднань Збройних Сил України.

Сьогодні стає очевидним, що подальше підвищення бойових можливостей військ неможливо без пошуку нових шляхів забезпечення навігаційною інформацією.

Кролау В.О., Прищеп С.В. (ВІКНУ)

Отримання картографічної інформації за допомогою тривимірного сканування місцевості

За останні роки було розроблено чимало нових способів і методів для отримання картографічної інформації, які замінили старі методи. Найбільший крок у цьому стався наприкінці ХХ - початку ХХІ століття, коли почали використовувати 3D моделі місцевості, з'явилася необхідність 3D сканування територій

Лазерне сканування місцевості має чимало переваг перед іншими методами зйомки:

- легкість сприйняття інформації;
- подання інформації у тривимірному вигляді;
- висока швидкість роботи;
- більш висока точність вимірювання;
- безпечність під час зйомки важкодоступних і небезпечних об'єктів.

Найважливішою перевагою цього методу є те, що тривимірне сканування дає змогу збирати інформацію про досліджуваний об'єкт у цифровому вигляді. Сучасні 3D-сканери складаються з двох основних компонентів: скануючої системи і цифрової відеокамери. Скануюча система призначена для моделювання форми вимірюваних об'єктів, а цифрова відеокамера – для передачі кольору об'єктів.

Лазерне сканування виконується з літака, БПЛА та наземно. Принцип функціонування лазерних сканерів заснований на випромінюванні лазерного променя до об'єкта місцевості і відбитті його від перешкоди.

На даний час тривимірне сканування широко використовується у будівництві, картографії та навіть у військовій сфері. Дуже продуктивним буде використання цього методу при розвідці.

Застосування тривимірного сканування дало б змогу: отримувати точну інформацію про рельєф, противника, виявляти перешкоди, що дасть змогу вибрати оптимальний варіант для вирішення цілого кола задач.

Кругляк А.О. (ВІКНУ)

Савкова В.П. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Відображення тактичної інформації на електронних картах

Відображення тактичної інформації несе за собою велику важливість для всіх з'єднань та частин усіх родів військ. Успішно управляти військами командири усіх рівнів можуть тільки за умов повного володіння інформацією про розташування, дії та склад своїх сил та сил противника на будь-який момент часу. Інформація має бути точною, достовірною та оперативною, від цього залежить хід збройної боротьби. Проте, в сучасних умовах бою, інформація змінюється досить швидко, використання топографічної карти та нанесення, відповідної тактичної обстановки займає великий обсяг часу. Саме тому розвиток геоінформаційних систем привів до створення та більш поширеного застосування електронних карт.

Великий обсяг інформації, швидка зміна обстановки призводить до використання засобів та методів аналізу інформації. Всі ці обставини призводять до необхідності застосування технологій управління силами й засобами, а також до аналізу ймовірних варіантів розвитку бойових дій та прогнозувати найбільш оптимальні шляхи досягнення необхідного результату.

Створення та використання таких карт для виконання завдань в ході Операції Об'єднаних сил є досить актуальною задачею. Оскільки за мінімальний час, можна точно ввести будь-які зміни в розташуванні військ, а це є важливим при прийнятті рішення.

Таким чином, впровадження сучасних геоінформаційних технологій у діяльність військ надає нові можливості для вирішення задач на тактичному рівні.

*к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)
к.т.н. Проценко Я.М. (ВІКНУ)*

Сучасний погляд на застосування ГІС та проблеми організації топогеодезичного і навігаційного забезпечення військ

Війни і військові конфлікти останнього часу свідчать, що успішно діяти на будь-якому театрі воєнних дій без точного місцевизначення і навігації неможливо

Сучасна „гібридна війна” із застосуванням новітніх технологій та постійні зміни її акцентів беззаперечно підтвердили відомий військовий постулат, що бойові дії можуть розпочатися у будь-який час, на будь-якій території, за будь-якої пори року і погоди. У цих умовах перед військами завжди постає питання щодо успішного виконання бойових завдань на певній території (місцевості), що неможливо без отримання всебічної інформації про неї.

Цілком очевидно, що від точності, повноти та безперервності навігаційної інформації, яка циркулює в системі управління військами, значною мірою залежить висока ефективність управління підрозділами та застосування озброєння і військової техніки під час бойових дій.

Військові фахівці у світі розглядають навігаційне забезпечення (НЗ) як один з найважливіших видів бойового забезпечення, а навігаційну апаратуру (НЛ) - як одну з головних складових системи управління військами. Для прикладу, в США навігаційному забезпеченню надано третій ступінь за значимістю.

Наразі необхідність та актуальність розвитку та вдосконалення ГІС ЗС України обумовлена загальним підвищенням вимог військ (сил) до оперативності, повноти і якості інформаційного забезпечення процесу управління повсякденною та бойовою діяльністю ЗС України в умовах „гібридної” агресії.

Основне завдання ГІС військового призначення – надати органам управління усіх рівнів надійний доступ до просторових даних із забезпеченням наочної форми їх подання. Геоінформаційна система, яка створюється та функціонує в інтересах військ (сил), повинна містити в собі програмний та інформаційний компоненти. Програмний компонент включає сервісні і розрахункові програми для вводу просторових даних та даних, які описують властивості цих об’єктів, їх обробку і виведення результатів. Інформаційний компонент містить цифрові, електронні карти та тривимірні моделі місцевості і розподільчу систему відповідних баз даних.

Геоінформаційна система військового призначення повинна забезпечувати вирішення таких основних завдань:

формування цифрової картографічної інформації про місцевість;

автоматизація процесів створення, оновлення та підготовки до друку топографічних карт усього масштабного ряду;

формування електронних карт різних масштабів;

доведення до органів управління та військ (сил) цифрової картографічної інформації про місцевість і об'єкти на ній;

формування і доведення до органів управління та військ (сил) цифрових даних обстановки;

накладання цифрових даних обстановки на відповідну цифрову картографічну основу;

створення, розповсюдження і накопичення в електронному вигляді бойових графічних документів на основі використання цифрових карт та можливість отримання їх твердих копій;

здійснення обміну документами і базами даних ГІС з іншими підсистемами та елементами АСУ військами (силами);

забезпечення застосування військами (силами) навігаційних приладів загального та індивідуального користування, а також роботи приладів управління високоточними засобами ураження;

здійснення контролю за переміщеннями мобільних об'єктів;

впровадження заходів захисту інформації від несанкціонованого доступу та порушення її структури при використанні.

Підводячи певний підсумок хочеться зазначити, що перспективи застосування геоінформаційних технологій у військовій справі достатньо широкі. Їх активний розвиток і впровадження стримується лише відсутністю необхідних засобів на фінансування масштабних робіт щодо створення дійсно сучасних АСУВ і розроблення ГІС військового призначення, а також на закупівлю й адаптацію наявних зразків ГІС-продуктів. І хоча вирішення цих проблем - питання часу, подальше їх відкладання не дозволяє ефективно використовувати потенціал ГІС, а звідси йдуть значні витрати на неефективне управління військами.

І на завершення хочеться процитувати відомого китайського стратега і мислителя Сунь-Цзи:

”Тому знають, що переможуть в п'яти випадках: перемагають, якщо знають, коли можна боротися і коли не можна; перемагають, коли вміють користуватися і великими і малими силами; перемагають там, де вищі і нижчі мають одні і ті ж бажання; перемагають тоді, коли самі обережні і вичікують необережності противника; перемагають ті, у кого полководець талановитий, а государ не керує ним. Ці п'ять положень і є шлях знання перемоги”.

Список використаних джерел:

1. Настанова з топогеодезичного та навігаційного забезпечення Збройних Сил України. – К.: ГШ ЗСУ – 2017.

2. Особливості забезпечення топогеодезичною інформацією в збройних силах країн-членів НАТО. Навчальний посібник. – К.: НУОУ, 2019. – 104 с.

*к.військ.н., с.н.с. Федченко О.П. (ВІКНУ)
к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.І. (ВІКНУ)
Пінчук О.О. (ВІКНУ)*

ARCGIS Notebooks – дієвий інструмент аналітики даних у системах підтримки прийняття рішень

У результаті збору та накопичення розвідувальних або операційних даних у системах підтримки прийняття рішень виникає потреба вивчення та поглибленого аналізу накопичених даних. Причому просторовий контекст отриманих даних вимагає особливої уваги до вибору методів аналізу, оскільки аналітика просторових даних базується на спеціальних методах аналізу в середовищі геоінформаційних підсистем, які є складовими систем підтримки прийняття рішень. Не дивлячись на великий арсенал програмних засобів просторового аналізу в пакетах геоінформаційних систем, для оптимального розуміння тенденцій та взаємозв'язків просторових даних, часто виникає потреба в комбінації числа аналітичних інструментів і засобів. Якщо врахувати те, що просторовий аналіз це ітераційний процес, коли окремі операції необхідно виконувати повторно з новими параметрами, обґрунтовано виглядає необхідність у гнучкому інструменті, що дозволить аналітику комбінувати різні підходи, документувати послідовність операцій, що виконуються, та демонструвати результати з використанням універсальних та зрозумілих засобів візуалізації, як карти і графіки.

Таким рішенням є інструмент від компанії ESRI (США) ArcGIS Notebooks, що поєднує алгоритми просторового аналізу з бібліотеками Python. ArcGIS Notebooks – це середовище для запису коду, візуалізації та обробки даних, що дозволяє підготувати дані до аналізу; розширити просторовий аналіз ArcGIS з використанням бібліотек Python з відкритим кодом; на льоту відображати дані у вигляді графіків та карт у 2D і 3D; поширити результати та робочий процес на різні рівні управління; автоматизувати та планувати завдання аналізу; використовувати засоби машинного навчання; застосовувати ArcGIS Notebooks на рівні геопорталу.

Підхід до аналізу даних, що пропонує ArcGIS Notebook, дозволяє глибше досліджувати дані та знаходити більш ефективні рішення з використанням ArcGIS API for Python, ArcPy та популярних бібліотек аналізу, статистичної обробки, прогнозування та машинного навчання.

Створення загальної інфраструктури просторових даних, удосконалення методів обробки і централізованого зберігання даних, у тому числі і статистичних, у подальшому буде сприяти широкому використанню цієї стратегічно важливої для безпеки держави інформації на всіх рівнях військового управління.

Перспективи використання комплесних атласів військового призначення

Сучасна картографія – це пізнавальна наука, яка за допомогою карт досліджує просторове розміщення явищ природи та суспільства, їх зв'язки, динаміку; наука яка здатна проникати в механізми функціонування процесів у часі та просторі, прогнозувати їх подальший розвиток. За останні десятиріччя стрімкий прогрес картографії призвів до появи нових методів, технологій, напрямків картографування й до створення нових типів картографічних творів. На сьогодні, картографію важко уявити без тісної взаємодії із аерокосмічним зондуванням, геоінформатикою та телекомунікацією. Електронні карти, та атласи, анімації, трьохвимірні картографічні моделі та інші геозображення стають звичними засобами досліджень для географів, геологів, екологів та інших спеціалістів.

У сучасних умовах успішне виконання завдань сухопутними військами неможливе без застосування геоінформаційних систем на базі цифрових та електронних карт, які за своїми функціональним призначенням можуть надавати інформацію про місцевість і зміни на ній в режимі реального часу, підвищувати ефективність функціонування систем управління військами та озброєнням, достовірно і повно оцінювати стан противника та своїх військ, вирішувати картографічні завдання, проводити аналіз даних і виконувати військово-географічні прогнози та розрахунки. Але із збільшенням обсягу даних зменшується час на прийняття рішень, а із збільшенням мобільності військ збільшується обсяг завдань з видів бойового забезпечення, внаслідок чого зменшується час на опрацювання відповідних даних.

Ефективність сучасних збройних сил та виконання завдань, що покладені на них, значною мірою залежить від рівня їх інформатизації – насиченості на всіх рівнях управління комп'ютерами і засобами комунікації, базами даних і електронними носіями інформації, а також уміння всіх військовослужбовців ефективно використовувати всі ці засоби. Геоінформаційні системи важливі не тільки як інструмент оперативного створення та відображення карт, але, що навіть більш важливо, і як інструмент інтеграції в управлінні.

к.геогр.н. Мельник Л.В., Шкут О.М.(ВІКНУ)

Планування та проведення аерофотозйомки

У зв'язку із зростанням використання матеріалів аерофотозйомки таких, як: 3Д моделі місцевості, матриці висот і ортофотоплани та інше. Збільшилась зацікавленість компаній які займаються будівництвом, лісництвом, сільським господарством продуктами аерофотозйомки. Завдяки автоматизації та розповсюдженню технічних засобів вдається забезпечити потреби всіх замовників, дослідники з Global Market Insight, Inc , віднесли зростання ринку

аерофотозйомки з масовим впровадженням та появі у широкому доступі компактних та маневрених літальних засобів.

З підвищенням попиту на використання продуктів аерофотознімання, виникла необхідність автоматизувати та модернізувати весь технологічний процес. У зв'язку з такою необхідністю з'явилися абсолютно нові програми для обробки даних, які дозволили автоматизувати традиційні трудомісткі процеси. Одним з найпопулярніших програмних забезпечень для планування і проведення Ріх4D, це програма яка використовується за допомогою комп'ютера, або мобільного телефону шляхом блютуз-підключення до квадрокоптера з установленою камерою на борту і дозволяє прокладати маршрути та слідкувати за проведенням робіт.

Планування як важливий аспект аерофотознімання включає в себе:

- визначення об'єму, району, площі проведення робіт;
- розробка завдань і технічних вимог;
- визначення сил, засобів і матеріально-технічних засобів;
- побудова маршруту аерофотозйомки згідно з завданням.

Оскільки реальна довжина маршруту довше розрахункової. Треба провести статистичну обробку та знайти поправочний коефіцієнт на кількість поворотів, щоб довжина польоту була близька до реальної. Визначивши реальну довжину треба розрахувати пальне (заряд) ураховуючи погодні умови.

Перед проведенням аерофотозйомки робиться пробний політ в районі виконання робіт, яка виконується на висоті та умовах максимально наближеними до реальності.

Основним завданням під час польоту є чітке слідування за маршрутом, дотримання висоти та швидкості розрахованої при плануванні робіт.

Для розвитку аерофотозйомки у нашій країні є такі перспективи:

Необхідність нормативно-правового забезпечення використання повітряного простору БПЛА; удосконалення нормативно-технічної бази аерофотознімальних робіт і створення картографічної продукції по матеріалам аерофотозйомки розробка економічною універсальної топографічної вітчизняної камери, що забезпечує її установку як на БПЛА, так і на пілотованих повітряних носіях; підвищення продуктивності виконання аерозйомки великих площ шляхом мережевого об'єднання груп БПЛА; розробка технологій управління БПЛА на основі використання супутникового зв'язку; організація єдиної централізованої системи контролю якості вихідної продукції та ін.

Писаренко Р.В., Постарниченко Н.С.(ВІКНУ)

Створення кадастрових планів за допомогою БПЛА

Актуальність дослідження полягає у широкому застосуванні БПЛА для створення кадастрових планів, які в свою чергу допомагають встановити та упорядкувати межі власності тієї чи іншої ділянки. Дані з БПЛА надають точну, надійну, достовірну, оперативну та сучасну інформацію про місцевість,

райони, об'єкти спостереження. Його сучасні можливості дозволяють вести знімання майже за будь-яких погодних умов та на будь-якій місцевості, визначати точні координати об'єктів спостереження. БПЛА дозволяють проводити топографічну розвідку, збирати інформацію у важкодоступних районах. Матеріали БПЛА також застосовуються для створення, оновлення та оперативного виправлення топографічних, цифрових, електронних карт, для складання спеціальних карт, фотодокументів, описів та довідок про місцевість, та ін.

Дослідження та доцільне поєднання різних методів геодезичного знімання за допомогою БПЛА дозволяє отримувати точні, якісні дані та вирішувати завдання кадастрового забезпечення швидше, оперативніше та ефективніше.

Оскільки в Україні повноцінно працює лише два супутника, а аерофотозйомка проводиться з обмеженими можливостями, то безпілотні літальні апарати, завдяки своїм перевагам, є перспективним методом отримання даних про місцевість. Дані, отримані з БПЛА є актуальними, своєчасними, точними, відносно легкими у обробці. Становлення БПЛА на озброєння у Топографічній службі Збройних Сил України дозволить підвищити ефективність та точність виконання поставлених задач, удосконалити виконання ряду картографічних робіт.

к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.І. (ВІКНУ)

Прищеп С.В. (ВІКНУ)

Швайко В.Г. (ВІКНУ)

Геопортальні технології як один з шляхів ефективного доведення геопросторових даних до користувачів Збройних Сил України

Інформаційне забезпечення функціонування географічних інформаційних систем (ГІС) дієво реалізується через портальні технології, які забезпечують близьке до реального часу періодичне оновлення інформації, та вирішують складні ресурсномісткі завдання в спільній командній роботі груп користувачів.

Портальні рішення реалізують наступні масштабні завдання ГІС-користувачів:

- об'єднання інформаційних ресурсів виробників і користувачів просторових даних на всіх рівнях інтеграції;
- забезпечення пошуку/доступу до необхідної інформації простими засобами, що не вимагають спеціалізованої підготовки;
- упорядкування просторової інформації в загальнодоступні каталоги, придатні для автоматизованого формування та дослідження.

В країнах НАТО надання централізованих геопросторових сервісів штабам забезпечується таким елементом інфраструктури, як ГІС-ядро (NATO CoreGIS). В якості програмної складової NATO CoreGIS застосовується програмне забезпечення на платформі ArcGIS компанії ESRI (США), тому, враховуючи перехід Збройних Сил України до стандартів НАТО, найбільш

доцільним при впровадженні геопортальних технологій є використання можливостей програмного забезпечення ArcGIS.

Таким чином, використання технологій, які надають програмні продукти ArcGIS, а також набутий топографічною службою Збройних Сил України досвід з підготовки геопросторових даних дозволить створити ефективну відомчу інформаційну та комунікаційну платформу для геоданих, інформації та геосервісів – геопортал Збройних Сил України, який вирішить питання:

- створення централізованого сховища геопросторових даних без виходу на зовнішні мережі (працює виключно всередині організаційної структури із захисними системами);
- забезпечення розподіленого доступу для виконавців різного рівня з різними правами і можливостями;
- організація оперативного обміну даними, можливість одночасної роботи декількох фахівців над одним завданням;
- створення простих, зручних і ефективних додатків, які допомагають у моделюванні процесів, явищ, геопросторової обстановки в інтересах сектору безпеки і оборони держави;
- інтеграція інформації з різних джерел в єдиному середовищі і використання результатів роботи інших додатків з лінійки ArcGIS, що дозволяють вирішувати різноманітні військові завдання.

к.т.н., доц. Савков П.А., Савка А.Д. (ВІКНУ)

Перспективи використання ударних БПЛА під час проведення ООС

На сьогоднішньому етапі розвитку військових технологій найпрогресивнішим та найперспективнішим стала розробка безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Завдяки цим керованим бойовим комплексам розвідка та моніторинг місцевості стали значно доступнішими та автоматизованими. а для ведення бойових дій великим проривом стали – ударні БПЛА.

Фахівці Повітряних Сил по безпілотній тематиці стверджують, що завдяки ударному дрону, є передумови для переходу на абсолютно новий технологічний рівень ведення бойових дій. Наприклад, Bayraktar TB2 - безпілотник оперативно-тактичного рівня, має пристойні тактико-технічні характеристики і набір функціоналу. Завдяки потужній оптико-електронній системі та використанню навігаційних та геоінформаційних засобів здатний виявляти і відстежувати цілі на десятки кілометрів в тилу противника, визначати їх координати і передавати на командний пункт. При цьому всі ці процеси відбуваються практично в режимі максимально наближеному до реального часу - це дозволяє оперативно реагувати на ситуацію і швидко наносити високоточні удари по сухопутних і морських цілях не тільки засобами повітряного нападу.

Турецький досвід використання цих апаратів не обмежується виключно розвідкою і цілевказівками. Відомий випадок про успішне застосування БПЛА

в боротьбі зі снайперами. При цьому, як виявлення снайперського розрахунку, так і його знищення відбувалося виключно засобами безпілотного авіаційного комплексу Bayraktar TB2. Турецькі військові запевняють, що скорегована авіаційна бомба МАМ-С із великою точністю влетіла у вікно будівлі, звідки вів вогонь снайпер. Показовим було й те, що скидання боєприпасу стався на граничній дальності його застосування.

Використання таких ударних дронів є дуже перспективним для України, оскільки його застосування значно зменшить людські та інфраструктурні втрати в зоні Операції об'єднаних сил. Не дивлячись на свою високу ціну – ефективність ведення бойових дій за допомогою таких БПЛА значно збільшиться, а витрати та потреби у великій кількості особового складу – зменшаться, і це значно зекономить державний бюджет. За рахунок такої економії, Україна зможе створити свій власний аеропорт дронів, та розробити свої БПЛА.

к.т.н., доц. Савков П.А. (КНУ)
к.т.н., доц. Сторубльов О.І. (КНУ)

Статистичний аналіз алгоритмів ідентифікації наборів елементів у геоінформаційних системах

У геоінформаційних системах досить актуальним є питання ідентифікації наборів елементів за допомогою різноманітних перетворень для виявлення точкових об'єктів по послідовності зашумлених зображень. Такі перетворення допомагають людині зменшити час на прийняття рішення в інтегральних моделях інформаційної обстановки, що, безумовно, дозволяє знизити інформаційне перевантаження людини. Досить багато подібних способів складні в технічній реалізації та не забезпечують високої точності оцінювання. Наводяться результати досліджень двох видів перетворень - дискретного перетворення Фур'є (ДПФ) та швидкого перетворення Фур'є (ШПФ), яке дозволяє різко скоротити число операцій, необхідних для обчислення ДПФ. Проведено аналіз властивостей цього перетворення для зашумлених середовищ.

На практиці ШПФ алгоритм значно ефективніше у разі точечного перетворення, він містить велике число множників, тому алгоритм може застосовуватися рекурсивно. При такому підході кожен рекурсивно-застосований ШПФ-алгоритм зменшує число операцій, у результаті чого ефективність алгоритму зростає.

Доведено-ефективність ШПФ-алгоритму обумовлюється заміною одного великого ДПФ на декілька малих при заміні прямого обчислення на серію малоточечних ДПФ. Основною перевагою ШПФ є його підвищена обчислювальна спроможність. Головний недолік ШПФ – те, що воно працює з комплексними числами, що ускладнює розробку програм для обчислення ДПФ.

Для виявлення об'єкта, що рухається, запропонований метод зв'язує синусоїди з залежними від часу частинами так, що найбільш рухомі об'єкти

зв'язуються із синусоїдами високої частоти, а незалежні від часу частини-з постійним рівнем.

Для поліпшення динамічного діапазону системи та її завадозахищеності необхідно усереднити частотні спектри, що визначають конкретну швидкість, по їх відповідним ваговим коефіцієнтам. Складові швидкості, залежні від шуму, повинні при цьому зменшуватися, а сигнал залишатися постійним.

Наводяться приклади статистичного моделювання. Пропонується створення відповідного апаратно-програмного комплексу для відображення інтегральної інформаційної обстановки з метою підтримки прийняття рішень щодо наявності рухомих об'єктів.

Сівков С.В., Фадєєва А.О. (ВІКНУ)

Використання графічних редакторів при редагуванні топографічних карт в Збройних Силах України

Сучасні тенденції розвитку Збройних Сил України та військова обстановка на сході країни вимагає оновлення та зміни в топографічних картах минулих років видання. Даний факт зумовлений рядом обставин, а саме: декомунізацією (зміна назв населених пунктів, вулиць, водних об'єктів, тощо.), зміна рельєфу від природних умов, плину часу, війни, реконструкції та знесення будівель, жилих районів, перенесення доріг, висихання річок, озер, тощо. Тому більшість топографічних карт вже частково або повністю втратили свою актуальність та потребують оновлення.

Досвід провідних країн світу під час участі у воєнних конфліктах останніх років свідчить, що загальною тенденцією є використання графічних редакторів для редагування лише тих ділянок території які не співпадають чи втратили свою актуальність. Цей спосіб допомагає не тільки зменшити об'єм роботи, а ще й значною мірою збільшити ефективність оперативних змін в умовах бойових дій. Графічні редактори доцільно використовувати для нанесення оперативної обстановки в зоні ООС не тільки для вищих штабів але і для командирів нижніх рівнів. При такому нанесенні обстановки на топографічні карти є можливість відслідковування змін обстановки в часі, використання шаблонів оформлення та зменшення часу роботи.

На даний час найбільш поширені растрові та векторні графічні редактори. Прикладом растрових редакторів є Paint, Adobe PhotoShop. Вони використовуються для реставрації топографічних карт та обробки фотопланів. Графічні редактори, в яких використовується векторна графіка: Corel Draw, Adobe Illustrator. Ці редактори використовують при більш детальній редакції топографічних карт.

Таким чином не збільшуються обсяги робіт і є можливість для швидшого редагування більшої кількості топографічних карт. А цей фактор є дуже важливим з урахуванням військової обстановки в Україні.

*к.військ.н., с.н.с. Федченко О.П., (ВІКНУ)
Пінчук О.О. (ВІКНУ)
Прищеп С.В. (ВІКНУ)*

Технологія SURVEY123 FOR ARCGIS в контексті військових та гуманітарних операцій

Зростаючі можливості використання перспективних інформаційних технологій у військовій та гуманітарній сфері змушують переглянути традиційні підходи до використання засобів та методів збору вхідних даних для сумісного аналізу наявної інформації щодо дій військ (сил) та проведення гуманітарних заходів. Оперативні та достовірні дані, отримані у польових умовах, надають можливість надійного та детального прогнозування розвитку подій та варіантів отримання оптимального результату в системах підтримки прийняття рішень.

У сучасних умовах, зокрема, з урахуванням курсу на суцільну діджиталізацію робочих процесів, гостро стоїть питання повного переведення збору даних у польових умовах з паперових носіїв до даних у цифровому вигляді. Більш ефективним є рішення впровадження спеціальних програмних засобів для збору даних в польових умовах в середовищі єдиної геоінформаційної платформи, що забезпечує створення даних у форматі географічної інформаційної підсистеми як складової системи підтримки прийняття рішень.

Survey123 Connect for ArcGIS – сучасний продукт геоінформаційної платформи ArcGIS, що дозволяє створювати зручні та легкі в заповненні форми, а також збирати дані в польових умовах з будь-якого пристрою та забезпечувати передачу даних авторизованими користувачами в захищеному геоінформаційному середовищі.

Інтегрованість Survey123 у платформу ArcGIS дозволяє використовувати зібрані дані, зокрема, для оновлення операційних панелей, що використовуються керівництвом військової або гуманітарної операції для прийняття рішень в режимі реального часу. Дані можуть бути зібрані співробітниками в умовах відсутності підключення до мережі Інтернет і передані згодом, коли підключення буде доступним. Крім того, під час розробки форми є можливість спроектувати опитувальник таким чином, щоб виключити можливість невірної введення даних, а також доповнити форму математичними розрахунками та логічними умовами.

Технологія Survey123 for ArcGIS в контексті військових та гуманітарних операцій може бути застосована для збору даних з метою виявлення найбільш впливових джерел масової інформації, позначення замінованих територій, збору інформації від населення окупованих територій тощо.

Область можливого застосування Survey123 for ArcGIS для військових та гуманітарних цілей достатньо широка та не обмежується наведеними прикладами.

*к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.І. (ВІКНУ)
к.військ.н., с.н.с. Федченко О.П. (ВІКНУ)
Швайко В.Г. (ВІКНУ)*

Створення топографічних карт масштабу 1:500 000 (трс) у відповідності до стандартів НАТО

Завдання щодо впровадження стандартів НАТО у діяльність Міністерства оборони України та Збройних Сил України, інших складових сил оборони визначені законодавством (Закон України «Про національну безпеку України») та стратегічними оборонними документами України (Стратегія національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень, Воєнна доктрина України тощо).

Найголовнішим очікуваним результатом впровадження стандартів НАТО в функціонування Збройних Сил України є підвищення оперативних і бойових можливостей Збройних Сил України та їх взаємосумісність із збройними силами провідних країн світу. Реформування Збройних Сил України (ЗСУ) та впровадження стандартів НАТО в їх діяльність вимагають оперативного забезпечення актуальними картографічними матеріалами як керівництва Генерального штабу, так і структурних підрозділів ЗСУ. Тому, одним з першочергових завдань є впровадження стандартів НАТО в діяльність Топографічної служби ЗС України.

Створення топографічних карт масштабу 1:500 000 (ТРС) у відповідності до стандартів НАТО пропонується проводити за допомогою програмного забезпечення ArcGIS частинами (підрозділами) Топографічної служби Збройних Сил України.

У якості вхідного матеріалу використовуються електронні карти відповідного масштабу видання Топографічної служби Збройних Сил України, тиражні відбитки топографічних карт, матеріали космічної зйомки, матеріали аерознімання, цифрові моделі рельєфу, довідкові дані.

Структура просторової бази даних цифрової картографічної інформації ArcGIS для топографічних карт масштабу 1:500 000 у відповідності до стандартів НАТО визначена у Військовому стандарті ВСТ 01.110.001.

Перед початком роботи проводиться аналіз вихідних матеріалів, визначається порядок їх використання, порядок внесення змін, робляться відповідні записи у формуляри аркушів цифрових карт встановленого зразка.

Після аналізу вихідних матеріалів за необхідності проводиться збір додаткових матеріалів, що необхідні для створення цифрової карти відповідного масштабу.

За необхідності проводиться оновлення ЦК за матеріалами космічної зйомки, наявними ортофотопланами чи матеріалами аерознімання. При оновленні всі елементи місцевості цифруються згідно основного картматеріалу, враховуючи, що точкові об'єкти цифруються по головній точці знаку на растровому зображенні, лінійні – по центру лінійного зображення, площинні – по контуру. Всі об'єкти (площинні, лінійні, точкові) повинні мати загальну геометрію та метричне суміщення в місцях примикання. Кількісні та

якісні характеристики приймаються з основного картматеріалу та перевіряються за додатковими матеріалами.

Чухлеб О.В., Цицюра В.В. (ВІКНУ)

Переваги методів дистанційного зондування землі

Одним із нових наукових напрямків вивчення навколишнього середовища є дистанційні методи, які поки що розвиваються, проте з кожним роком відчувається їх наукова, практична та соціально-економічна роль у розвитку людства.

Дистанційні методи не тільки прискорюють процес дослідження природних ресурсів, але й дають принципово нову інформацію про природу Землі, її окремих компонентах, явищах та процесах, яку звичайними методами отримати неможливо.

Дистанційне зондування Землі (ДЗЗ) (фр. *sonder* – досліджувати, розвідувати; лат. *distantia* – відстань, дистанція) - процес вивчення закономірностей побудови та розвитку географічної оболонки Землі який включає комплекс заходів і засобів для збору інформації про об'єкт, територію або явище без безпосереднього контакту з ним. З точки зору науки і освіти ДЗЗ – наукова дисципліна яка вивчає методи та технічні засоби дистанційного збору і обробки інформації про об'єкти природи без безпосереднього контакту з ними.

Методи ДЗЗ з космосу характеризуються наступними перевагами:

- високою оглядовістю, можливістю одержання одночасної інформації про великі території;
- можливістю переходу від дискретної картини значень показників стану навколишнього середовища в окремих пунктах території до безперервної картини просторового розподілу показників;
- можливістю одержання інформації про важкодоступні райони;
- високим рівнем генералізації зображення.

До основних особливостей космічних знімків, що впливають на їхнє дешифрування, відносяться: оптична і природна генералізація, концентрація фотофону, рентгеноскопічність або просвічування, оглядовість, велике охоплення територій.

Швайко В.Г. (ВІКНУ)

Прищеп С.В. (ВІКНУ)

Пінчук О.О. (ВІКНУ)

Аналіз змісту топографічних карт масштабу 1:500 000 (трс) відповідно до стандартів НАТО

Основним завданням співробітництва України з НАТО в галузі стандартизації є вивчення та поступове впровадження стандартів НАТО. Розв'язанню цих проблем сприяє стандартизація, яка в межах НАТО визначається як процес прийняття узгоджених концепцій, доктрин, процедур в оперативній, адміністративній та матеріальній сферах. Впровадження

стандартів НАТО забезпечує досягнення необхідного рівня взаємосумісності підрозділів ЗС України у процесі планування та оцінки сил в рамках виконання Програми НАТО “Партнерство заради миру”.

Топографічні карти масштабу 1:500 000 використовуються для вивчення та оцінки загального характеру місцевості при плануванні операцій, для організації взаємодії та управління військами в ході операцій, а також в авіації як тактико-пілотажні карти.

Топографічні карти масштабу 1:500 000 за стандартами НАТО (TRC) призначені для забезпечення середньомасштабного відображення інфраструктурних та рельєфних особливостей для пілотів/штурманів, що літають на дуже низькій висоті (нижче 500 футів над рівнем поверхні), при середньовисотних чи низьковисотних операціях на високій швидкості.

Таким чином, при описі інформаційної структури зберігання та роботи з базою даних цифрової картографічної інформації масштабу 1:500 000, створеної Топографічною службою ЗС України, використовуються типи атрибутів, що відповідають вимогам геобаз даних геоінформаційної системи ArcGIS та уніфіковані у Військовому стандарті України ВСТ 01.110.001. Вимоги щодо інформаційної структури цифрових картографічних даних масштабу 1:500 000 (TRC) відповідно до стандартів НАТО визначені у спеціалізованому стандарті MIL-T-89101 (DMA).

Семантична інформація ЦКМ заноситься в єдину кодову сторінку. Ця сторінка містить в собі повний набір символів української абетки та символів ASCII. В формулярі ЦКМ повинна бути приведена повна назва кодової сторінки з посиланням на державний або міжнародний стандарт, яким вона прийнята.

Атрибути об'єктів повинні мати українські та англійські скорочення для назв полів. Структура тематичних сегментів повинна бути описана в формулярі ЦКМ окремим підрозділом.

Відображення умовних знаків топографічних і спеціальних даних у різних геоінформаційних системах виконується через базові коди умовних знаків.

Для створення тиражних відбитків з електронних карт відповідного масштабу необхідно мати розроблені графічні шаблони рамки із зарамковим оформленням, які прив'язуються до математичної основи карти.

Секція 9

**НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ
ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ**

Службовий ризик і ризик недосягнення цілі

як психологічні чинники під час виконання військового обов'язку

У сучасній науковій термінології міцно вкоренилося поняття “службовий ризик”. Проте, ще й досі у наукових дослідженнях, а також нормативних документах зазначений термін належного розповсюдження не отримав (у тому числі і у військовій сфері). Про це свідчить, наприклад, той факт, що в Україні в нормативних документах МО України термін «ризик» визначається лише в контексті матеріальної відповідальності військовослужбовців.

У той же час очевидно, що в умовах проведення РФ проти України гібридної війни, безсумнівним фактом є те, що виняткової актуальності набувають ризик-орієнтований підхід (насамперед, у ході бойових дій), а також необхідність формування ризик-орієнтованого мислення у військовослужбовців.

Ризик-орієнтований підхід – це особливий вид професійної діяльності **військовослужбовців** Збройних Сил України, які пов'язані із ризиком в ході виконання військового обов'язку. Вбачаємо, що поняття військової служби та виконання військового обов'язку глибоко укорінилося в менталітеті більшості цивілізованих народів. Зокрема, в англomовному світі служба і обов'язок позначаються одним словом – “Duty”, а службовий ризик – “On-Duty Risk” або просто “Duty-Risk”. Тож, моральна основа виконання службового обов'язку полягає в тому, що він підпорядковується рішення найвищого завдання в умовах, коли проблема незалежності України стає актуальною, першорядною проблемою, а потреба в захисті суверенітету і територіальної цілісності під час ведення Росією гібридної війни надає службовому обов'язку особливого значення.

Вбачаємо, що існує два підходи до аналізу психології службового ризику військовослужбовця. Один з них пов'язує ризик з небезпекою, інший – із несприятливим результатом вчинення ризикованих дій. Перший підхід лежить в основі безпеки політики Північноатлантичного альянсу. Другий підхід, який пов'язують з працями американських дослідників Д. Макклеланда та Д. Аткінсона, проблеми службового ризику розглядає в контексті із небезпекою недосягнення мети. У цьому випадку дії військовослужбовця (в термінології НАТО – суб'єкта воєнно-службової діяльності) та стратегія його поведінки визначаються такими важливими якостями особистості, як рівень намагань досягнути позитивний результат та відчуттям власного «Я».

Визначення спільних та відмінних рис між двома цими підходами, дозволяє визначити ризик недосягнення цілі як психологічний чинник, який визначає копінг-стратегії поведінки військовослужбовця під час виконання військового обов'язку.

Історія українського війська як фактор державотворення в період «Української держави» гетьмана П. Скоропадського (1918р.)

Після захоплення влади, було висвітлена “гетьманська грамота” де було самопроголошено П. Скоропадським гетьманом всієї України. Із оприлюдненням “Грамоти до всього українського народу” було розпущено Центральну Раду Української Народної Республіки (далі “УНР”), земельні комітети, міністри та їх товариші. Згодом було прийнято ряд законів які позитивно вплинули на державну політику Української держави. Такі закони як: Закони: Про Тимчасовий державний устрій України (де були вказані повноваження гетьмана, Міністрів, Фінансової Ради, Генерального Суду, права і обов’язки українських козаків і громадян, та віросповідання), Про Загальний військовий обов’язок (де регулювалось порядок призову юнаків до війська та мобілізації населення) і т.д. Особливістю державно-політичної системи гетьманату П. Скоропадського, що була відсутність представницького органу який вибирав народ, тобто була відсутня законодавча гілка влади, всі міністри та члени Ради Міністрів назначались гетьманом або із його погодження, цим самим це викликало обурення в опозиції із числа колишніх представників уряду УНР та у народних мас за, що не раз критикували гетьмана. Стосовно військового будівництва Збройних Сил Української держави тут слід віддати належне П. Скоропадському, Військовому міністерству та Генеральному штабу так як гетьман розпочав втілення у життя планів, щодо розбудови війська та створення нових військових частин, хоч був тиск зі сторони окупаційних військ. Перераховуючи негативні сторони державної політики гетьманату буде не справедливо не звернути увагу на позитивні рішення, які були реалізовані у державній політиці.

У період гетьманату П.Скоропадського було сформовано Академію наук України, вищі заклади освіти, створено повний цикл підготовки фахівців військових спеціальностей. До вищих посад у державі відбирались компетентні фахівці, які допомогли відновити лад у країні після більшовицьких погромів.

Військовим міністерством розпочалось розгортання восьми армійських корпусів, де вояків мали набирати по територіальному принципу. Формування, прикордонних військ, розгортання Чорноморського та Слобідського коша, створення Сердюцької дивізії, на яку мала спиратись влада П. Скоропадського. Введено нові знаки розрізнення, що вплинуло на подальше формування української мілітарної традиції.

Отже, проаналізувавши процес військово-політичної діяльності гетьмана П. Скоропадського із цілковитою впевненістю стверджувати, що одним із найбільших здобутків, можна зарахувати формування війська Української держави не тільки у процесі військової діяльності але й організувати законодавче забезпечення діяльності військ гетьманату.

Особливості організації інформаційної роботи у збройних силах провідних держав-членів НАТО

Аналіз війн та збройних конфліктів кінця XX – початку XXI століття засвідчив про відведення провідної ролі інформаційним та психологічним операціям. Так, війна у В'єтнамі змінила погляди західних фахівців на роль і місце інформаційної роботи як серед військ противника, так і серед своїх військ і населення. Проміжні результати операції по висадці на Гренаду і війни в Панамі, відточені та закріплені під час війни у Перській затоці, наочно продемонстрували вплив сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації на перебіг бойових дій. В нових умовах успіх операції вже не визначається виключно воєнними засобами, а збройну боротьбу стали розглядати як останній аргумент у досягненні загальної перемоги.

Додатково до чотирьох традиційних (земля, вода, повітряний і космічний простір) американське військово командування, а згодом і керівництво НАТО почало розглядати інформаційний простір п'ятим виміром ведення бойових дій.

Єдиний інформаційний простір як складова частина глобального інформаційного середовища сьогодні розглядається одним із компонентів бойового (оперативного) середовища і має інформаційно-технічну та інформаційно-психологічну складові. Відповідно до теорії мережоцентричних війн, однією з необхідних умов досягнення мети воєнної операції є домінування в інформаційному просторі, створення умов для розповсюдження вигідної інформації серед населення і збройних сил як власної, так і держави противника, союзників і нейтральних держав. Раціональне використання інформаційних ресурсів, маніпулювання інформацією, на думку західних експертів, дозволяє управляти громадською думкою, змінювати системи цінностей широких мас населення, кардинально змінювати поведінку різних цільових аудиторій, а інформаційна перевага над противником вважається вирішальним фактором досягнення перемоги в сучасній війні.

Погляди західних експертів знайшли своє відображення у концепції стратегічних комунікацій (Strategic Communications), яка будучи продовженням розвитку стратегії непрямих дій є частиною комплексного підходу (Comprehensive Approach) до врегулювання конфліктів.

На сьогодні у збройних силах держав НАТО відсутня єдина – у звичному для нас розумінні – система морально-психологічного забезпечення військ (сил). А тому морально-психологічний вплив (в тому числі інформаційна робота) здійснюється за кількома напрямками, кожним з яких опікується певна структура. Ці структури є помічниками командирів усіх рівнів, які у свою чергу є безпосередніми організаторами інформаційної роботи, психологічного забезпечення, правового виховання і підтримки, організації дозвілля.

Головною особливістю західної системи є відсутність у підрозділах і військових частинах (кораблях) заступників командирів взагалі.

Характерною для більшості держав НАТО є така система інформаційної роботи:

командири підрозділів – безпосередньо відповідають за навчання, виховання та інформування особового складу, яке проводиться у вигляді внутрішньо-комунікаційної роботи;

структури персоналу – відповідають за всебічну підтримку особового складу (не тільки кадрову, а й моральну, правову, соціальну). До їх складу на різних рівнях можуть входити структури (офіцери) суспільних відносин та душпастирської опіки (капелани);

структури суспільних відносин – відповідають за цілеспрямований інформаційний вплив за допомогою інформації на внутрішню (військовослужбовці і цивільний персонал збройних сил) та зовнішню (громадськість – населення власної держави, цивільне населення в районах бойових дій, міжнародне співтовариство) аудиторії, випуск періодичних видань та матеріалів для проведення інформаційної роботи, організацію роботи представників засобів масової інформації у військах;

структури душпастирської опіки (капелани) – відповідають за релігійну підтримку особового складу, а також частково за організацію комунікацій, індивідуальну роботу з військовослужбовцями, психологічну допомогу та роботу з сім'ями військовослужбовців.

І якщо структура та завдання кадрових органів та органів суспільних відносин у збройних силах держав-членів НАТО в цілому схожі, то система душпастирської опіки військовослужбовців має певні відмінності.

Беланов К.О. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Вплив факторів сучасного бою на психіку і поведінку військовослужбовців

Сучасний бій – це суворе випробування фізичних і духовних сил воїна, його здатності активно протистояти впливу екстремальних, вкрай несприятливих для життя чинників, зберігати волю і рішучість, повністю виконати поставлене йому бойове завдання. Одночасно бій є запеклою боротьбою цілей, мотивів, переконань, настроїв, волі, думок військовослужбовців супротивних сторін.

Воїн під час бою переживає стан стресу, який супроводжується енергетичною мобілізацією організму і викликає значні зміни в серцево-судинних, дихальних, м'язово-рухових і ендокринно-біологічних функціях. Одночасно відбуваються зміни в протіканні психічних процесів, емоційні, мотиваційні зрушення та ін.

Стрес суб'єктивно усвідомлюється як переживання страху, тривоги, гніву, образи, туги, ейфорії, відчаю, нелюдською втоми і т.д.

Значне місце в широкому діапазоні негативних переживань воїна в бою в стані стресу займає страх. Стан страху може варіювати в широкому діапазоні переживань: переляк, тривога, афективний страх, індивідуальна та групова

паніка. Кожна з форм страху виконує свою функцію та має специфічну динаміку проявів.

Знання природи страху, його динаміки, прояви та умов виникнення групової паніки дозволяє посадовим особам планувати бойові дії з максимальною ефективністю, диференційовано підходити до розстановки людей і розподілу бойових завдань, прогнозувати реакції і поведінку військовослужбовців в бою, розробляти та здійснювати експрес-програми попередження та подолання негативних психічних станів військовослужбовців.

Стійкість до дії психотравмуючих чинників бою, збереження бойової активності багато в чому визначаються, насамперед, високим рівнем спрямованості особистості, мотивами бойової поведінки воїнів, готовністю до активних і самовідданих дій, їх бойовим досвідом.

Аналіз впливу факторів сучасного бою на психіку і поведінку людей дозволяє зробити наступні висновки:

небезпечна обстановка неминує викликає у воїнів психічну напругу. Цей стан має суттєвий вплив на протікання психічних процесів і ефективність бойової діяльності;

вплив стрес-факторів на психіку людини має як мобілізуючий, так і пригнічуючий ефект. Характер цього впливу залежить від мотивації, індивідуально психологічної стійкості, бойового досвіду воїнів.

Умови виконання бойових завдань здійснюють великий психологічний вплив на психіку військовослужбовця. Уміння протистояти впливу негативних чинників бойової обстановки потребує наявності у військовослужбовців високих морально-психологічних і бойових якостей, бойової майстерності, високої нервово-психічної стійкості. Все це дозволяє регулювати свою поведінку відповідно до поставлених завдань, зберігати стійкість діяльності в умовах сучасного бою.

Список використаних джерел:

1. Ягупов В.В. Військова психологія: підручник. Київ: Тандем, 2004. 656с.
2. Психология и педагогика. Военная психология / Под ред. А.Г. Маклакова. СПб: Питер, 2004. 464с.
3. Психология бою: посібник / Грицевич Т. Л., Гузенко І. М., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Романишин А. М.; за ред. А. М. Романишина. Львів: видавництво «Астролябія», 2017. 352 с.

Бондаренко Н.Д. (ВІКНУ)

Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації

Початок ХХІ століття це період, коли у світі відбуваються кардинальні трансформації, що супроводжуються зміною геополітичних конфігурацій.

Глобальна фінансово-економічна криза стала черговим викликом світовій цивілізації. Зростають регіональні загрози міжнародній безпеці, які за своїми негативними наслідками можуть мати потенціал глобального впливу.

Постала небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах неефективності гарантій її безпеки, наявності біля кордонів «заморожених» конфліктів, а також критичної зовнішньої залежності національної економіки обумовлюють уразливість України, послаблюють її роль на міжнародній арені та виштовхують на периферію світової політики, у «сіру зону безпеки». [niss.gov.ua/sites/default/2011-10/НАС_Bezpeka-70680.pdf]

Ключові слова: пріоритети, розвиток, виклики

Сьогодні більш нагальними залишаються внутрішні виклики національній безпеці. Використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки та провокують поширення протестних настроїв.

Стратегія національної безпеки України відповідно до законодавства визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Згідно указу президента України від 14.09.2020 року Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" ми бачимо наступне: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є:

- а. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність в Україні.
- б. Зовнішньополітична діяльність держави спрямована передусім на забезпечення незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України.
- в. Україна зміцнить бойовий потенціал Збройних Сил України, інших органів сил оборони [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>]

Отже, реалізації стратегії може реалізуватися за умов:

- верховенства права, неухильне дотримання законодавства;
- відповідальності суб'єктів забезпечення національної безпеки за виконання поставлених завдань;
- прозорості основних напрямів видатків на національну безпеку і оборону;
- участь інституцій громадянського суспільства у реалізації Стратегії.

Борискіна М. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Високий морально-психологічний стан льотного складу – основа готовності до виконання бойового завдання

Досвід участі Збройних Сил України в проведенні операції Об'єднаних сил та антитерористичної операції на сході країни засвідчив, що для досягнення

поставленого завдання ключову роль відіграє людський фактор. Форми і методи ведення бойових дій змінюються, бойова авіаційна техніка продовжує вдосконалюватись, однак вирішальною силою була, є і залишається людина. Тому питання формування здорового морально-психологічного стану в авіаційному колективі набуває все більш актуального значення.

Завдання по утворенню належного морально-психологічного стану будуть виконані повністю за умови наявності у кожного льотчика, без виключення, безстрашності, героїзму, мужності, відваги, сміливості, рішучості, стійкості, високого наступального пориву, готовності до саможертвності заради виконання бойового завдання.

Відомо, що процес формування здорового морально-психологічного стану в авіаційному колективі залежить від психологічних особливостей окремо взятого льотчика. Під психологічними особливостями необхідно розуміти, перш за все характер, темперамент, спрямованість і здібність. Індивідуальні особливості кожного льотчика утворюють особливості авіаційного колективу [1, с.326].

Шляхи удосконалення системи роботи командирів, їх заступників, по формуванню здорового морально-психологічного стану в авіаційному колективі – це посилення дієвості позитивного впливу посадових осіб частин, підрозділів, на льотчиків відповідними організаційними, виховними та соціально-психологічними заходами [2, с.2].

До основних шляхів покращення морально-психологічного стану льотної частини слід віднести:

- вирішення проблемних питань щодо соціальної захищеності та матеріального добробуту льотчиків і членів їх сімей;
- об'єктивна і справедлива оцінка внеску кожного льотчика в успіх чи неуспіх підрозділу, військової частини [3].

Отже, можна зазначити, що морально-психологічний стан льотчиків – це перемінний показник в якому віддзеркалюється морально-психологічна готовність до виконання поставленої бойової задачі. Формуючи морально-психологічний стан, важливо враховувати в комплексі матеріальні та духовні чинники. Високий морально-психологічний стан особового складу це запорука успішного виконання бойового завдання та загальна перемога держави над ворогом.

Список використаних джерел:

1. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. , Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ 7БЦ, 2020. 754 с.

2. Інструкція з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України. Затверджено Наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 №153.

3. Правила морально-психологічного забезпечення польотів державної

авіації України. Затверджено Міністром оборони України від 21.03.2017 №156.

Власков М.В. (ВІКНУ)

Теоретико-методологічні засади аналізу сучасного авторитаризму

Суспільно-політичні перетворення, які тривають у країнах Східної Європи та колишнього СРСР протягом останніх 15–17 років, з новою силою поставили перед політичною наукою такі питання: що спричиняє падіння автократичних режимів, як відбувається цей процес, наскільки тривалим є шлях поставократичних суспільств до демократії та вільного ринку, і чи взагалі коректно говорити про демократичний вектор трансформаційних процесів як про єдино можливий? Іншими словами, динамічні соціально-економічні та політичні зміни, що відбулись у цих країнах протягом зазначеного періоду, надали значну кількість емпіричного матеріалу, яка потребує комплексного теоретичного осмислення, визначення причинно-наслідкових зв'язків між тими чи іншими подіями та їхнього логічного обґрунтування.

Попри тривалу активну роботу науковців та проведені ними численні дослідження, деякі з цих питань і досі залишаються не до кінця розв'язаними, перебуваючи у центрі політологічних дискусій. Серед них особливу увагу привертає проблема визначення суті тих політичних режимів, які виникли на пострадянському просторі в результаті відходу колишніх республік СРСР, у тім числі України, від авторитаризму радянського зразка у напрямку ліберальної демократії, яка була проголошена всіма цими країнами в якості кінцевого пункту їхнього суспільно-політичного розвитку. У цьому контексті необхідно зазначити, що падіння авторитарних режимів в Східній Європі, а особливо розпад Радянського Союзу, викликали виникнення в широких інтелектуальних колах настроїв, які згодом отримали назву «демократична ейфорія» – віра в остаточну глобальну перемогу ліберальної демократії, яка, як здавалось тоді, більше не матиме конкурентоспроможних проєктів суспільно-політичного устрою.

Однак досвід вже перших років соціально-економічних та політичних перетворень більшості так званих молодих демократій засвідчив якщо не повну відірваність цих країн від ліберально-демократичних стандартів, то, принаймні, частковість, або половинчастість у їхньому впровадженні та дотриманні, поставивши тим самим під сумнів можливість лінійного руху від авторитаризму до демократії. Підтверджують цю тезу, зокрема, дані американської організації «Freedom House», згідно з дослідженнями якої станом на 2017 р. серед 15 колишніх республік СРСР 4 країни частково вільні, а 7 – невольні.

Саме частковість процесів лібералізації та демократизації старих автократичних режимів призвела у результаті до виникнення специфічної ситуації, за якої новосформовані режими більшості посткомуністичних країн неможливо однозначно класифікувати як демократичні або авторитарні. Зокрема, у 1996 р. американський політолог Л. Даймонд, констатує кінець «третьої хвилі» демократизації, наголосив, що головною причиною цього став

перехід низки країн не до ліберальної демократії, а до проміжних форм політичних режимів [1, с. 21].

Неоднозначність у визначенні вказаного виду режимів спричинила виникнення концептуальної плутанини, за якої дослідники, аналізуючи ці політичні режими, вдаються до різних означень: «неповна демократія», «керована демократія», «напівдемократія», «напівавторитарний режим», «змагальний авторитаризм», «новий авторитаризм», режим «керованого плюралізму», режим «безплідного плюралізму», режим «домінуючої влади» тощо. Подібну ситуацію можна пояснити відсутністю єдиного теоретико-методологічного підходу стосовно аналізу гібридних форм політичних режимів. За таких умов виявлення характерних ознак зазначеного типу режимів є усього-на-всього наслідком розв'язання інших дослідницьких завдань, переважно у контексті визначення особливостей перебігу суспільно-політичних процесів кожної конкретної країни.

Список використаних джерел:

1. Diamond L. Is the Third Wave Over? // Journal of Democracy. – July 1996. – Vol.7, №3. – P. 20-37.

Гаврилюк А.С. (ВІКНУ)

Парадигма кіберзагроз в інтернет-дискурсі та їх вплив на формування міжнародного іміджу України

Формування й ефективна реалізація кібербезпекової політики, в рамках якої розробляється комплекс заходів щодо прогнозування та протидії кіберзагрозам, є необхідною умовою розвитку суспільства знань. В умовах глобалізації інформаційних процесів, їх інтеграції в різні сфери суспільного життя керівництво провідних держав світу приділяє посилену увагу створенню й удосконаленню ефективних систем захисту критичної інфраструктури від зовнішніх і внутрішніх загроз кібернетичного характеру. Відзначимо, що в багатьох провідних країнах світу вже сформовані загальнодержавні системи кібернетичної безпеки як найбільш оптимальні організаційні структури, що здатні в короткий проміжок часу акумулювати сили та засоби компетентних органів державної влади із залученням громадських для протидії кіберзагрозам.

В Україні також відбувається процес формування системи кібернетичної безпеки. Як складник такої системи варто розглядати єдину загальнодержавну систему протидії кіберзлочинності, пропозиції щодо створення якої ще у 2011 році доручалося розробити Кабінету Міністрів України за участю Служби безпеки України. На загал інституційний ландшафт кібербезпеки можна позначити через організаційно-структурні й нормативно-правові зміни.

Як зазначено у Проекті Стратегії забезпечення кібернетичної безпеки України [17], основними видами кіберзагроз (загроз у сфері кібернетичної безпеки) є:

- кіберзлочинність;

- кібертероризм;
- кібершпигунство;
- кібервійна.

Проаналізувати Інтернет-дискурс найкраще за допомогою соціальних мереж (Фейсбук, Інстаграм, Ютуб). Таким чином, провівши аналіз коментарів під записами, а також чатів, ми дійшли висновку, що позиціонуванню кіберагресії в соціальних мережах сприяють такі її характеристики:

- багатоканальність. Якщо один з елементів випадає з процесу комунікації, вона знаходить альтернативні шляхи передачі інформації;
- публічність, загальнодоступність, всезагальна рівність. Соціальні мережі нівелюють рольові характеристики адресата та адресанта, кожен учасник комунікації має рівне право голосу;
- фундаментальна цінність свободи слова та вільного висловлення думки;
- спонтанне, неструктуроване спілкування;
- інтимізоване спілкування, оскільки користувачі мають можливість контролювати рівень доступу до інформації, опублікованої в його профілі, і визначати, хто має доступ до тієї чи іншої частини сторінки;
- відсутність зовнішнього контролю, кожен користувач вправі діяти у них так, як вважає за потрібне;
- інтертекстуальність, яка полягає в тому, що користувачі можуть поділитися зі своїми друзями посиланнями на інформацію, розміщену на інших сайтах;
- тривалість зберігання інформації є невизначеною, оскільки її носій або модератор групи може видалити її в будь-який момент;
- спрямованість на діалог. Монолог є реплікою з великого діалогу і має потенцію до перетворення на діалог або полілог за умови зацікавлення з боку інших та їх втягнення шляхом коментування.

Гарькавий Є.М. (ВІКНУ)

Реалізації стратегічних комунікацій сил оборони в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил

В умовах проведення операції Об'єднаних сил змістовним ядром реалізації стратегічних комунікацій є наступні елементи:

координація є обов'язковою аби не відбулось «інформаційне братовбивство»;

інформування та переконування важливі для просування інтересів і цілей сил оборони;

ефективне інформування, вплив та переконування потребує чітких цілей;

комунікація «say-do» – дії вагоміші за слова.

Стратегічних комунікацій мають формувати інтерфейс між національною стратегією та діями, де стратегічні комунікації – це більше, ніж

процес. Щоб бути ефективними, стратегічні комунікації потребують розвитку суспільної культури, стратегії та комунікації. Будь-яка стратегія комунікації вимагає декількох взаємно підсилюючих елементів, що включає:

- встановлення авторитету за кордоном;
- сприяння спільним цінностям;
- просування національних і транснаціональних значень;
- інформування та спілкування під час виборів.

Фактично стратегічні комунікації передбачають динамічний і безперервний зворотній зв'язок. Для того, щоб стратегічні комунікації були ефективними, інформація повинна бути сформована так, щоб бути представленою в якісному і достовірному повідомленні, з відсутністю свободи для двозначності та без перспективи неправильного тлумачення, а контексти, в яких знаходяться повідомлення, мають бути чітко зрозумілими, що особливо важливо у сферах безпеки та оборони. Тому суттєвим чином стратегічний успіх передбачає співпрацю та компроміс серед розрізнених агенств впливу в правильному напрямку.

Таким чином, маючи потужний функціонал система стратегічних комунікацій є дієвим механізмом стратегічного планування та координації діяльності сил оборони в умовах проведення операції Об'єднаних сил на сході України. З 2014 року, сили оборони частково набули необхідних спроможностей у сфері стратегічних комунікацій. Організаційно-штатна структура органів військового управління, у тому числі підрозділів, відповідальних за реалізацію стратегічних комунікацій, наразі перебуває на етапі трансформації.

Перспективами подальших досліджень з означеної тематики можуть бути обґрунтування методології комунікаційного супроводження військ (сил) в сучасних умовах.

Голосна О. С. (ВІКНУ)

Суспільна свідомість як об'єкт політичного маніпулювання в умовах інформаційної війни

Щоб зрозуміти людину, треба, перш за все, пізнати її душу, логіку її поведінки, що є наслідком того, як людина мислить, яким є її розуміння буття, тобто, якою є її свідомість. В наш час інформаційних технологій набуває актуальності тема, яка понад сто років непокоїть філософську думку. Це – суспільна свідомість, завдяки якій змінюється наше життя. Ми, наша свідомість і підсвідомість знаходяться під безперервним впливом усе зростаючих інформаційних потоків, наші бажання є постійними об'єктами маніпуляції, свобода нашої волі перебуває під загрозою, а небачена раніше діяльність з маніпуляції суспільною свідомістю змінила зовнішність світу і торкнулася практично всього людства.

Суспільна свідомість разом з індивідуальною утворює те, що зазвичай називають духовністю особистості, суспільства, народу, держави, людства. У системі духовності свідомість індивідів і свідомість їхніх соціальних спільнот, тобто індивідуальна і суспільна свідомість, становлять діалектичну єдність.

Індивідуальна свідомість формується і розвивається під впливом суспільної свідомості, а суспільна свідомість поглиблює свою сутність і поповнює свій зміст за рахунок індивідуальної. Суспільна свідомість за обсягом значно перевищує індивідуальну.

Одним зі структурних елементів суспільної свідомості є розмаїтість її форм. Це – політична свідомість, правова, моральна, релігійна, естетична, наукова свідомість тощо. Всі форми суспільної свідомості діалектично єдині. Вони віддзеркалюють економічні формації і людство в цілому. Могутня перетворююча сила суспільної свідомості — джерело удосконалення суспільного буття, його еволюції та пріоритетів дії. Для кожної людини суспільна свідомість – фактор її становлення, розвитку та вдосконалення.

Якщо говорити про форми впливу на суспільну свідомість у країнах з авторитарним та тоталітарним політичними режимами, то можна зазначити, що найефективнішою вважається масові зібрання. Масові зібрання на підтримку влади сприяють досягненню бажаного для влади результату через зростання схильності індивідів, що перебувають у натовпі, до конформізму, прийняття цінностей, які мають поділяти всі члени натовпу (навіть штучно створеного) незалежно від особистих переконань окремих індивідів, які входять до його складу.

Також, можна зробити висновок, що політичне маніпулювання є невід’ємним елементом демократичного політичного режиму де декларована свобода слова, що в результаті надмірного застосування може призвести до деіндивідуалізації та деперсоніфікації людей. Причому швидкість цього процесу зростає з появою нових способів доведення інформації до широкого кола адресатів. Саме тому з’являється потреба у більш пильному фільтруванні інформації, що надходить з боку ЗМІ.

У демократичних країнах розвиток інформаційних технологій, по-перше, робить суспільство досить вразливим до певних форм терористичних атак, а по-друге, демократичні країни не завжди спроможні ефективно контролювати потоки інформації, оскільки посилення такого контролю означало б фактичну ліквідацію одного з найбільш дієвих елементів демократії – свободи слова.

Росія, як авторитарна держава, інвестує значні кошти в дезінформаційні та пропагандистські інструменти як напряму через державні органи, так і опосередковано через контрольовані Кремлем компанії та організації. Кремлівська пропаганда спрямована на журналістів, політиків та громадян ЄС, а значні кошти Кремля спрямовуються на фінансування проросійських політичних партій та інших організацій у країнах ЄС.

Отже, нинішню гібридну війну, яку розв’язала Російська Федерація проти України, психологічно обумовлювали, обґрунтовували, насамперед у суспільній свідомості, головах людей. Саме тому, подальші дослідження маніпулятивних технік впливу на суспільну свідомість мають велику перспективу та необхідні для вироблення ефективного механізму боротьби з деструктивним інформаційним впливом.

Український контекст взаємовідносин США та Європейського Союзу

Сполучені Штати Америки та Європейський Союз належать до спільного політичного та економічного середовища (глобальний Захід), проте перебувають на етапі зростаючої конкуренції. Ці процеси відбуваються внаслідок «ренаціоналізації» американської зовнішньої політичної, економічної та безпекової політики на тлі посилення й консолідації Європейського Союзу, який проголошує курс на підвищення власної стратегічної автономії та поглиблення інтеграції у сфері спільної безпеки та оборони.

Ризики, породжені трансатлантичною конкуренцією, зростають унаслідок одночасного посилення КНР, другого за потужністю світового гравця, та агресивного самоствердження Російської Федерації, яка намагається відтворити зону впливу на пострадянському просторі, у Східній Європі та на Балканах, здійснювати тиск на ЄС через створення воєнної загрози та енергетичний диктат.

Україна опинилася в ролі важливого об'єкта суперництва між Заходом та РФ, у якому США відіграють роль силового протектора, а ЄС – роль модератора в реалізації реформ та економічного партнера. З огляду на свою інституційну слабкість і неусталену політичну систему наша держава у близькій перспективі не може розраховувати на прискорену інтеграцію у політичні та оборонні структури Заходу. В інтересах України максимально сприяти пом'якшенню суперечностей у трансатлантичному партнерстві, якнайшвидше зміцнювати власні державні інститути та домогтися успіхів у встановленні верховенства права, боротьбі проти корупції, здійснювати якісну стратегічну комунікацію як назовні, так і в діалозі із суспільством.

Суперництво між США та ЄС створює для України низку проблем у контексті її євроінтеграційної політики. США є стратегічним партнером для нашої держави насамперед у сфері національної безпеки та оборони. Європейський Союз є стратегічним економічним партнером України, правовим та соціальним орієнтиром, зокрема з огляду на конституційне положення про прагнення набуття членства у Союзі. Обидві сторони визначають Україну як стратегічного партнера, що стає наріжним каменем європейської безпеки, особливо з огляду на агресивні дії Росії.

Український контекст, як уже зазначалося, посідає неочікувано значне місце у трансатлантичному розмежуванні. Внаслідок російської агресії Україна перетворилася на ключову країну, яка опосередковано визначає можливості та майбутню роль РФ у європейській політиці. Останнє, у свою чергу, дасть відповідь щодо перспектив відносин РФ – КНР, а отже, і позиціонування ЄС і США стосовно цих двох держав та світового простору, залежного від них.

Таким чином, Україна не може зникнути з американського, європейського і загалом трансатлантичного порядку денного. Водночас українські інститути досі не вважаються як у ЄС, так і в США такими, що

здатні послідовно і системно впроваджувати верховенство права, викорінювати корупцію, забезпечити захист територіальної цілісності та безпеку громадян. Довіра до політичних інститутів зросла, швидкість позитивних змін також, але порівняна стійкість держави на цьому етапі ще не стала достатньою за умов складних викликів.

Довгий А.В. (ВІКНУ)

Агресивна політика Російської Федерації як фактор геополітичних змін

Політика Росії є вираженням внутрішніх процесів розвитку російської держави та російського суспільства. В концентрованому вигляді вона віддзеркалює життєво важливі інтереси цієї країни та ті протиріччя, з якими вона стикається в міжнародному середовищі під час їх реалізації. Головний внутрішній інтерес Росії полягає в необхідності збереження і закріплення пострадянської моделі розвитку, яка базується на авторитаризмі персоналізованої влади і патерналізмі суспільства.

В зовнішньополітичному контексті, в умовах глобалізації, цивілізаційних розломів та формування багатопольярного світу головним життєво-важливим інтересом для Росії є досягнення статусу світової держави, одного із головних центрів глобального впливу [2, с. 14–16]. З урахуванням сучасних глобальних трансформацій Росія в форматі національної держави не здатна досягнути такого статусу. Тому не випадково В. Путін намагається представляти Росію як державу-цивілізацію. Проте для такого статусу у Росії не вистачає критичної геополітичної маси, наростити яку вона може тільки завдяки приєднанню України до так званого російського цивілізаційного простору у формі таких проектів як «русский мир» та Євразійський союз.

Очевидно, що міжнародна ситуація та динаміка розвитку внутрішньо-російських процесів привела до переростання зовнішньої політики Росії в форму війни. Гібридна війна, яку розв'язала Росія, є продовженням її внутрішньої та зовнішньої політики [3, с. 6–7].

Зміною геополітичного балансу призвела до перегляду сфер впливу у світі між новими і старими геополітичними центрами. Росія першою заявила про такі претензії на Мюнхенській конференції з питань безпеки у 2007 році. Квінтесенцією нової зовнішньої політики В. Путіна є такі постулати: по-перше, однопольярний світ вичерпав себе, має згубний характер дії, тому на зміну йому повинна прийти багатопольярна система міжнародних відносин. По-друге, Сполучені Штати більше не мають права на світове лідерство. По-третє, США і НАТО втратили здатність гарантувати безпеку Європи і надалі виступають провокативним (дестабілізуючим) чинником у Європі [1, с. 222].

Висновок. Багатопольярний світ відкрив для Росії шанс переглянути результати «холодної війни» і знову повернути собі статус світової держави. Досягти подібного статусу шляхом економічної конкуренції Росія не в змозі внаслідок своєї економічної відсталості. Їй також не вдалось досягти цієї мети політико-дипломатичним шляхом. Рамки існуючого світового порядку включно з міжнародним правом та структурами міжнародної безпеки теж не

дозволяли Росії задовольнити її геополітичні амбіції. Відтак, не маючи відповідних економічних ресурсів та політичних інструментів для досягнення своєї стратегічної мети, Росія вирішила зруйнувати існуючу систему міжнародної безпеки і міжнародного права шляхом розв'язання війни та ведення агресивної політики.

Список використаних джерел:

1. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с.

2. Турчин Я. Російсько-український конфлікт як новий виклик світовій системі безпеки. Зовнішні справи. Політичні науки. 2016. № 11. – С. 14–16.

3. Шкляр Л. Політика війни як спосіб існування російських імперій ХХ – початку ХХІ століть. Зовнішні справи. Політичні науки. 2015. № 1. – С. 6–7.

Дудник О.М. (ВІКНУ)

Використання сили як засобу гуманітарної інтервенції у міжнародних відносинах

Одним з найбільш суперечливих засобів захисту прав людини, який викликає у сучасній теорії та практиці міжнародного права серйозні дискусії з приводу його припустимості, є концепція «гуманітарної інтервенції».

Гуманітарна інтервенція – це збройне втручання однієї держави, групи держав або міжнародної організації на територію іншої держави, без її згоди або всупереч її волі, з метою забезпечення дотримання мінімального гуманітарного стандарту по відношенню до осіб, які знаходяться на її території [1].

Правомірність гуманітарних інтервенцій не витримує критики ні з точки зору законності, відповідності нормам і принципам звичайного і договірної міжнародного права, ні з точки зору легітимності, виправданості та адекватності, оскільки, як показує практика, політичні мотиви в міждержавних взаєминах, завжди тяжіють над гуманними.

Із затвердженням у сучасному міжнародному праві принципу права народів і націй на самовизначення сфера дії принципу невтручання у внутрішні справи розширилася: він поширюється не тільки на суверенні держави, але і на народи і нації, що ведуть боротьбу за національне звільнення і включає обов'язок держав не нав'язувати їм свого суспільного або державного строю і своєї ідеології. Зміст принципу невтручання у внутрішні справи означає заборону державам і міжнародним організаціям утручатися у внутрішні справи держав і народів у будь-яких формах: збройним, економічним, дипломатичним шляхом, шляхом засилання шпигунів, диверсантів, відкрито або побічно, із боку однієї держави, декількох держав або під прикриттям міжнародної організації. Так, відповідно до п. 7 статті 2 Статуту ООН Організація не має права «на втручання в справи, що по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави». Проте варто мати на увазі, що деякі події, що відбуваються в межах території держави, можуть

кваліфікуватися Радою Безпеки ООН як не стосовні винятково до внутрішньої компетенції останньої [2].

Проблема гуманітарної інтервенції охоплює важливі підвалини міжнародної системи, зокрема такі її сфери, як права людини, державний суверенітет, міжнародна законність та функції ООН як джерела міжнародного права. Головним змістом концепту гуманітарної інтервенції є делегітимація державного суверенітету через порушення прав людини.

З метою усунення порушень прав людини РБ ООН посилаючись на Главу VII вдавалась спочатку до м'яких форм воєнної інтервенції – створення так званих зон безпеки, як наприклад у Югославії та Руанді, а пізніше здійснювала і власне збройну інтервенцію шляхом застосування збройних сил.

Аналіз практики ООН у період після закінчення холодної війни свідчить, що гуманітарна інтервенція рідко здійснювалась у «чистому вигляді» і здебільшого була лише одним з широкого комплексу заходів із врегулювання криз.

Реалії сучасного світу диктують необхідність посилення ролі регіональних організацій у вирішенні гуманітарних криз, а також налагодження їх взаємодії між собою та ООН, як окремих елементів єдиної глобальної системи міжнародної безпеки. Важливим чинником підвищення ефективності цієї системи є налагодження співробітництва між Генеральним Секретарем та Радою Безпеки з одного боку та вищими посадовими особами та органами регіональних міжнародних організацій. Важливим аспектом могло б стати створення в рамках кожної організації органу, який би координуючи свою діяльність з неурядовими міжнародними організаціями забезпечував ООН своєчасною та достовірною інформацією про ситуацію в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Мережко О. О. Колективна безпека // // Юридична енциклопедія: В 6 т.: Т. 3 / Шемчушенко Ю. С. (голова редкол.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.”, 2001. – С. 151.
2. Ананьева Е. Проблемы гуманитарной интервенции и защиты граждан за рубежом / Е. Ананьева // Международная жизнь. – 2009. – № 7. – С. 20–30.

Ким С.С. (ВІКНУ)

Динаміка змін балансу сил у Європі на тлі російсько-української війни

Під впливом російсько-української війни відбулись кардинальні зміни у відносинах між Заходом і Росією. Російсько-українська війна перевела ці відносини з рівня «стратегічного партнерства» в стан латентної «холодної війни» з перспективного переходу на рівень відкритої конфронтації.

Незважаючи на збереження, розширення і домінування системи західних союзів та інституцій, а також на військово-політичне домінування США, фактори військової сили відіграють за теперішньої системи порівняно меншу роль, аніж за часів біполярності. У межах західних структур та інституцій, які вважаються однорідними з точки зору політико-економічної

природи, спостерігається найбільша концентрація та інтенсивність системних зв'язків. Попри значне скорочення ваги ідеологій у межах міжнародної системи у цілому спостерігається посилення ролі суто політичних чинників, які розглядаються як критерій ступеня однорідності системи. При цьому застосування сили дуже часто замінюється політико-економічними методами впливу.

Як стало очевидно, країни європейської та євроатлантичної спільнот припустилися серйозної помилки, спираючись на припущення про рух Росії у напрямі західної демократії. Водночас було недооцінено процеси диференціації на пострадянському просторі, внаслідок чого окремі пострадянські країни з європейськими та євроатлантичними прагненнями, такі як Україна та Грузія, розглядалися у спільній зв'язці з іншими пострадянськими країнами, що мали цілковито протилежну зовнішньополітичну орієнтацію [1].

З одного боку, між Україною та ключовими організаціями на Європейському континенті виникає нова царина спільних інтересів у сфері безпеки, що є життєво важливою для більшості європейських країн. З другого — недостатньо жорстка реакція Заходу на агресивні дії Росії зрештою надала останній стимули діяти й надалі ще більш агресивно і нахабно, що спричинило реальну війну проти України.

РФ не тільки намагається зупинити європейську та євроатлантичну інтеграцію України, а й має на меті внести розкол між країнами Заходу і зробити недієздатними ЄС та НАТО. Таким чином, спроможність протистояти російській агресії є перевіркою на дієвість і життєздатність як Північноатлантичного альянсу, так і ЄС.

Основою протистояння, так само як і кризових ситуацій в українсько-російських відносинах, фактично є конфлікт цінностей – системи державницького авторитаризму в РФ та системи демократичних цінностей в Україні. Глобалізаційний складник конфліктного напруження у відносинах полягає у визначенні шляхів інтеграції пострадянських держав у світову макроцивілізаційну систему: безпосередньо – як суверенних держав – або опосередковано – через євразійську регіональну модель під контролем Москви [2].

Не можна недооцінювати роль України в реалізації світового балансу сил. Це повинні зрозуміти в першу чергу самі українці. В цьому основну роль мають відіграти громадянське суспільство й консолідована політична еліта, усвідомлення українцями себе єдиною незалежною нацією. Тоді Україна перетвориться в сильну державу-балансир – державу миру, благополуччя й порядку. В той же час для України баланс сил у міжнародних відносинах – це можливість стабільного розвитку без зовнішніх загроз та агресії з боку сусідніх держав.

Список використаних джерел:

1. Сунгуровський М. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту / Микола Сунгуровський – URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php>.

2. Мережко О. О. Наслідки агресії РФ проти України для світопорядку та системи міжнародного права. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: колективна монографія / упоряд. О. Задорожній. Київ: Вид-во «К.І.С.», 2014. С. 938–941.

к.політ.н., доц. Кирик В.Л. (ВІКНУ)

Особистісний чинник формування геополітичного статусу держави

Вольові якості політичних лідерів, тобто так звана "політична воля" є важливим чинником для будь-якої державної структури. У даному випадку волю слід розглядати як прагнення до реалізації усвідомленої потреби. Прагнення усвідомлюється індивідом як почуття (бажання). Тому в структурі фактора політичної волі так само важливі як інтелектуальні, так і емоційні (вольові) елементи. При цьому важливо, щоб політична воля лідера збігалася з прагненням (інтересом) значної частини суспільства, тобто з національним інтересом (інтерес і є усвідомлена потреба). Це забезпечить діям лідера національну підтримку й у такий спосіб підсилить імпульс геополітичного розширення даної держави.

У ліберальних системах це здійснюється через діяльність структур громадянського суспільства, насамперед політичних партій, що теоретично оформляють власне розуміння національного інтересу у своїх програмах і відображають у своїй діяльності. Виборні органи державної влади, сформовані визначеними партіями і політичними організаціями, є в такому випадку матеріальним втіленням політичної волі народу, тобто національного інтересу. Це оптимальний спосіб прояву національного інтересу. Інша справа, що в такий спосіб найчастіше виявляється інтерес тимчасовий, але це уже відноситься до тих недоліків демократії, що відомі людству протягом усієї його історії.

В етакратичних системах на передній план виступають особистісні характеристики лідера і його власне усвідомлення геополітичних потреб суспільства. Лідери етакратичних систем нерідко ототожнювали себе з державою, а то й з суспільством у цілому - Людовік XIV - "держава - це я" ; Фідель Кастро - "я і є Куба" тощо. У теперішній час невизнаний заходом та Україною легітимним президентом Білорусі Олександр Лукашенко протягом тривалого часу ототожнював себе з образом «батьки» всіх білорусів. Щоправда, у останньому випадку воля особи, яка претендує на національне лідерство, не відображає усвідомленої потреби значної частини суспільства, іншими словами, не реалізує національний інтерес, про що свідчать масові виступи після останніх виборів у Білорусі. Ситуація у Білорусі підтверджує думку, що «...за умов тоталітаризму й авторитаризму лідерів у сучасному загальнодемократичному розумінні не існує, а є диктатори, номенклатура і бюрократія, які прориваються до влади не за законами політичного лідерства, а за правилами і правом сильнішого» [1]. В таких умовах реалізується середньовічна римська правова доктрина, не

властива демократичним режимам: « Чого воліє лідер, те має силу закону» [2].

І все ж у сфері геополітики таке ототожнення може бути до певної міри справедливим як у ліберальних, так і в етакратичних системах, адже за всіх часів основний геополітичний суб'єкт - держава, тому особистісні якості її глави в геополітичних змаганнях відіграють вагомую роль. Ідеально, якщо це людина глибокого і гнучкого розуму і сильної волі. Саме такі лідери, як правило, сприяли геополітичним проривам своїх держав незалежно від того, чи були вони легітимними або тіньовими лідерами.

Політичний лідер може стати як причиною геополітичного успіху, так і причиною геополітичного провалу. Згадаємо Наполеона I. Його військові перемоги принесли Франції статус наддержави тодішнього політичного світу, а її лідер став володарем більшої частини Європи. Однак безперервні перемоги запаморочили йому голову і переконали в абсолютній могутності, що спричинило прагнення до реалізації божевільного проекту "континентальної блокади" Англії - другої наддержави тодішнього світу. Цей намір, а також доволі невдалий для Наполеона російський похід, започаткували процес розпаду всієї зібраної Наполеоном європейської імперії. Франція не лише втратила статус наддержави, вона піддалася й іншим видам геополітичного стискування – від фізичного до ідеологічного.

Особистісний фактор геополітичного процесу представлений не лише політичними лідерами держав або недержавних об'єднань, але і таким важливим структурним підрозділом державного чиновництва, як дипломатичний корпус і його глава. Дипломатичні відносини і дипломатію взагалі часто визначають як інституціолізовані відносини між державами, міжнародними і наднаціональними організаціями, що здійснюються за допомогою представників даних структур. Дипломатія - класичний засіб представлення інтересів держави на зовнішній арені.

Отже, особистісні якості національних лідерів, дипломатів високого класу, насамперед таких державних чиновників, як міністри закордонних справ, глави дипломатичних представництв, – є вагомим ресурсом геополітичного впливу, можуть сприяти не просто геополітичному розширенню даної держави, але і її геополітичному проривові.

Список використаних джерел:

1. Горбатенко В.П. Лідерство політичне. *Політологічний енциклопедичний словник*/ за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. С. 309.

2. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки (*Пер. з англ.*). – К.: Основи, 1997. С. 205.

**Фактори, що впливають на психологічну готовність
військовослужбовців десантно-штурмових військ Збройних Сил
України під час виконання завдань за призначенням**

Як відомо, що під час виконання завдань за призначенням військовослужбовці десантно-штурмових військ постійно зустрічаються з негативними факторами сучасного бою, які виснажують та руйнують здоровий організм людини, приводячи до розвитку короточасних чи довготривалих психічних розладів.

Розглядаючи вплив негативних факторів сучасного бою на психіку військовослужбовців американські психологи роблять висновок, що на початку бою найбільші переживання спостерігаються у 65% особового складу, у 21% – під час бою та у 8% – після бою, а 6% взагалі не можуть прокоментувати свої переживання [1, с.28].

В бойовій обстановці на психологічну готовність воїнів-десантників будуть впливати негативно “зовнішні” та “внутрішні” або “об’єктивні” та “суб’єктивні” чинники.

Об’єктивні чинники – елементи впливу зовнішнього середовища в якому перебуває та з яким контактує військовослужбовець (погодні умови, пора року і час доби, характер місцевості, оточення, загроза полону, жорсткість ворога, жахаючі картини смерті й людських мук, загибель близьких людей та товаришів по службі та інше).

Суб’єктивні чинники – це чинники, які властиві тільки особистості: соціально-демографічні (стать, вік, освіта, національність, віросповідання та ін.), психологічні (знання, уміння, навички, цілі, мотиви, позитивне ставлення до діяльності та інші психологічні процеси) та фізіологічні особливості (перенесенні та наявні захворювання) тощо [2;3].

Отже, якісно сформована психологічна готовність військовослужбовців десантно-штурмових військ буде позитивно впливати на хід виконання бойових завдань. Крім того, на психологічну готовність та стійкість воїна-десантника позитивно впливають: добровільне прийняття участі та власні переконання у справедливості ведення війни, впевненість у своїх силах, висока самооцінка, інтелект, професійна підготовленість, сталість бойових навичок, наявність якісного озброєння та техніки, своєчасне матеріально-технічне та продовольче забезпечення, довіра до керівництва, релігійність, згуртованість бойового колективу, високий морально-психологічний клімат у підрозділі.

Список використаних джерел:

1. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ — 7БЦ, 2020. 754 с.

2. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) / В.В.Стасюк.: підручник – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2014 – 504 с.

3. Стасюк В.В. Військова психологія видородової діяльності: Підручник. Київ: ПП «Золоті Ворота», 2012. 458 с.

к.ю.н. Колушева О. С. (ГУ НГУ)

Україна у багатополлярному світі

Після закінчення холодної війни та розпаду Радянського Союзу на міжнародну арену вийшли багато незалежних держав, які почали розвивати власні економічні спроможності, заповнювати експорт товарами вітчизняного виробництва, розвивати армію та набувати більшої політичної ваги у світовому просторі. Таким чином, сформувалася багатополлярність.

Після початку Російською Федерацією гібридної війни Україна залишилася сам-на-сам зі своїми негараздами: нестабільною економікою, слабкою політичною позицією, невирішеним мовним питанням та низькими спроможностями української армії.

Як наслідок, почався дипломатичний діалог з країнами Європейського Союзу та країнами-членами НАТО. Україна отримала матеріально-технічну та гуманітарну допомогу. Почалася відбудова зруйнованої інфраструктури на підконтрольній Україні території на Сході. Українська армія змогла відновитися після багаторічного застою, розвинути спроможності ведення бойових дій та почала використовувати новітнє озброєння та техніку.

Зміцнилася позиція України на міжнародній арені, про це свідчить прийняття України в члени Програми розширених можливостей НАТО у 2020 році. Як наслідок, було отримано доступ до планування операцій НАТО, участі в навчаннях НАТО, отримання розвідувальних даних та швидкий обмін розвідданими з країнами-членами НАТО, посилено співпрацю з підтримки безпеки в акваторії Чорного моря, спільна протидія кіберзагрозам, міжнародному тероризму та організованій злочинності.

Також Україна вже залучена до низки програм НАТО: Процесу планування та оцінки сил, Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО, Індивідуальної програми партнерства між Україною та НАТО. Це дає можливість Збройним Силам України та Національній гвардії України отримувати не тільки матеріально-технічну допомогу, але й навчатися підходами НАТО шляхом участі в освітніх програмах і програмах індивідуальної та колективної підготовки НАТО.

На даний час відбувається розширення обсягів мовної підготовки фахівців, які залучені до впровадження європейських та євроатлантичних підходів у вітчизняну систему. Це дає можливість в оригіналі ознайомлюватись з керівними документами та усувати двозначності у їх розумінні.

Таким чином, українському народу імпонують європейські цінності, рівень життя країн Європейського Союзу та підходи НАТО як військово-

політичного Альянсу і зараз відбувається тісна співпраця для їх впровадження в Україні.

Кравченко В.В. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Психічні стани та їх вплив на адаптацію військовослужбовців у ході виконання завдань за призначенням

Тривале перебування особового складу в зоні виконання завдань за призначенням, постійні фізичні та психологічні напруження висувають високі вимоги до психологічного стану та адаптаційних можливостей військовослужбовців, які обумовлюють ефективність їх адаптації до діяльності в екстремальних умовах.

Психічні стани, що виникають у військовослужбовців після впливів психотравмуючих факторів бойових умов, можуть розглядатися як складна система, що тимчасово утворилася, як конкретний вияв усіх компонентів, явищ психіки в даний момент [6]. При цьому психічний стан є, певним чином, якісно новим утворенням зі своїми власними закономірностями, властивостями та якостями.

Процес адаптації до екстремальних умов діяльності вивчається на різних рівнях: *фізіологічному (біологічному), психофізіологічному, психологічному та психічному, соціально-психологічному*, з позиції формування й функціонування гомеостатичних станів, які дозволяють досягти максимальної ефективності психофізіологічних функцій і поведінкових реакцій [1].

Як відзначається багатьма дослідниками, можливості адаптації військовослужбовців до екстремальних умов професійного середовища є об'єктивно недостатніми. Це пов'язано з тим, що саме процес адаптації визначає можливості людини стосовно забезпечення діяльності та виживання в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється.

Недостатня адаптованість до їх дії чи, іншими словами, переважання сили стресорів над наявними адаптаційними можливостями призводить як до зниження ефективності діяльності людини [2;4], так і до виникнення негативних психічних станів, різноманітних нервово-психічних і психосоматичних захворювань, [3], психічних порушень за типом PTSD-синдрому, посттравматичних стресових розладів [5].

Отже, психологічний стан військовослужбовця в особливих та екстремальних умовах, являє собою суб'єктивне відображення ним ситуації у вигляді стійкої цілісної реакції в динаміці психічної діяльності, що виражається в єдності поведінки та переживання під час виконання професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Александровский Ю. А. О психической дезадаптации в условиях стресса. Психиатрическая эндокринология, резервы человеческой психики в норме и патологии. Москва, 1988. С. 10–11.

2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л. : Наука, 1988. С. 270 .

3. Кокурн О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. С. 169.

4. Корольчук М. С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності. *Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Педагогічні науки. Психологічні науки*. Київ : Правові джерела, 2002. Вип. 2. С. 191 – 211.

5. Охорона психічного здоров'я в умовах війни / пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Овсяннікова та ін. К. : Наш формат, 2017. 1068 с.

6. Alexander F., Flagg G. W., Foster S., Clemens T. Experimental studies of emotional stress : hyperthyroidism. *Psychosom. Med.* 1961. Vol. 23. № 2. P. 104–114.

*к.психол.н. Кравченко К.О. (ВІКНУ)
Насєдкін Д.Б. (ВІКНУ)*

Програмне забезпечення для визначення психологічних характеристик військовослужбовців

Одним із основних напрямків роботи військового психолога, згідно Наказу Генерального штабу Збройних Сил України від 4.12.2014 року № 317, є психологічна діагностика. Вона передбачає вивчення та узагальнення особистісних і соціально-психологічних характеристик особового складу, спрямованих на визначення індивідуально-психологічних особливостей поведінки та наявності у військовослужбовців професійно-важливих психологічних якостей, виявлення серед військовослужбовців осіб групи «посиленої психологічної уваги» відповідно до завдань, що вирішуються. Спираючись на те, що сам процес проведення та обробки даних при психологічній діагностиці є досить об'ємним, було прийнято рішення максимально оптимізувати цей процес. А саме, створити програмне забезпечення для проведення психологічної діагностики та автоматизації первинної обробки одержаних даних.

Сама програма складається з шести блоків, до яких входять наступні психологічні методики: блок 1 «Діагностика індивідуально-психологічних характеристик», блок 2 «Дослідження когнітивно-пізнавальної сфери», блок 3 «Дослідження емоційно-вольової сфери», блок 4 «Діагностика мотиваційно-сміслової сфери», блок 5 «Діагностика комунікативно-поведінкової сфери», блок 6 «Дослідження професійно важливих психологічних характеристик». При визначенні психологічного інструментарію ми намагались охопити максимум психологічних характеристик, які можуть знадобитись військовому психологу у його професійній діяльності. Дослідження можна проводити як у комплексі, так і за окремими блоками.

Пілотна версія програми дозволяє респонденту після введення власного прізвища, ім'я та по батькові самостійно обрати призначені йому для

проходження блок і методику (за рекомендацією психолога). Після чого, ознайомившись з інструкцією, розпочати проходження тесту.

В процесі опитування респонденту на темному фоні у повноекранному режимі послідовно демонструються завдання тесту (одне за раз) і варіанти відповіді на нього, а також клавіші для навігації між завданнями («попереднє», «наступне»).

Програмно реалізований алгоритм поступового одержання відповідей із можливістю повернення до попередніх завдань для корегування вже наданих відповідей. Це передбачено на випадок механічної помилки респондента при відмічанні обраного варіанту. У разі спроби респондента перейти до наступного завдання без надання відповіді, демонструється повідомлення із закликом обрати відповідь з наступним поверненням до поточного завдання. Після одержання відповідей на всі завдання опитування за даною методикою можна завершити і перейти до обрання наступної методики.

У разі передчасного припинення респондентом виконання тесту результати програмою не фіксуються і ніяк не обробляються – опитування потрібно розпочинати заново. На противагу до цього, якщо методикою передбачено обмеження тривалості тесту, тоді в момент спливання відведеного часу програма автоматично завершує опитування з фіксацією вже наданих відповідей. Після нормального завершення тестування за окремою методикою, всі остаточні відповіді респондента фіксуються і обробляються автоматично відповідно до вимог конкретної методики. Одержані результати зберігаються у вигляді текстового файлу в особистій директорії респондента із зазначенням номеру і назви методики, а також дати і часу проходження опитування (таким чином за необхідності можливе повторне проходження одним і тим самим респондентом даного тесту).

На сьогодні програму реалізовано з інтерфейсом лише українською мовою і для роботи в операційній системі Windows. Архітектура передбачає гнучке формування блоків, порядок їх представлення із можливістю розширення (за необхідністю) набору методик. Реалізація проведення опитування респондентів за допомогою цієї програми не лише спрощує і стандартизує всю процедуру, а також мінімізує ризик помилки внаслідок людського фактору на етапі обробки великих об'ємів даних.

к.психол.н. Мельник Я.І.(ВІКНУ)

Сутність морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України

Існування будь-якої держави нерозривно пов'язане з розвитком її державних інститутів, ефективне функціонування яких залежить від належного забезпечення з боку держави. Одним із важливих та необхідних у сучасних умовах державних інститутів є Збройні сили. Проблема всебічного забезпечення війська виникла разом із його появою.

У ЗС України питання всебічного забезпечення застосування військ (сил) носить комплексний характер і розглядається як сукупність таких видів

забезпечення: оперативного (бойового), морально-психологічного, технічного, тилового та медичного. Вони утворили нині єдину, всеохоплюючу систему забезпечення діяльності органів та військ (сил) ЗС України в умовах як мирного часу, так і в особливий період.

Практика свідчить, що духовні та морально-психологічні потреби військовослужбовців органічно доповнюють складний комплекс воєнних, воєнно-економічних, воєнно-технічних потреб, ступінь задоволення яких саме й визначає рівень обороноздатності країни та гарантує успіх у збройній боротьбі.

Залежність ходу й наслідків збройної боротьби від рівня підготовки та морально-психологічного стану збройних сил обумовлює величезну увагу до належної організації системи виховання особового складу в усіх арміях країн світу протягом усієї історії людства.

Не викликає сумніву, що забезпечення необхідного рівня морально-психологічного стану особового складу шляхом проведення відповідної роботи постає вагомим фактором не тільки ефективного виконання службово-бойових завдань збройними силами в умовах мирного часу, а й у досягненні перемоги на полі бою.

Суспільство і держава на всіх історичних етапах розвитку цілеспрямовано впливали на свідомість та психіку військовослужбовця, морально-психологічний стан військового колективу та в цілому збройних сил. Безпосередньо у військах його організовували та здійснювали командири (начальники) усіх рівнів.

Державні діячі та полководці завжди намагалися знайти найефективніші засоби, форми та методи управління поведінкою та морально-психологічним станом особового складу військ. Ці проблеми є не менш важливими і сьогодні у Збройних Силах України.

Дослідження проблем організації такого впливу дає змогу зробити висновок, що в ході історичного розвитку військової справи ці питання набували все більшої ваги. Характерною особливістю військового будівництва з початку ХХ ст. стало створення спеціальних органів, що безпосередньо займалися організацією та управлінням духовними процесами у військовому середовищі. Таку діяльність можна охарактеризувати як морально-психологічний вплив. Під морально-психологічним впливом розуміються система узгоджених організаційних, виховних та спеціальних заходів політичного, ідеологічного, інформаційного, психологічного, соціально-правового, культурно-просвітницького та іншого характеру, котрі здійснюються за єдиним задумом органами державної влади, військового управління і посадовими особами військових формувань з метою досягнення високої моральної та психологічної стійкості як окремого військовослужбовця, так і підрозділу, частини, збройних сил в цілому.

Сучасна військова наука все більше приходить до висновку, що здійснення морально-психологічного впливу як в мирний час, так і в бойовій обстановці найбільш повно характеризується через поняття “Морально-психологічне забезпечення діяльності військ”.

Самостійна робота курсантів – шлях до ґрунтовних знань і професіоналізації

Для гарантування національної безпеки нашої держави необхідно розвивати, зокрема, сектор оборони і його основу – Збройні Сили України.

Державною Програмою розвитку ЗС України на період до 2020 року визначено мету – це набуття спроможностей Збройних Сил для ефективного реагування на загрози національній безпеці у воєнній сфері, оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Одним із шляхів досягнення цієї мети є “професіоналізація особового складу”.

Професіоналізація – це “формування” суб’єкта, адекватного змісту і вимогам професійної діяльності. У результаті послідовного проходження всіх стадій професіоналізації формується.

Курсантам важливо під час навчання сформувати уміння та навички самостійного здобування ґрунтовних знань, ефективно використати весь потенціал закладений в сучасних підходах до організації освітнього процесу.

Мета самостійної роботи курсантів – відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу, закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок; виконання індивідуальних завдань з навчальних дисциплін, воєнно-наукових і кваліфікаційних робіт; підготовки до майбутніх занять та контрольних заходів; формування у курсантів самостійності та ініціативи в пошуку та набутті знань.

Самостійна робота курсантів забезпечується системою навчально-методичних засобів. Проводиться базова і додаткова самостійної робота.

Ефективність самостійної роботи курсантів залежить від якості її планування, організації та контролю, що є в більшій мірі справою науково-педагогічних працівників кафедри.

Для досягнення мети навчання потрібний прояв у курсантів емоційно-позитивного ставлення і вольових зусиль в навчально-пізнавальній діяльності, у засвоєнні соціального досвіду і його трансформації.

Результатом самостійної розумової праці кожного курсанта повинні стати ґрунтовні знання і сформовані на їх основі уміння і навички майбутнього військового фахівця.

Список використаних джерел:

1. Боднар А. Я. Особливості формування професійної самоідентифікації курсантів вищих військових навчальних закладів / А. Я. Боднар, Н. Г. Макаренко // Психологія та психосоціальні інтервенції. – 2018. – Т. 1. – С. 3-8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppi_2018_1_3

2. Державна Програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_Nationalprogram-2020_uk.pdf.

3. Мась Н.М. Управління самостійною роботою курсантів в умовах дистанційної освіти / Н. М. Мась // Збірник наукових праць ВІКНУ. – 2014. – Вип. 47. – С. 225-229.

Олійник В.Л. (ВІКНУ)

Діяльність Європейського союзу щодо формування самостійної безпекової політики

У процесі європейської інтеграції актуальною постає проблема визначення меж об'єднаної Європи та формування самостійної безпекової політики. Причиною активізації цих ідей стала як агресивна політика РФ, так і розбіжності зі США. Ідея європейської оборони не лише істотно входить в загальноєвропейський політичний дискурс, але і набула популярності у населення. Так, за даними опитування “Євробарометру” 2019 року $\frac{3}{4}$ європейців виступають за спільну безпекову політику Європейського Союзу (ЄС).

Ключовою метою діяльності ЄС щодо формування самостійної безпекової політики є аналіз розвитку ідеї самостійної безпекової політики для пошуку ефективного шляху включення нашої держави у європейські структури безпеки.

Євросоюз запустив ряд механізмів, що мають покращити складові безпеки та оборони. Під патронатом Європейської ради була ініційована програма “Постійне структурне співробітництво” (PESCO) в сфері оборони. Першим кроком стало представлення державами-членами у вересні 2017 року переліку загальних зобов'язань, а саме інвестиції в оборону, розвиток потенціалу та оперативна готовність. Подальші кроки створювали нові формати безпекової співпраці та залучали нових держав-членів. У червні 2018 року дев'ять країн ЄС підписали протокол про наміри про створення європейських сил швидкого реагування European Intervention Initiative (EI2), завданнями яких було створення об'єднаного військового контингенту європейських країн для швидкого втручання у кризові ситуації у безпосередній близькості від кордонів ЄС.

Проекти PESCO та EI2 ставлять на меті зміцнення стратегічної автономії європейських країн та формування “спільної стратегічної культури”, тобто вироблення спільних норм, ідей та моделей поведінки учасників політики безпеки і оборони.

Обережність з якою лідери європейських країн та європейські політики просувають тему “європейської армії” свідчить, що на даний час ще рано говорити про можливість та реалістичність створення власне європейської армії. Однак, незважаючи на такі дійсно вражаючі кроки у самостійній безпековій політиці вперед, визначені проекти не є на даний час альтернативою заміни НАТО. Важко прогнозувати наскільки співставною та співмірною буде нова структура до Північноатлантичного Альянсу.

Отже, перші спроби не є марними, процес активізувався і ЄС почав хоч якийсь конструктивний монолог. Ряд розроблених стратегій дозволяє

зрозуміти, що в основному успіх діяльності ЄС щодо формування самостійної безпекової політики залежить від напрямів та реалізації воєнно-політичної стратегії.

Олійник Т.Р. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Вплив фейкових повідомлень на психічне здоров'я військовослужбовців

У сучасних умовах інформаційна війна розглядається військовими теоретиками як якісно новий вид бойових дій, активна протидія в інформаційному просторі, а інформація при цьому – як потенційна зброя та зручна ціль. Інформаційна війна розглядає інформацію, як окремий об'єкт або зброю, що не завдає фізичної шкоди але може призвести до війни реальної [1, ст.7]. Основна небезпека Internet засобів масової інформації – їх переважна неконтрольованість з боку держави та її правових інститутів, тому військові є легкодоступною цільовою аудиторією. У зв'язку з цим в даному контексті доречно вважати фейк (фейкову інформацію) одним із інструментів інформаційної війни, що включає в себе неправдиву та викривлену інформацію з метою проведення пропаганди, дезінформації та маніпуляції.

На думку кандидата психологічних наук О.О. Кириченко у більшості інформація має раціональну основу, але її дієвість на сто відсотків залежить від емоційного стану, який викличе вона у цільової аудиторії [2, ст.70].

Фейкові повідомлення, які спрямовані на військовослужбовців покликані викликати негативні емоції, здебільшого це: хвилювання, тривога, розпач, страх, образа, розчарування, досада, гнів, сум.

Велике значення, особливо для військовослужбовців відіграє взаємозв'язок емоцій з фізіологічними змінами в організмі. На думку В. Кеннона фізіологічні зрушення відбуваються при багатьох емоціях як вторинне пристосувальне явище. Ці фізіологічні зміни розгортаються повільно, в той час як емоційні переживання виникають швидко, тобто передують фізіологічним реакціям [4, ст.73]. Важливо зазначити, що ці зміни також є негативними і накладають відбиток на його діяльність. Негативні емоції можуть призводити до дезорганізації поведінки й діяльності, порушувати цілеспрямовану діяльність, спричиняти порушення пам'яті, навичок, призводити до заміни складних дій простішими. Військовослужбовець при гніві відчуває себе роздратовано, при сумі відбуваються гальмування моторики. Сум сповільнює не лише фізичну, а й розумову активність людини. Емоція суму лежить в основі такого психічного розладу, як депресія. У підсумку всі ці зміни в подальшому негативно позначаються на якості виконання поставлених завдань військовослужбовцем в тому числі і бойових.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В.П., Додонов О.Г., Ланде Д.В. Інформаційні операції та безпека суспільства : загрози, протидія, моделювання : Монографія. Київ:Інтертехнологія, 2009. – 316 с.

2. Кириченко В.В. Психологія інформаційної діяльності: Навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер, 2001. – 752 с.

Онопко Д.Ю. (ВІКНУ)

Зовнішні загрози економічній безпеці України та шляхи їх подолання

Складнощі та суперечності, якими супроводжується посткризове відновлення світової економіки, свідчать про наявність низки “прихованих” та “заморожених” чинників дестабілізації економічної безпеки України, які можуть виявитися у будь-який “сприятливий” для них момент. Сам факт наявності невиявлених загроз не ставиться під сумнів. Утім ускладнюється оцінка масштабності та ступеня їх небезпеки.

У зазначеному контексті доцільно зупинитись на окремих зовнішніх ризиках, які формують платформу нестабільності для світового фінансово-економічного розвитку, а відтак містять загрози економічній безпеці України. По-перше, слід звернути увагу на процес накопичення суверенних боргів, що посилюється, і негативного потенціалу бюджетних проблем у переважній більшості країн світу (а особливо загрозливий вигляд ця ситуація має у розвинутих державах, зокрема у США, Великобританії, Японії, де відношення державного боргу до ВВП перевищило критичні межі і збільшується далі). Статистика засвідчує, що практично всі країни після кризи суттєво наростили суверенну заборгованість, і за прогнозами провідних експертних установ до 2020 року відношення державного боргу до ВВП лише підвищуватиметься.

Іншою небезпекою, яка походить із зовнішнього оточення, для України є загроза трансферту ризиків між ринками. Останній приклад “переливання” кризи іпотечного ринку США у фінансово-економічні ускладнення для світової економіки є найпереконливішим свідомством високої небезпеки трансферту фінансових ризиків з одних ринків на інші, що стало можливим унаслідок появи нових фінансових продуктів. За іронією долі, саме намагання знизити ризики на іпотечному ринку через хеджування і створення складних фінансових продуктів призвели до втрати керованості процесами та поширення кризи ліквідності на інші сектори, де застосовувались відповідні цінні папери. У такому разі постраждав банківський сектор, який не зорієнтувався чітко у рівні ризику.

Отже, реалізація міжнародного економічного співробітництва України має ґрунтуватись на системній адаптації національної економіки до змін світового економічного середовища, забезпечуючи якісну диверсифікацію зовнішніх ризиків. Доцільно виокремити кілька напрямів, на яких варто зосередити орієнтири перспективного розвитку, зокрема такі: 1) Фінансове оздоровлення економіки, як державних, так і корпоративних фінансів. 2) Програма розвитку внутрішнього ринку та оптимізації імпортозалежності економіки України.

Політика санкцій у міжнародних відносинах

В системі санкцій взагалі закладено конфлікт зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних інтересів країни. З урахуванням збитків, в результаті дії санкцій, можна говорити про те, що санкції перешкоджають реалізації зовнішньоекономічних інтересів, що не може не відбитися на поляризації політичних еліт. У той же час санкції певним чином, хоча і не завжди ефективним, сприяють реалізації зовнішньополітичних інтересів. Таким чином, виникає проблема принесення зовнішньоекономічних інтересів у жертву зовнішньополітичним. Кожен з урядів вирішує дану проблему по-своєму, порівнюючи економічні витрати і політичні прибутки від введення санкцій.

Відмінна сутність концепції цілеспрямованих санкцій полягає у відмові від деструктивних обмежень та утисків держав-адресатів санкцій і поведіння лише з позиції грубої сили та переході до стратегії виваженості й поміркованості у виборі цілей, засобів та характеру впливу. Наріжним каменем нового підходу до організації санкційного впливу на державу-порушника стала ідея забезпечення миру і міжнародної безпеки засобами, що дозволяють у міру можливості не завдавати нищівної шкоди фундаментальним елементам економічного потенціалу та основним ресурсам, які можуть бути використані для реалізації системи заходів, спрямованих на додержання прав людини й на задоволення її базових соціальних потреб. При цьому основний вектор тиску має скеровуватися на представників політичних та економічних еліт країни, які впливають або здатні впливати на формування політики держави, на встановлення обмежень у галузях і секторах економіки, що є основним джерелом фінансового, матеріального та ідеологічного підживлювання правлячого режиму й набуття відчуття впевненості у своїй міжнародно-правовій безкарності.

Отже, незважаючи на ряд суперечностей в самій природі санкцій, вони будуть і далі залишатися одним з ключових інструментів міжнародної політики. При цьому роль і місце економічних санкцій у зовнішній політиці багато в чому будуть залежати від співвідношення зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних інтересів в системі пріоритетів урядів.

Прісекін Н.О. (ВІКНУ)

Україна в безпековій стратегії США

В Україні реалістично оцінюють значення України для Сполучених Штатів Америки і сподіваються на поглиблення співпраці з цим стратегічним партнером. При цьому є розуміння, що в США розглядають Україну у більш широкому європейському контексті, а не як самостійного гравця. Україна важлива для США тому, що європейська безпека важлива. Україна також становить інтерес як модель успішного реформування та демократичного розвитку для інших країн регіону. Але, якщо довіра з американського боку

будується на спроможності виконувати взяті на себе зобов'язання в рамках боротьби з корупцією, то з боку України – у рамках спроможності США захистити територіальну цілісність і суверенітет України.

В умовах збройної агресії Російської Федерації системна співпраця з Сполученими Штатами Америки у воєнно-політичній, військово-технічній та військовій сферах є ключовим зовнішнім чинником забезпечення суверенітету й територіальної цілісності української держави.

Для України корегування зовнішньополітичного та безпекового курсу Сполучених Штатів створює вікно можливостей у протидії гібридній агресії Росії. Відсутність суттєвого прогресу в імплементації Мінських домовленостей та подальша ескалація проросійськими бойовиками ситуації та Сході потребує якісно-нових механізмів врегулювання конфлікту. Приєднання США до Нормандського формату або вихід на прямі двосторонні переговори з лідерами України та Росії – найбільш ймовірні варіанти відновлення суверенітету й територіальної цілісності української держави.

Отже, не зважаючи на те, що стратегічне партнерство Україна-США можемо розцінювати як асиметрично-позитивне, Україна вбачає в США політичного партнера, спроможного допомогти стати їй на позиції європейського розвитку і гарантувати недоторканність й цілісність.

Таким чином, практична співпраця між Україною та США має великий потенціал, повна реалізація якого складатиме основу порядку денного стратегічного партнерства на наступні роки.

Скрибець В. (ЦМПЗ ЗСУ)

Фейки та маніпуляції в медіа: що це таке і як з ними боротися

За останні роки в інформаційному просторі таке явище як фейк стало широко поширеним як в звичних нам медіа, так і в соціальних мережах.

І оскільки наша країна знаходиться у розпалі інформаційної війни, одним із інструментів ведення якої якраз і є фейки.

Їх поширюють через ЗМІ та соціальні мережі. Фейків є багато не лише в інтернеті, а й в традиційних ЗМІ. Це пов'язано з політичними і військовими діями між Росією і Україною. Адже основним виробником фейкової інформації є російські інформаційні агенти та ЗМІ. Що ж таке фейк?

Фейк – це спеціально створена новина, подія чи журналістський матеріал, який містить неправдиву або перекручену інформацію, що дискримінує певну людину чи групу осіб в очах аудиторії.

За методом поширення фейки бувають: масмедійними (*створюються спеціально для ЗМІ та через них поширюються*) та мережевими чутками (*поширюють чиюсь видумку через соціальні мережі*).

За формою фейки слід поділяти на: фотофейки; відеофейки; свідчення “очевидців”; фейковий журналістський матеріал та коментарі псевдо експертів.

Як все ж таки розпізнати фейк? **Фотофейк** найбільш поширений і, в той же час, найбільш легкий для спростування тип фейків. Для розпізнання

фотофейку є кілька способів. Якщо ви використовуєте браузер Google Chrome, вам достатньо лише клікнути по підозрілому зображенню правою кнопкою миші і вибрати пункт “Знайти це зображення в Google”.

Якщо у вас не Chrome і немає можливості встановити плагін, можна без нього обійтися. Для цього (в будь-якому браузері) потрібно поруч зі вкладкою, де відкрито сайт із підозрілим зображенням, відкрити ще одну, в якій відкрити розділ зображень Google. Після цього потрібно повернутися на попередню вкладку, схопити мишкою потрібне зображення, перетягнути його у вкладку з Google і відпустити в рядку пошуку.

Інший важливий момент, який можна перевірити таким способом – дата публікування зображення, а також те, що на ньому насправді зображено. Наприклад, чи не вирішив хтось укотре видати наслідки бойових дій у Сирії за українські.

Відеофейк. Працювати з таким фейком складніше, ніж із зображеннями, оскільки простого способу пошуку по відео немає. Якщо ви запідозрили, що знайдене вами відео неправдиве, спробуйте такі способи.

По-перше, якщо ви переглядаєте вбудоване вікно YouTube на якомусь сайті, перейдіть на сам YouTube, щоб отримати про ролик більше інформації (для цього клікніть на логотип відеосервісу в правому нижньому кутку).

Виберіть ролик із найбільшою кількістю переглядів і почитайте під ним коментарі – високою є ймовірність того, що серед тих, хто переглянув відео, є люди, які бачили оригінал і навіть розмістили на нього посилання.

Свідчення очевидців. Часто свідчення очевидців перевірити важко або неможливо, але бувають винятки.

Вслухайтесь в свідчення очевидців – чи є в їхньому мовленні підтвердження тих тез, які намагаються вам донести журналісти, або ж вони кажуть про загальні речі, які ЗМІ потім використовують зі своєю метою. Також звертайте увагу на самого очевидця – чи не бачили ви його раніше. Як, наприклад, відому “гастролерку” Марію Ципко, яка регулярно дає коментарі ЗМІ в образі мешканки то Одеси, то Донбасу, то майже будь-якої іншої гарячої точки.

Фейковий журналістський матеріал. Часто у фейкових журналістських матеріалах посилаються на авторитетні ЗМІ або перекручують повідомлення чи коментарі. Для того, аби перевірити чи правдива інформація потрібно знайти подану новину у ЗМІ, на яку посилаються. Буває, що фейкові журналістські матеріали спеціально створюють під якусь придуману новину і створюють до неї підґрунтя.

Але найголовнішою умовою для того, щоб розпізнати фейк, є критичне ставлення до інформації, яку ви споживаєте. Інформаційна війна є вкрай важливим елементом протистояння між країнами, тому намагайтеся не йняти віри якимсь повідомленням, не переконавшись у їхній правдивості остаточно.

Енергетична зброя у геополітичній стратегії Росії

У свідомості уряду Російської Федерації(далі РФ) і значної частини населення РФ оточена ворогами, які прагнуть захопити російські природні ресурси. Провідну роль у цій «глобальній змові» відіграє Захід на чолі з США. Для того щоб вистояти у фантомному протистоянні, Росія, на переконання керівництва РФ, повинна за будь-яку ціну відновити контроль над втраченими територіями СРСР і «соціалістичного табору». Ключовим завданням є захоплення України, яке повинно кардинально збільшити російські демографічні, політичні, економічні, військові та інші ресурси. В ірраціональній картині світу «кремлівських мрійників» відновлення контролю над Києвом – літописною «матір'ю городів руських», столицею і прабатьківщиною східнослов'янського православ'я – є життєво важливим інтересом Росії.

В данному контексті доцільно виділити що для Росії, енергетика завжди була інструментом політики, а не економіки. Така позиція чітко простежується у концептуальних напрацюваннях науковців, стратегічних документах у сфері національної безпеки й практичних діях різних інституцій. Для РФ питання застосування енергетичної зброї фокусувалися лише на пошуку найефективніших методів, засобів й інструментів її використання.

Протягом останніх десятиліть РФ збагатила досвід використання енергетики як політичної зброї і сформувала новий інструментарій її застосування. Проте, на наш погляд, це лише перетворить протистояння на протистояння вищого ступеня й розширить набір інструментів, застосовуваних РФ. Позицію Кремля щодо використання енергетики як інструменту геополітичної боротьби не буде змінено без суттєвого тиску. Очевидно, відтепер це стане постійним джерелом формування ризиків стабільності життєдіяльності багатьох країн світу та потребуватиме постійного моніторингу загроз нового типу, генерованих використанням енергетичної зброї.

Солідарна позиція західних країн, запровадження дієвих заходів реагування на гібридну агресію РФ (проти дія дезінформації, запровадження санкційних обмежень тощо) починають давати окремі результати. Водночас сталої довгострокової стратегії Заходу щодо Росії, її поточного керівництва ще не сформовано. Для Заходу настав час згадати «Довгу телеграму» Дж. Кеннана й знайти механізми реагування, адекватні не тільки поточній ситуації, а й прогнозованому подальшому посиленню протистояння. Ескалація триватиме, поки світове товариство не виставить Кремлю непідйомну ціну.

Отже, усвідомлене застосування Росією її паливно енергетичного комплексу як інструменту реалізації геополітичних інтересів. Йдеться не тільки про розширення ринків збуту для російських енергоресурсів, що можна здійснювати в межах спільних узгоджених правил гри на світових енергетичних ринках. Росія цілеспрямовано застосовувала потенціал паливно-

енергетичного комплексу як енергетичну зброю в геополітичному протиборстві та інструмент розширення сфери впливу на світовій арені.

Стужук Ю.П. (ВІКНУ)

Цивільно-військове співробітництво як чинник стабілізації суспільно-політичної обстановки в районі конфлікту (досвід НАТО і українська практика)

Аналіз діяльності та виконання завдань цивільно-військового співробітництва в операціях під проводом НАТО вказує на те, що воно розглядається на трьох етапах операції: під час підготовки; безпосередньо під час операції; та після її завершення (постконфліктний період).

Перший етап (перед початком операції): завдання цивільно-військового співробітництва на цьому етапі полягають у зборі інформації про ситуацію в районі розгортання з метою покращення підготовки до виконання першочергових завдань[2].

Другий етап (під час проведення операції): основним завданням цивільно-військового співробітництва є налагодження усіх можливих контактів з представниками цивільного сектору у зоні проведення операції з метою створення сприятливих умов для виконання суто військових завдань[1, с. 155]

Третій етап (постконфліктний) період: протягом заключного етапу військова присутність помітно знижується, закінчуються активні бойові дії. У цей період зростає роль цивільних гравців.

Реалізація мети цивільно-військового співробітництва забезпечується завдяки:

- створенню сприятливих умов для життя мирного населення;
- відновленню системи державного управління;
- відновленню інфраструктури регіону;
- здійсненню гуманітарної допомоги.

Аналіз досвіду цивільно-військового співробітництва структурами ООН демонструє, що вони розставляють інші акценти у своїй діяльності. Провідна роль належить саме інституціям цивільно-військового співробітництва, власне військовим інституціям відводиться вторинна роль. Такий підхід обґрунтовується тим, що останнім часом спостерігається стійка тенденція збільшення кількості операцій соціально-гуманітарного характеру, а до виконання завдань цих операцій все більше залучаються воєнні ресурси.

Відповідно до керівних документів збройних сил країн-членів НАТО, операції соціально-гуманітарного характеру армії НАТО пов'язуються з воєнними операціями єдиною метою, що визначається керівництвом держави.

У Положенні «Про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України», цивільно-військове співробітництво визначене як систематична, планомірна діяльність ЗСУ по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та

підрозділів ЗСУ з метою формування позитивної громадської думки про діяльність ЗСУ і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій.

На сьогоднішній день Україна набуває досвіду цивільно-військового співробітництва. Для формування ефективної моделі такого співробітництва, яка була б адекватною викликам часу, необхідно реалізувати зазначені принципи на практиці. Структура ЦВС результативно функціонує, як під час виконання завдань в особливий період, так і в мирному житті, тому що вона створювалась у відповідності з вимогами міжнародних організацій ООН і НАТО. В сучасних умовах основні зусилля ЦВС зосереджені, безумовно, в районі проведення військових заходів із забезпечення національної безпеки держави. Принципи ЦВС впливають на дії структурних підрозділів ЦВС протягом всього терміну тривалості збройного конфлікту (надзвичайної ситуації). Вони поділяються на дві категорії:

- принципи, що стосуються військової сфери;
- принципи, що стосуються цивільно-військових відносин [3, с. 24].

Висновок. Цивільно-військове співробітництво, як одна з функцій військового компоненту, є невід'ємною частиною сучасних багатовимірних операцій, охоплює усі співпрацюючі сторони, задіяні у вирішенні конфлікту, та сприяє взаємній підтримці цивільного та військового компонентів. У 2015 році розпочалося впровадження системи цивільно-військового співробітництва в межах загальної структури Збройних Сил України та районах проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях відповідно до стандартів Північноатлантичного Альянсу. Впровадження ЦВС сприяло значному підвищенню довіри цивільного населення до ЗС України, як інституту держави, формуванню позитивної громадської думки щодо їх діяльності в районах дислокації військових частин та підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк М.В. Основи стратегічних комунікацій за стандартами НАТО: навчальний посібник. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 180 с.
2. Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України від 20.12.2017 №446 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cimic.com.ua/>
3. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навчальний посібник. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. – 87 с.

Терехов Ю.І. (ВІКНУ)

Район перської затоки та Близький Схід, як зона стратегічних інтересів центрів сил

Важливі історичні події, що відбуваються в Районі Перської затоки та на Близькому Сході визначатимуть розвиток військової думки, геополітики, світового порядку та концепції балансу сил на майбутні роки. Саме тому

надважливим завданням є збереження отриманого досвіду, аналіз, та ефективне використання його результатів.

Класифікація геостратегічних інтересів світових центрів сил, та методи їх досягнення на фоні міжнародних і внутрішньополітичних конфліктів країн Близького Сходу залишаються однією з найцікавіших тем сучасних дослідників як один із яскравих прикладів відкритої геополітичної конфронтації в боротьбі за ресурси, вплив і владу в регіоні.

Події на Близькому Сході створюють найсерйозніші безпекові виклики як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Протягом останніх двох років, починаючи від подій «арабської весни», Близький Схід концентрує в собі майже всі актуальні загрози міжнародній безпеці, беручи до уваги кількість проведених війн та спец.операцій в регіоні, та зважаючи на події в Сирії, глобально до яких залучені майже всі провідні гравці геополітичної шахівниці (окремо слід виділити США, РФ, Іран, Туреччину, Ісламську Державу та режим Башара Асада) необхідно врахувати нещодавні локальні конфлікти, активні бойові дії та військові операції Туреччини де-факто проти сил підтримки РФ, конфлікти, та ескалацію подій між Сполученими Штатами та Іраном, що ледь не призвели до війни, жертвою яких став збитий під Тегераном український лайнер Boeing 737-800 авіакомпанії «Міжнародні Авіалінії України» та 176 осіб на борту.

Офіційною версією вважається, що літак було випадково збито ракетами, випущеними Корпусом вартових Ісламської революції із системи протиповітряної оборони, що ідентифікували літак як загрозу, тож офіційно причиною став людський фактор, помилка.

Однак очевидною причиною є події більш глобальні та ширші (в політичному розумінні) необхідність дослідження яких, з метою формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії України на Близькому Сході є беззаперечно актуальною темою на сьогоднішній день,

Тихомиров М.С. (ВІКНУ)

Роль історичної пам'яті у протистоянні інформаційній експансії

Війна Росії проти України, яка розпочалась в лютому 2014 р. з анексії Криму та триває нині на Донбасі, не є якимось другорядним, периферійним конфліктом на узбіччі європейського континенту. Ця війна несе не лише загрозу державності України, а й Західному світу, зокрема, єдності ЄС, політичному устрою Європи. Необхідність протидії гібридній війні Російської Федерації проти України вимагає принципово нових підходів і стратегій до забезпечення національної безпеки і оборони України, вибору ефективних механізмів захисту національних інтересів від нинішніх та потенційних загроз воєнного характеру.

Історична пам'ять, та безпосередньо політика пам'яті в Україні є новою сферою державного управління, що визначає необхідність її політологічного осмислення, окреслення загальної сутності, завдань, засобів, механізмів, принципів, моделей впровадження. Таке осмислення дозволить визначити

місце та роль відповідної царини в сучасному українському державотворенні. Тож, актуальність вивчення тенденцій розвитку історичної пам'яті в період незалежності України та особливостей її застосування у процесах політичного впливу визначається низкою взаємозалежних чинників теоретичного і прикладного характеру. Назріла необхідність комплексної характеристики таких дослідницьких категорій як «інформаційна експансія», «історична пам'ять», «політика пам'яті». Історична пам'ять та національна історія відіграють важливу роль у формуванні свідомості, самоідентифікації та формуванні політичної нації, що є важливим фактором у протистоянні інформаційній експансії.

Токарчук Р.В. (ВІКНУ)

Виклики та загрози міжнародній безпеці в умовах глобалізованого світу

Наприкінці минулого сторіччя людство звільнилось від тиску ідеологічної, політичної та воєнної конфронтації часів холодної війни. Однак, надії та сподівання на стабілізацію та стабільність системи міжнародної безпеки, поки не справдились. В додаток до загрози тотального ядерного знищення цивілізації прийшли нові загрози і виклики, загострилися проблеми забезпечення безпеки, що зумовлені глобалізацією. Це тероризм і сепаратизм; національний, релігійний та інші форми екстремізму; торгівля наркотичними засобами і організована злочинність; регіональні конфлікти та загроза поширення зброї масового знищення; фінансово-економічні кризи; екологічні катастрофи і епідемії.

Всі ці проблеми існували й раніше, однак в епоху глобалізації, коли світ став більш взаємопов'язаним та взаємозалежним, вони швидкими темпами почали набувати універсального характеру, реально загрожуючи регіональній, а нерідко й міжнародній безпеці та стабільності, втручаючись у повсякденне життя мільярдів людей.

Політична глобалізація означає, що будь-які політичні події, які колись могли залишитись на локальному рівні, тепер напряму впливають на систему міжнародних відносин і на її кожен окремий індивід.

Отже, в сучасному глобалізаційному процесі, гостро постає проблема вдосконалення механізмів швидкого та чіткого регулювання у відповідь на всі можливі виклики та загрози. Таким чином, система міжнародного права потребує системного оновлення для швидкої ідентифікації проблем та вдалого прийняття стабілізуючих рішень.

Українець В.М. (НУОУ імені І. Черняхівського)

Сутність морального компоненту бойової потужності військ відповідно до стандартів НАТО

Незворотній процес набуття Україною повноправного членства в НАТО, який розпочався ще в 1992 році, потребує здійснення цілої низки реформ у Збройних Силах. Реформування ЗС України за стандартами НАТО є вкрай відповідальним завданням яке вимагає набуття відповідних спроможностей,

оперативної сумісності, єдиного розуміння та дотримання фундаментальних принципів, якими керуються країни-члени НАТО, а також війська в ході операцій об'єднаних сил.

У Доктрині об'єднаних сил НАТО STANAG 2437/AJP-01(E)(1) сказано: оперативна сумісність з'єднань і підрозділів об'єднаних і багатонаціональних сил НАТО має три виміри: технічний, процедурний і людський. У зв'язку з цим елементом бойової потужності, поряд з іншими визначено – моральний компонент. Зазначено, що в кінцевому випадку, бойова потужність генерується людьми. Правильне використання морального компоненту залежить від лідерських якостей командування, яке культивує відвагу, енергійність, рішучість і базується на повазі та турботі про підлеглих. Бойові дії є одним з найскладніших видів людської діяльності, що характеризується насильницькою смертю, конфліктністю, невизначеністю та випадковістю.

Саме тому, одним із принципів ведення об'єднаних багатонаціональних операцій НАТО є принцип морального стану. Розуміння і застосування морального стану надає змогу командирам (штабам) злагоджено підходити до вирішення проблем. Адже, більшою чи меншою мірою всі люди піддаються страху, тому завдання командира – подолати його і допомогти у цьому своїм підлеглим.

Загалом, у збройних силах країн-членів НАТО є багато різних точок зору щодо сутності та порядку дослідження морального стану. У STANAG НАТО 2565/AMedP-8.10 “Психологічні поради для лідерів під час виконання бойових завдань” зазначено, що на індивідуальному рівні досліджується психічний стан, психологічна готовність військовослужбовців. Вразі, коли йдеться про груповий рівень, виконання завдань підрозділами, ведення операцій вживається поняття морального стану. При цьому, додатково аналізуються: командний клімат/Climate, згуртованість військового колективу/Cohesion, лідерство/Leadership Behaviours, ефективність/Efficacy, фактори стресу/Stressors, умови виконання бойового завдання/Deployment Events, психологічне здоров'я особового складу/psychological Health. Зазначається, що командири всіх рівнів повинні бути зацікавлені у формуванні та підтриманні морального стану. Зважаючи на національні особливості та доступні ресурси командири у своїй діяльності покладаються на допомогу підлеглих: психологів, психіатрів, соціальних працівників, медичних сестер в області психічного здоров'я тощо.

к.фіз.-мат.н. Філімонова Н. (ВІКНУ)

д.біол.н. Макачук М. (ВІКНУ)

к.т.н., доц. Пампуха І.В. (ВІКНУ)

к.військ н., ст. досл. Нікіфоров М.М. (ВІКНУ)

Нейропсихофізіологічне визначення здатності людини до ефективного виконання поставлених завдань

Коефіцієнт плинності кадрів - одне з базових понять при управлінні персоналом, яким прийнято позначати величину втрат персоналу на підприємстві в рамках певного періоду часу. В нормі цей показник змінюється

від 5% до 30%. Для різних галузей він є різним, так середній показник плинності кадрів в ІТ – компаніях складає 13.2% - 15.5% (Paul Petrone, 2018), в галузі споживчих товарів 21,5%, високих технологій -20,9%, транспортного обладнання - 20,4%, послуг (нефінансових) - 17,4% (<https://www.shrm.org/hr-today/news/all-things-work/pages/to-have-and-to-hold.aspx>). За оцінками Інституту праці - консалтингової компанії, яка розташована в м.Франклін, штат Теннессі (США) (<https://workinstitute.com/retention-report/>), у 2018 році вражаючи 41,4 мільйона американських робітників добровільно залишили роботу, що становить 27%, при цьому втрати компаній перевищили 600 мільярдів доларів. Як показали дослідження, проведені в цьому інституті, найбільший відсоток добровільних звільнень (23,2%) припадає на 91 - 180 дні від початку роботи. Тобто, компанії витратили час та ресурс на підготовку кадрів, а потім через невідповідність завдань і можливостей/бажань співробітників втратили навчений персонал.

У звіті НАТО (RTO TECHNICAL REPORT TR-HFM-171, 2012) наведено дані, що Royal Netherlands Army повідомляє про 60 - 70% успішного тренувального процесу у досвідчених солдатів, які проходять попередній відбір, показник відповідності при відборі до Romanian Special Forces (SF) становить 80 - 85% , до вступу в Belgian Special Forces тільки 45% кандидатів пройшли відбір, 33% було відмовлено, а 22% вибули через травмування або хворобу, В British Army Special Forces квота відбору складає тільки 10%, в British Special Air Service- 15%, в Israel Defence Forces Special втрати при відборі складають 37.4%, а успішний рівень проходження тренінгу в U.S. Special Forces варіюється в межах 70 – 85 %. Таким чином, в середньому біля 18-20% бійців в арміях всіх країн після проведення навчання та підготовки не здатні виконувати поставлені завдання, оскільки їх психофізіологічні особливості не відповідають вимогам відповідних професій.

Різниця в кількості студентів, які вступили до університетів та інститутів та закінчили навчання, дорівнює в середньому $62\ 561 \pm 1435$ (M \pm SD) на рік (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html), що становить близько 20% від кількості вступників.

Таким чином, в середньому близько 20% осіб, не залежно від галузі, не правильно визначають сферу своєї професійної діяльності, в якій вони будуть ефективні, успішні та будуть отримувати задоволення від своєї праці.

Розроблено трьохкомпонентну систему визначення психофізіологічних маркерів людини, які визначають його спроможність до ефективного виконання конкретних видів діяльності. В першій компоненті методу на основі оригінальних комп'ютерних тестів визначається ефективність когнітивних функцій. В другій компоненті на основі аналізу електроенцефалограми (ЕЕГ) (реєстрація ЕЕГ проводиться під час виконання тестових завдань) визначаються нейромаркери адекватності нейромереж головного мозку. В третій компоненті на основі аналізу електрокардіограми (ЕКГ) (реєстрація ЕКГ проводиться під час виконання тестових завдань) визначається біологічна ціна виконання завдання, тобто, наскільки людині було складно виконувати тести. Ці нейромаркери можуть бути використані у прогнозуванні придатності

до трудової діяльності з метою підвищення її надійності та ефективності, особливо в екстремальних умовах; прогнозування придатності до навчання для підвищення якості і швидкості підготовки; зниження плинності кадрів і виробничого травматизму; підвищення рівня безпеки; підвищення продуктивності праці та професійного довголіття і здоров'я.

к.і.н. Хан Є.В. (ВІКНУ)

Військова освіта як важлива складова захисту національних інтересів держави

Актуальність стану вищої військової освіти в безпосередньому безпековому вимірі додатково зростає в умовах іноземної агресії: освіта виступає одним із ключових чинників забезпечення здатності та готовності громадян до служби у лавах Збройних Силах України та належного стану оборонно-промислового потенціалу. У контексті зазначених напрямів державної політики національної безпеки актуальним є питання визначення критеріїв національної безпеки в освітній сфері, які повинні забезпечувати можливість перевірки й оцінювання відповідності результатів діяльності освітньої системи потребам національної безпеки. Незважаючи на наявність усвідомлення взаємозв'язку стану системи освіти із безпековою сферою, його конкретизація на рівні кількісних і якісних показників залишається нерозробленою до цього часу. Таке становище пояснюється, у тому числі, і браком застосовного у вітчизняних умовах міжнародного досвіду.

У документі, що має назву Стратегія національної безпеки України [1] міститься конкретизовані положення, що безпосередньо стосуються освітньої сфери в контексті національної безпеки нашої держави. Зокрема, визначено такі загрози національній безпеці, як «інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу»; невідповідна вимогам часу економічна модель; недостатній рівень медіа-культури суспільства. Серед основних напрямів державної політики національної безпеки України виділяються такі, що для своєї реалізації вимагають відповідних кроків в освітній галузі: розвиток системи військово-патріотичного виховання, запровадження програм військової підготовки і цивільного захисту в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах; розвиток оборонно-промислового комплексу як високотехнологічного сектору економіки; створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття членства в ЄС та НАТО; упровадження загальнонаціональних програм з медіакультури. Серед основних напрямів державної політики національної безпеки України виділяються такі, що для своєї реалізації вимагають відповідних кроків в освітній галузі: розвиток системи військово-патріотичного виховання, запровадження програм військової підготовки і цивільного захисту в загальноосвітніх, професійно-

технічних і вищих навчальних закладах; розвиток оборонно-промислового комплексу як високотехнологічного сектору економіки; створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі [2, с. 3-4].

Таким чином, наша держава, в першу чергу її політичне керівництво, еліти і громадяни в цілому повинні усвідомити важливість та необхідність підтримки, розвитку та модернізації Збройних Сил України та продовжувати процес реформування і оновлення системи вищої військової освіти за новітніми, сучасними стандартами та європейськими зразками.

Список використаних джерел:

1. Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України») [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14>

2. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії. Аналітична доповідь. [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/Osvita_Vezpeka-40c41.pdf

Штефаньо В.В. (ВІКНУ)

Модернізація озброєнь збройних сил Російської Федерації – реалії та загрози для України

Не маючи особливої перспективи економічного зростання в умовах дії міжнародних санкцій, технологічної відсталості та економічної кризи, Кремль бачить для себе вихід у посиленні власної військової потуги. Тому він здійснює масштабне переозброєння власної армії на нові зразки озброєння і військової техніки. Фактично йдеться про спроби випередити НАТО хоча б у деяких важливих напрямках розвитку ОіВТ, щоб диктувати свою волю. Переозброєння супроводжується масштабною пропагандою, спрямованою, зокрема, на залякування Заходу й приховування реального стану ЗС РФ.

Переозброєння російського війська дійсно йде високими темпами, нарощування військової міці залишається першочерговим пріоритетом російської влади. Економічна криза, що насувається на Росію та світ, скоріш за все, призведе до певного скорочення оборонних видатків, але немає сумнівів, що «затягування поясів» торкнеться армії та «оборонки» РФ в останню чергу.

Темпи й масштаби оновлення збройних сил РФ та України залишаються неспівставними, а розрив між ними лише поглиблюється. Тому, оскільки немає сумнівів в збереженні загрози з боку РФ для України, наша держава має активізувати пошуки можливостей для асиметричних відповідей на зростаючий потенціал однієї з наймогутніших армій світу, що лишається ворожою та посилює свою присутність на наших територіях та кордонах.

На регіональному рівні пріоритетним напрямом зовнішньої політик РФ залишається: «розвиток двосторонньої та багатосторонньої співпраці з

державами-членами СНД та подальше укріплення на просторі СНД інтеграційних структур з російською участю». Ключовою складовою цього процесу є залучення України до таких структур.

Як підсумок, можна констатувати – реальна картина переозброєння російських Збройних сил дещо не така райдужна, як її малюють російські посадовці. Попри безсумнівні успіхи, існує й низка невдач та відвертих провалів, які перш за все стосуються найбільш широко розрекламованих розробок ОВТ – новітньої бронетехніки та авіації. Водночас, існують проблеми з доступом до закордонної елементної бази через західні санкції, що негативно впливає на якість нового озброєння, та в перспективі може призвести до технологічного відставання та виснаження російського ОПК.

Ющенко А.О. (ВІКНУ)

Засоби деструктивного комунікаційного впливу Російської Федерації на інформаційний простір України

Україна опинилася в епіцентрі інформаційної агресії Росії. З початком російсько-українського конфлікту, який має соціально-політичне підґрунтя, перед Україною постали гострі інформаційні виклики, які привертають до себе увагу і потребують наукового дослідження. Кремль використовує спеціальні сили і засоби інформаційно-психологічного впливу, кібервійська, так звану організаційну зброю, тощо. Відтак роль інформаційної безпеки для держави неможливо переоцінити.

Сьогодні основними засобами деструктивного впливу Росії у гібридній війні залишаються такі: послаблення геополітичного значення України та її міжнародного іміджу; використання політики «керованого хаосу»; дезінформація у великих масштабах та дестабілізація у країні; спекулювання на стереотипах про українців: меншовартості та вторинності; зменшення впливу української нації у світових міжнародних процесах, приниження національної гідності українців; спекулювання на питаннях російської мови, як такої, якою користується більшість населення України; витіснення української культури і мови як другорядних і непотрібних для українців. Усі ці напрями як прихована пропаганда нав'язуються українцям та російським громадянам.

Російські комунікативні канали використовують широкий спектр методів, які впливають на психіку індивідів та суспільства у такий спосіб, що люди починають вважати, що нав'язані думки та переконання – це їхній життєвий досвід та їхні самостійні висновки.

Російське телебачення, яке повністю контролюється Кремлем часто поширює напівправду, відверту брехню, легенди та міфи. Велике значення мають аудіовізуальні методи, які використовуються російським телебаченням та популярними російськими інтернет-ресурсами.

Відсутність законодавчих актів, законів та концепції для захисту національного інформаційного простору України призвели до того, що російська пропаганда застосовує нові методи та прийоми, а російсько-

українська війна досі триває. Унаслідок гібридної російсько-української війни, українській владі потрібно захистити інформаційний простір та населення від інформаційно-психологічного впливу з боку агресора.

Відповідь на розв'язану Росією «гібридну війну» доводиться шукати не лише Україні, а й іншим державам та міжнародним акторам, що відчують на собі потужний тиск різного роду інформаційних впливів. На переконання багатьох європейських лідерів, російська пропаганда дестабілізує весь континент. Тривалість, гострота й сила протистояння вимагають застосування комплексних довгострокових засобів протидії та інституалізації такої діяльності.

Ющенко Д.О. (ВІКНУ)

Національна безпека як усунення загрози національним інтересам суспільства

У широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Цей спосіб уможливує його вільне існування і саморозвиток, надійний захист від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз.

Відповідно до пропозицій Фонду національної міжнародної безпеки при ЮНЕСКО національна безпека визначається як система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Визначення та коригування базових національних інтересів суспільства є функцією державних органів влади, політичних організацій. Чітке її здійснення має велике значення для забезпечення національної безпеки. Остання сама по собі є важливим національним інтересом.

Сутністю національної безпеки України є свобода життєдіяльності і демократичного суспільного та державного саморозвитку народу України, а її захист є сутністю діяльності із забезпечення національної безпеки України.

Проблема у сфері національної безпеки України виникає у разі загрози її *національним інтересам*. Діяльність із забезпечення національної безпеки спрямовується на усунення загрози українському народу та його національним інтересам. Під загрозами національній безпеці України треба розуміти потенційно і реально небезпечні процеси та дії (природні й соціальні), здатні зашкодити національним цінностям або унеможливити реалізацію життєво важливих національних інтересів.

Загрози класифікуються за:

– якістю (достеменністю) виявлення: уявні і реальні загрози;

- характером спрямування: прямі і непрямі;
- характером здійснення: явні і приховані;
- розташуванням джерел: внутрішні і зовнішні;
- змістом: воєнні, економічні, соціально-психологічні, екологічні, ідеологічні, техногенні, інформаційні тощо.

Забезпечення безпеки не є тотожним повній ліквідації загроз, оскільки вони постійно породжуються діалектикою розвитку природи і суспільства. Це швидше вплив на джерела загроз, який би знижував їх інтенсивність, сприяв зміні поведінки зазначених джерел із загрозової на незагрозову і навіть сприятливу(дружню), а також зміцнював власну здатність протистояти загрозам.

Задля забезпечення безпеки важливою є спроможність завчасно передбачати і фіксувати виникнення джерел загроз, зміни у характері та інтенсивності останніх і можливість їх нейтралізації. Це породжує необхідність не тільки постійно відстежувати поведінку джерел зовнішніх та внутрішніх загроз, а й глибоко вивчати їхню природу і структуру для опрацювання далекосяжної стратегії власної поведінки у взаємодії із зазначеними чинниками ризику.

Отже, мета забезпечення безпеки полягає у досягненні здатності утримувати сукупність загроз на певному докритичному (припустимої небезпеки) рівні, за якого загрозові чинники виявилися б неспроможними згубно вплинути на існування і розвиток суб'єкта безпеки. Побудова засобів захисту, адекватних наявним чи ймовірним загрозам, означає створення гарантій безпеки.

Національна безпека України забезпечується специфічною діяльністю суспільних інститутів, спрямованою на створення і вдосконалення умов та чинників (гарантій) ефективної життєдіяльності народу. Відповідні суспільні інститути утворюють систему забезпечення національної безпеки України.

*к.політ.н., доц. Ясинська В.С. (ВІКНУ)
Мельошина О.В. (ВІКНУ)*

Демократичний цивільний контроль як механізм забезпечення демократизації сектору безпеки і оборони

Демократизація суспільства неможлива без створення ефективної системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Демократичний цивільний контроль є такою ж важливою ознакою демократії, як і свобода слова, верховенство права, дотримання прав людини та громадянське суспільство. Відсутність сталих засад демократичного цивільного контролю за діяльністю сектора безпеки і оборони створює умови для його політизації, порушення прав і свобод громадян, корупції тощо. Для провідних демократичних держав демократичний цивільний контроль вже давно є невід'ємною складовою системи їх безпеки та оборони. Виходячи з цього ефективний демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і

оборони є важливою складовою європейської та євроатлантичної інтеграції України.

У Законі України «Про національну безпеку України» 2018 року, демократичний цивільний контроль визначається як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України.

Дуже важливо усвідомлювати, що демократичний цивільний контроль – це не тільки процес контролю, управління суб'єктами цивільного контролю (Верховною Радою України, Президентом України, РНБО та іншими органами) воєнною організацією, це й структурована діяльність «цивільних» суб'єктів державної влади щодо посилення захисту прав військовослужбовців і механізм опрацювання запитів, звернень та скарг. Найчастіше це реалізується через окремих інститут Уповноваженого з прав військовослужбовців (омбудсмена) і незалежної служби генеральної інспекції збройних сил. Демократичний цивільний контроль - це інструмент забезпечення прав військовослужбовців, прав людини і громадянина в умовах проходження військової служби.

В рамках реформування сектору безпеки та оборони в Україні триває процес запуску ефективного демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України. У переліку наявних досягнень можна відзначити: створення державних і громадських інституцій, які виконують функції контролю, забезпечення нормативно-правового регулювання цієї сфери; втілення в життя принципу деполітизації силових структур; розмежування повноважень між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України; збільшення відкритості ЗСУ для суспільства, засобів масової інформації тощо.

Демократичний цивільний контроль у військовій сфері відповідає загальноновизнаній моделі гармонійних цивільно-військових відносин, зумовлює підпорядкованість діяльності воєнної організації держави цивільній владі та верховенство політичного керівництва у сфері оборони. Стабільність держави гарантує стабільні цивільно-військові відносини. Їх стан у державі є індикатором демократичної зрілості, а тому формування цивільно-військових відносин і системи демократичного цивільного контролю має життєво-важливе значення для нашої державності.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України від 21 черв. 2018 р., док. 2469-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Гражданский контроль над сектором безопасности: пособие для организаций гражданского общества / [И. Коул, М. Капарини, К. Кинцельбах

и др.]; под ред. И. Коул, К. Эпперт, К. Кинцельбах. – Женева: ДКЗС, 2010. – 377с.

3. Козій І. Реформа демократичного цивільного контролю над Збройними Силами та іншими військовими формуваннями в Україні: наступні кроки / І. Козій, Л. Поляков. – К.: Ін-т Євро-Атлантичного співробітництва, 2018. – 39с.

Секція 10

ОСНОВНІ ЗАСАДИ, ПРИНЦИПИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Кіберзахист як основна складова гібридної війни

В останнє десятиліття ряд найбільш значних збройних сил і коаліцій в світі намагалися вирішувати проблему так званих «гібридних війн» і протидіяти їм.

Словосполучення «гібридна війна», яка встигла придбати стійкість, властиву термінології, встигло перетворитися в епітет. «Гібридна війна» вживається по відношенню до супротивника з прихованим натяком на те, що його «мирна політика» лицемірна, що він веде бойові дії не зовсім чесно, не зовсім законно. «Гібридну війну», з одного боку, оголошують мало не іпостасю третьої світової війни. З іншого боку стверджується, що елементи «гібридної війни» використовував ще І. В. Сталін, хоча деякі автори датують появу «гібридної війни» часом кількох століть до нашої ери. Коротше кажучи, поняття «гібридної війни» в даний час являє собою якусь порожню форму, яку кожен бажаючий наповнює своїм змістом, що пояснює відразу все, і одночасно, не пояснює нічого.

Та все ж таки, очевидним фактом є те, що словосполучення «гібридна війна», можна сміливо застосувати по відношенню до ситуації, яка вже понад 5 років відбувається між Росією та Україною, починаючи з анексії Криму. Росія використовувала кібератаки як складову своєї гібридної війни проти нашої держави. Різноманітні «кіберберкути», а також спеціальні підрозділи безпекових структур нашого противника, здійснювали атаки на державні інформаційні ресурси та на персональні дані окремих політиків і громадських діячів.

Розглянемо основні аспекти кібервійни та кібербезпеки. Кібервійна – це військові дії, що здійснюються в електронному просторі в електронному вигляді. Зброя в кібервійні – це інформація, інструменти – комп'ютери, театр військових дій – інтернет. Мережа інтернет стає потужною зброєю, яка суттєво підсилюється технологіями штучного інтелекту. Кіберзброя представляє собою широкий спектр технічних і програмних інструментів, які найчастіше спрямовані саме на використання вразливих місць у системах передачі даних. Механізм дії кіберзброї може бути абсолютно різним. Наприклад, вірусні програми можуть заважати іншим програмам різними способами: відмінити команди або задавати свої, видаляти всі дані або змінювати їх. Однак у більшості випадків достатньо проникнути в чужу програму для того, аби отримати необхідні дані. Інструментами кібератак є шкідливе ПО, тому для того, щоб протистояти кібератакам, необхідно використовувати високоякісний захист і, безумовно, залучати компетентних фахівців.

Досліджуваний вид протистояння складається із основних етапів: шпівонажу та атак. Перший етап включає збір даних шляхом злому комп'ютерних систем інших держав. Атаки можуть бути розділені у відповідності з цілями і завданнями військових дій: вандалізм, пропаганда,

збір інформації, порушення роботи комп'ютерного обладнання, атака інфраструктури і критичних об'єктів.

Завдання кібервійни полягає в досягненні певної мети в економічній, політичній, військовій та інших галузях. При цьому ставиться додаткове завдання щодо здійснення цілеспрямованого впливу на соціум і владу заздалегідь підготовленою інформацією. Тому кібервійна є ще й психологічною та одним із видів інформаційної війни в кібернетичному просторі. Адже комп'ютерні технології та інтернет використовуються в усьому світі не лише в повсякденному житті людей, а й на підприємствах і державних установах. Маніпулювання даними, що отримуються із зазначених вище установ, створюють загрозу національній безпеці держави. Отже, кібербезпека є невід'ємною частиною захисту національної безпеки при даному протистоянні. Вона представляє собою набір принципів, інструментів і стратегій для забезпечення невразливості та захисту кіберсередовища, а саме наявності цілісності й конфіденційності даних. У наш час загальноприйнята концепція, що роль інформаційної безпеки в системі національної безпеки суттєво зростає і є однією з її складових.

Таким чином, у зв'язку з глобальним розповсюдженням інформаційних технологій у всі сфери нашого життя, аналогічна підривна діяльність, якщо вона успішна, може нанести збитки, які порівняльні з вибухом декількох атомних бомб. Це може деморалізувати й дезорганізувати противника, не застосовуючи при цьому звичайних озброєнь і жодного солдата.

к.т.н., с.н.с. Мірошніченко О.В. (ВІКНУ)

к.т.н., с.н.с. Охрамович М.М. (ВІКНУ)

Галушко С.О. (ВІКНУ)

Основні засади розвитку та функціонування національної системи забезпечення кібербезпеки держави

Концептуальні засади Стратегії кібербезпеки України на 2021-2025 роки мають передбачати подальший розвиток та функціонування національної системи забезпечення кібербезпеки держави.

На нашу думку, функціонування національної системи забезпечення кібербезпеки держави слід розглядати через узгоджену реалізацію:

двох стратегічних напрямів забезпечення кібербезпеки держави;

трьох стратегічних концепцій забезпечення кібербезпеки для напряму критичної інфраструктури держави, державних інформаційних ресурсів, приватного сектору/бізнесу та суспільства;

трьох стратегічних концепцій забезпечення кібербезпеки для напряму сектору безпеки та оборони;

п'яти стратегічних функцій забезпечення кібербезпеки держави;

інших допоміжних концепцій та функцій забезпечення кібербезпеки.

В свою чергу стратегічні напрями забезпечення кібербезпеки держави можуть включати:

напрямок кібербезпеки як сервісу в інтересах критичної інфраструктури держави, державних інформаційних ресурсів, приватного сектору/бізнесу та суспільства (в контексті розвитку інформаційного суспільства) тощо;

напрямок кібербезпеки (в першу чергу кібероборони) в інтересах діяльності сектору безпеки та оборони;

Відповідно, стратегічні концепції в інтересах критичної інфраструктури держави, державних інформаційних ресурсів, приватного сектору/бізнесу та суспільства можуть включати:

концепцію формування кіберіммунітету (або інформаційного та кіберіммунітету), яка реалізується шляхом інформування, консультування, навчання/освіти, пропаганди/просування ідей та стандартів (в загальній системі розвитку інформаційного суспільства).

концепцію кіберспівробітництва на основі сучасних підходів в наданні послуг кіберзахисту для критичної інфраструктури держави, державних інформаційних ресурсів, суб'єктів приватного сектору. При цьому реалізується головна ідея: кожен суб'єкт приватного сектору обирає допустимий рівень ризику та на його основі запроваджує той чи інший рівень кібербезпеки/кіберзахисту. Виконавча складова з боку ІТ-бізнесу здійснюється на основі надання послуг/сервісів, які ґрунтуються на сучасних міжнародних/західних стандартах.

концепцію кіберкоординації/партнерства на основі регулювання, координації та контролю в його сучасних цивілізованих формах (передбачається використання підходів на основі сучасних західних стандартів, протоколів, процедур) з боку держави.

Особливого значення набувають стратегічні концепції забезпечення кібербезпеки для напряму сектора безпеки та оборони, до яких доцільно включити:

концепцію запобігання загрозам та викликам в кіберпросторі та через кіберпростір;

концепцію стримування загроз та викликів в кіберпросторі та через кіберпростір;

концепцію підготовки держави до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі, підготовки та ведення кібероборони.

Одночасно в державі мають реалізовуватися інші концепції забезпечення кібербезпеки щодо:

боротьби з кіберзлочинністю;

боротьби з кібертероризмом;

розвідувального забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки держави;

контррозвідувального забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки держави;

правового, кадрового, ресурсного забезпечення, освітнього та наукового супроводження діяльності в сфері забезпечення кібербезпеки.

Наведене дозволяє запропонувати наступні стратегічні функції діяльності національної системи забезпечення кібербезпеки держави:

запобігання (англійською мовою – “Prevention”) – заходи щодо завчасного виявлення, уникнення, стримування, запобігання можливих (потенційних) кіберзагроз чи кібератак, припинення підготовки до них;

захисту (англійською мовою – “Protection”) – заходи щодо забезпечення випереджувального захисту від можливих кібератак (кібервпливу);

попередження та мінімізації загроз (англійською мовою – “Mitigation”) – заходи щодо безпосереднього виявлення, відвернення загрози, зменшення можливих втрат (збитків, пошкоджень) в разі безпосередньої загрози проведення кібератак. При певних умовах в межах зазначеного можуть проводитися випереджувальні (зустрічні) заходи активного кіберзахисту;

реагування (англійською мовою – “Response”) – заходи комплексного реагування на факти загрози (кібератак тощо) з боку противника та відповідне проведення суб’єктами забезпечення кібербезпеки держави впливу на противника, у т.ч. шляхом активного кіберзахисту в умовах безпосереднього проведення ним кібератак з одночасним проведенням заходів захисту власної інфраструктури, особового складу, ресурсів тощо від впливу противника;

відновлення (англійською мовою – “Recovery”) – заходи, направлені на відновлення інформаційної та іншої інфраструктури, яка стала об’єктом кібератак, стабілізацію ситуації та ліквідації інших негативних наслідків.

*Коваль М.О. (ВІКНУ)
Шевченко В.В. (ВІКНУ)*

Види загроз та пріоритети забезпечення кібербезпеки України

Високе використання за останні роки у найрізноманітніших сферах суспільного життя комп’ютерних і телекомунікаційних технологій, включаючи інтернет-технології та надбання кібернетики, поряд зі значною кількістю переваг сприяло виникненню великої кількості загроз. Реалізація цих загроз завдає великої шкоди як на національному рівні, так і на міжнародній арені. Це спонукало до розуміння необхідності вирішення нагальної проблеми з метою мінімізації, ліквідації та попередження кіберзагроз.

Окремим загрозами кібербезпеки є:

- ведення інформаційної війни проти України;
- відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства;
- уразливість об’єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак;
- фізичну та моральну застарілість системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом.

Пріоритетами забезпечення кібербезпеки являється:

- Розвиток інформаційної інфраструктури держави;
- Створення системи забезпечення кібербезпеки, розвиток мережі реагування на комп’ютерні надзвичайні події;

- Моніторинг кіберпростору з метою своєчасного виявлення, запобігання кіберзагрозам і їх нейтралізації;
- Розвиток спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів;
- Забезпечення захищеності об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів від кібератак, відмову від програмного забезпечення, зокрема антивірусного, розробленого у Російській Федерації;
- Реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, захист державних інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації з урахуванням практики держав – членів НАТО та ЄС;
- Створення системи підготовки кадрів у сфері кібербезпеки для потреб органів сектору безпеки і оборони;

Розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, інтенсифікацію співпраці України та НАТО, зокрема, в межах Трастового фонду НАТО для посилення спроможностей України у сфері кібербезпеки.

к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)

к.т.н. Лоза В.М. (ВІКНУ)

Виявлення інформаційних загроз в кіберпросторі з використанням лексико-семантичного аналізу

Наслідками стрімкого розвитку інформаційних технологій у світі та Україні є суттєве прискорення інформатизації суспільної діяльності, посилення процесів глобалізації та інтернаціоналізації. Активізація інформаційних процесів вплинула й на систему стратегічних комунікацій суспільства, у якій провідна роль відводиться комунікативній складовій.

Зважаючи на постійне удосконалення інформаційного середовища, кібер-простір перетворився на домінуючий канал поширення інформації та комунікації громадян у віртуальному просторі. Сучасний кібер-простір надає користувачам, засоби для обміну контентом різного типу, утворення зв'язків з іншими користувачами, саморозвитку, об'єднання у віртуальні спільноти за спільними інтересами тощо. Кібер-простір, завдяки об'єднанню усіх сфер суспільної діяльності в єдиному інформаційному просторі, створює потужні можливості залучення грошових, людських, інформаційних ресурсів у національну економіку для зміцнення конкурентних позицій та сталого розвитку держави. Одночасно кібер-простір виступає ефективним і дієвим інструментом становлення громадянського суспільства. Завдяки наявності засобів створення контенту у мережі Інтернет, його збереження та використання з метою задоволення інформаційних інтересів і потреб громадян, кібер-простір представляє собою невід'ємну складову національного інформаційного простору.

Зважаючи на останні події, кібер-простір перетворився на джерело загроз інформаційній безпеці держави. У результаті поширення недостовірного, неповного або упередженого контенту у поєднанні з технологіями інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, колективну і масову свідомість, у суспільстві можуть мати місце прояви національної та релігійної ворожнечі, закликів до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету й територіальної цілісності держави. Досвід збройної агресії Російської Федерації проти України вперше продемонстрував, що кібер-простір є одним з ефективних інструментів ведення нової форми протистояння – гібридної війни. У той же час Російською Федерацією ведеться інформаційна війна проти України, Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. При цьому слід враховувати те, що вона поєднує в собі дві частини однієї проблеми – інформаційний вплив (інформаційні операції) і психологічний вплив (психологічні операції), які в ході інформаційного протистояння, що ведеться зокрема з використанням кібер-простір, застосовуються для маніпулювання особистістю, групою людей та масами.

Вказані явища сформували нагальну потребу в створенні інноваційних напрямків до визначення новітніх підходів до розроблення системи захисту інформаційного простору держави не тільки в Україні, але і у провідних державах світу.

Саме тому необхідність в дослідженні можливих шляхів підвищення рівня інформаційної безпеки та створення програмно-технологічних засобів оперативного виявлення джерел інформаційного впливу, подальшого розвитку і застосування сучасних інформаційних технологій у сфері оборони держави за рахунок розробки технології автоматизації процесу виявлення інформаційних загроз у кібер-простір для підвищення ефективності виконання інформаційних заходів відповідно до компетенції МОУ та ЗСУ є актуальною науковою задачею, яка потребує найскорішого вирішення. Лексико-семантичний аналіз природномовних текстів на предмет виявлення інформаційних загроз буде тим важелем що допоможе виявляти інформаційні загрози у кібер-простір.

Проведення моніторингу кібер простору з використанням лексико-семантичного аналізу та виявлення загроз інформаційній безпеці у воєнній сфері надаватиме якісну оцінку рівню інформаційного впливу на елементи інформаційної інфраструктури сектору безпеки і оборони України, а це, у свою чергу, дасть змогу розробляти адекватні контрзаходи з нейтралізації інформаційних загроз.

Аналіз факторів інформаційного впливу дозволив сформулювати вимоги до системи виявлення інформаційних загроз в кіберпросторі, яка має забезпечувати: випереджувальне володіння ситуацією на основі аналізу всієї доступної інформації у порівнянні з існуючими технологіями; орієнтацію на обробку знань (тобто змісту інформації), а не структури текстів (тобто форми інформації); орієнтацію на комплексну автоматизацію всіх етапів аналітичного опрацювання інформації; система захисту інформаційного

ресурсу має забезпечувати оцінку інформації на достовірність, повноту і об'єктивність. Оцінка інформації на достовірність має включати виявлення суперечливої інформації, в тому числі і дезінформації. Оцінка інформації на повноту спирається на: зовнішню оцінку інформації, яка полягає у перевірці наявності більш ніж одного джерела за тією змістовою інформацією та незалежності цих джерел; прагматичну оцінку інформації на повноту, тобто наявність всіх необхідних даних (фрагментів) знань для вирішення певної прикладної задачі. Об'єктивність інформації має забезпечуватися за рахунок комплексної автоматизації задач інформаційно-аналітичного забезпечення завдань на єдиній методологічній базі; захист людини (фахівця-аналітика) від перевантаження інформацією полягає в автоматизації функцій стиснення інформаційних потоків на основі їх узагальнення з урахуванням вимог щодо її цілісності.

Список використаних джерел:

1. Розробка технології автоматизації процесу виявлення інформаційних загроз в кіберпросторі з використанням лексико-семантичного аналізу [Текст]: звіт про НДР/ ВІКНУ; кер. І.В. Пампуха. - 0119U101316, - К., 2019. – 188с.

2. Робочі матеріали НДР (заключний) «Розробка технології автоматизації процесу виявлення інформаційних загроз в кіберпросторі з використанням лексико-семантичного аналізу», - К., 2020.

к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)

к.т.н. Савран В.О. (ВІКНУ)

Кібербезпека одна з найбільш актуальних та обговорюваних на всіх рівнях тем сьогодення в Україні та світі

Кількість кіберзлочинів щорічно стрімко зростає. В наш час щодня приходять новини про те, що кіберзлочинці (які можуть бути представниками різних країн) захоплюють контроль над чужими комп'ютерами, гаджетами, програмними продуктами, запускаючи відповідні програми проти певних сайтів, інформаційних ресурсів чи певного контенту мобільних додатків. За короткий час припиняється робота банкоматів, компаній, телефонних ліній, промислових підприємств, підприємств, що мають стратегічне значення, чи навіть державних сайтів. З банківських рахунків фізичних та юридичних лиць зникають кошти. Відбувається так званий «злам» інформаційних баз підприємств, установ, організацій.

Жодна країна, державна установа чи приватна компанія не в змозі самотужки ефективно забезпечити кібербезпеку. Лише через взаємодію та співробітництво можна створити безпечний кіберпростір.

Забезпечення кібербезпеки в Україні є актуальним для багатьох сфер діяльності, зокрема, сфер науки, техніки та технологій (особливо ІТ), що охоплюють проблеми, пов'язані із захищеністю кіберпростору країни, окремих об'єктів його інфраструктури тощо. Такими об'єктами, зокрема, є:

- ІТ підтримки кіберпростору країни (підприємства, установи тощо);
- інформаційні ресурси країни (підприємства, установи тощо);

- ІС та інтелектуальні системи різних класів;
- технології забезпечення кібербезпеки об'єктів різного рівня (система, об'єкт системи, компонент об'єкту тощо);
- процеси управління кібербезпекою об'єктів різної природи.

В наш час кібербезпека через зростаюче поширення ІТ стає одним з головних чинників існування держави та функціонування підприємств будь-якої сфери діяльності, в тому числі й соціокультурної.

Кіберпростір і кібербезпека є головними ознаками сьогодення, важливою рисою якого стає інформатизація та цифровізація всіх сфер діяльності держави, суспільства, бізнесу, науки, освіти та окремої людини.

Розвиток ІТ провокує розростання методів та технологій кібератак, але й надає можливість ефективніше від них захищатися. Ця сфера інформаційної діяльності стає все більш важливою (а інколи й найважливішою, враховуючи відповідні ситуації). Тому пошук шляхів забезпечення кібербезпеки (зокрема, розробка відповідних технологій) наразі є актуальним і важливим аспектом діяльності ІТ-сфери.

Використана література:

1. Ткаченко О. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології / О. Ткаченко, К. Ткаченко // Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. - 2018. - Вип. 1. - С. 75-86.

к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)

к.т.н. Кубявка Л.Б. (ВІКНУ)

До питання кібербезпеки та інформаційної безпеки України

Praemonitus - praemunitus

Стрімке впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя, глобалізація інформаційних відносин зумовлюють світову тенденцію до перенесення протиправної діяльності у кібернетичний простір. Сьогодні комп'ютерна злочинність, чи кіберзлочинність, для якої не існує державних кордонів, загрожує не лише правам та майну громадян, а й посягає на національні інтереси. І це на фоні нового типу конфлікту, як гібридна війна. Відомо, що гібридна війна базується на значному інформаційному впливі країни-агресора на населення, інфраструктуру і економіку країни-цілі агресії. Інформаційна війна на сьогодні є буденною складовою сучасного суспільства. Шляхом заперечення чи викривлення фактів можна легко маніпулювати населенням, переконувати політиків. Тому інформаційний вплив можливо розглядати як одну з передумов для гібридної агресії, її складовою. Кібербезпека ж є дуже важливим аспектом у сучасному світі. Захист інформації передбачає досягнення та збереження властивостей безпеки в ресурсах користувачів, що спрямовані на запобігання відповідним кіберзагрозам.

Кібернетична безпека будь-якої держави через свою багатоаспектність і комплексність потребує соціальної системи її забезпечення, основним

призначенням якої є виконання певних дій, спрямованих, перш за все, на захист національних цінностей, реалізацію національних інтересів. Тобто йдеться про систему забезпечення кібернетичної безпеки. Система забезпечення кібернетичної безпеки являє собою організаційне об'єднання державних та недержавних інституцій, а також інших суб'єктів.

Динамічний характер інформаційних потоків, як у військовій так і в політичній, соціокультурній, техніко-економічній сферах, вимагає створення предметно-орієнтованих науково-методичних, організаційних та програмно-інформаційних інструментів управління потоками інформації. А для цього необхідні розробки методів і способів адресно-орієнтованого управління інформаційним супроводженням процесів інформаційного впливу, як комплексу заходів, направлених на забезпечення інформацією (інформаційну підтримку) процесів діяльності в організаційно-технічних системах, зокрема, в військових.

Іншим важливим напрямком є моніторинг інформаційного простору, пошук та обробка інформації, її реферування і аналіз. Так наявність повної своєчасної та достовірної інформації про процеси, що відбуваються в економічній, соціальній, релігійній, політичній, демографічній та, зокрема, у військовій сферах, є необхідною умовою організації ефективної протидії зазначеним кризовим явищам та можливості виводу країни із небезпечного соціально-економічного, політичного та воєнного стану, забезпечення підвищення національної безпеки держави. Аналіз та прогноз протікання кризових процесів є серйозною науково-практичною проблемою та предметом багатьох досліджень.

Таким чином, розробка автоматизованих систем моніторингу інформаційного простору, щодо своєчасного виявлення загроз у кіберпросторі, насамперед соціально-економічного та військового характеру для забезпечення національної (воєнної) безпеки є актуальною науковою задачею сьогодення.

У доповнення хочу звернути вашу увагу на слова, що першими викарбовано у цій доповіді. «Попереджений - значить озброєний» (*praemonitus - praemunitus*) - теза, сформульована ще древніми римлянами, до цих пір є важливим постулатом у військовій справі. Тому одним із напрямків, що на даному етапі становлення нашої країни має одне із ключових місць є військове прогнозування. Військове прогнозування - прерогативний напрямок воєнного мистецтва та військової стратегії, який передбачає максимально об'ємне передбачення усіх вірогідно-можливих позитивних та негативних ситуацій будь-якого воєнного короткострокового (або довгострокового) запланованого заходу. Є визначальною передумовою успіху кожної військової операції та важливим розділом військової науки, який безумовно забезпечує суттєву ефективність військової справи.

Військове прогнозування вимагає передбачення усіх максимально можливих найвдаліших та найгірших параметрів кожної військової операції, чи довготривалої кампанії. Обов'язковим компонентом прогнозування є розробка заходів протидії усім вірогідним негативним розв'язкам військової

операції. Військове прогнозування має також вирішальне значення для успішної реалізації кожної військово-розвідувальної операції.

З розвитком інформаційних технологій питання щодо автоматизації процесів збору, обробки, зберігання, аналізу статистичних даних та утворення вичерпного, з певною вірогідністю, передбачення по розвитку подій та наслідків, стало однією з багатьох наукових задач в розвитку технологій для військової компоненти будь-якої розвинутої держави світу.

І на висновок додаю, що держави, що неспроможні сформувати власного потужного інформаційного поля і утримувати стан інформаційної (кібер) безпеки своєї країни, опиняються у несприятливих умовах, насамперед у міжнародних конкурентних змаганнях за розподіл ринків, ресурсів, добробуту власного населення тощо, стають жертвами інформаційних війн та інтервенцій. І, разом з тим, попадають у категорію слабких країн, тим самим формуючи собі імідж неконкурентних і невливових країн на міжнародній арені. І навпаки, широке запровадження новітніх інформаційних технологій, якісна інформаційна політика держави є необхідною умовою у формуванні належного рівня національної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України"» 96/2016 від 15.03.2016

2. Діордіца І. Система забезпечення кібербезпеки: сутність та призначення / І. Діордіца // Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 7. - С. 109-116. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_7_24

Лалетін С.П. (ВІКНУ)

Коваль М.О. (ВІКНУ)

Кібертероризм як основний фактор загрози кібербезпеці

В Кібертероризм – загроза глобальної інформаційної безпеки. Україна очолює список держав-жертв кібератак, тому особливо актуально дослідити стан її кібербезпеки. В умовах збільшення кількості кібератак Україна має виробити політику безпеки важливих інформаційних систем. Країна перебуває на шляху до розв’язання проблеми кібербезпеки.

Стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій сягає з кожним днем все нових і нових рівнів, про що свідчить їх активне впровадження в усі без виключення сфери життєдіяльності людини. Інформаційні мережі, мережа Інтернет дозволяє обмінюватися інформацією за лічені секунди, крім цього впровадження комп’ютерних систем призвело до автоматизації різних виробничих та управлінських процесів. Через це сучасне суспільство вже не уявляє собі існування та нормальне функціонування без інформаційного обміну в інформаційно-телекомунікаційних системах. Проте, глобальне поширення інформаційно-комунікативних технологій у суспільстві призвело до появи та розвитку принципово нового виду тероризму – інформаційного тероризму або кібертероризму.

Україна потребує створення адекватної системи безпеки у світі, що трансформується, де виклики національній безпеці все частіше набувають рис, відмінних від традиційних загроз. До сьогодні розвиток сектора кібербезпеки в Україні досить фрагментарна справа. Серед основних державних структур, які займаються кібербезпекою є: Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗІ), Служба безпеки України (СБУ), Міністерство внутрішніх справ (МВС), а також оборонні та розвідувальні структури у межах своїх завдань і повноважень.

Як свідчить аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (НІСД), вітчизняні реалії кібербезпекової сфери свідчать про низку важливих проблем, що заважають створити ефективно діючу систему протидії загрозам в кіберпросторі. До таких проблем в першу чергу відносяться: термінологічна невизначеність, відсутність належної координації діяльності відповідних відомств, залежність України від програмних та технічних продуктів іноземного виробництва, складнощі із кадровим наповненням відповідних структурних підрозділів.

Сьогодні серед визначених загроз національній безпеці та інтересам України комп'ютерна злочинність і кібертероризм. Особливо питання кібертероризму для України загострилося із початку так званої Революції Гідності (21 листопада 2013 року – лютий 2014 року), а згодом із початком інтервенції російських військ в Україну. Ці події спровокували масштабну інформаційну та кібервійну.

Цілком подолати загрозу кібертероризму неможливо, однак можливо попередити численні кібератаки шляхом міжнародної співпраці, проведенням міжнародних форумів, конференцій, міждержавних консультацій тощо. Головне – залучати до цих заходів як ІТ-спеціалістів, так і політичних, громадських та бізнес-діячів, щоб шукати не тільки потенційні розв'язання проблеми, але й осередки їхнього фінансування.

Пріоритетним напрямом на сьогодні є організація взаємодії і координація зусиль правоохоронних органів, спецслужб, судових органів, спрямованих на протидію і розслідування кібертерористичних актів, а також ефективна міжнародна співпраця і вдосконалення законодавчої бази України.

к.т.н., с.н.с. Попков Б.О. (ВІКНУ)

к.т.н., с.н.с. Мірошніченко О.В. (ВІКНУ)

Пусан В.В. (ВІКНУ)

Деякі питання стратегічного контексту забезпечення кібербезпеки держави

В діяльності держави щодо забезпечення кібербезпеки важливу роль відіграє правильне визначення та урахування стратегічного контексту та загальних кіберзагроз.

На нашу думку, до основних загальних загроз національній безпеці держави, пов'язаних з використанням кіберпростору належать:

здійснення системних і масштабних дій проти України у кіберпросторі

іноземними державами (групами держав), недержавними утвореннями, у тому числі шляхом використання спеціальних засобів активного впливу в кіберпросторі (застосування кіберзброєнь);

створення та застосування проти України збройних формувань та спецслужб, що спеціалізуються на веденні дій і операцій в кіберпросторі;

застосування іншою державою або групою держав проти України збройної сили з використанням кіберпростору;

діяльність у кіберпросторі, спрямована на здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу на населення держави, особовий склад сектору безпеки та оборони, порушення функціонування інформаційної та іншої інфраструктури держави, яка забезпечує виконання завдань оборони;

проведення противником інформаційних та кібероперацій, інших заходів впливу із застосуванням спроможностей, які він має в кіберпросторі;

порушення функціонування та/або руйнування об'єктів критичної інфраструктури держави внаслідок збройної агресії, воєнних дій, терористичних актів, диверсій тощо у т.ч. у кіберпросторі;

виявлення та використання противником вразливостей інформаційних технологій та інформаційної інфраструктури з метою порушення функціонування інформаційних систем управління державою, критичною інфраструктурою, силами оборони, системами управління військами та зброєю.

Крім цього, іншими факторами, які впливають на зростання загроз у кіберпросторі, можна визначити:

активний розвиток та нарощування можливостей кібервпливу з боку провідних держав світу;

розвиток ними організаційних структур, збільшення чисельності підрозділів та їх складу, задіяних у системі кібербезпеки країн світу. Одночасно здійснюється активне залучення до участі у заходах забезпечення кібербезпеки (у т.ч. активних дій в кіберпросторі) недержавних ресурсів (у форматах державно-приватного партнерства, взаємодії з структурами громадянського суспільства, окремими громадянам (блогерами, хакерами) тощо);

активне розроблення кіберзброї та проведення з її використанням дій у кіберпросторі (у т.ч. тестувань національних систем кібербезпеки на уразливість);

зростання можливостей прихованого проведення протидіями сторонами кібератак та кібероперацій;

посилення впливу держав на національні інформаційні простори інших держав, мережеві трафіки засобами доступу до глобальних інформаційних мереж;

активний розвиток у світі інформаційних технологій, у т.ч. в інтересах кіберзахисту, кібервпливу, проведення кібероперацій в цілому.

Україні слід вважати своїм противником у кіберпросторі будь-які державні або наддержавні утворення, недержавні суб'єкти, дії яких кваліфікуються законами України та/або міжнародно-правовими актами як підготовка або здійснення воєнної агресії та інших протиправних дій в кіберпросторі та через кіберпростір.

Очевидно, що на сьогодні головним противником України в кіберпросторі є Російська Федерація, яка використовує наявний арсенал засобів для дій проти нашої

держави в інформаційному та кіберпросторі. Антиукраїнська діяльність з боку Російської Федерації в інформаційному та кіберпросторі реалізується в формі інформаційної кампанії, яка включає в себе сукупність комплексних та окремих інформаційних операцій, інформаційних акцій та інших заходів, більшість яких здійснюється з використанням кіберпростору та містить в собі складову безпосередніх дій в кіберпросторі.

Окрім наведеного вище, слід враховувати внутрішній стратегічний контекст діяльності держави щодо забезпечення кібербезпеки.

Перш за все, державами світу здійснюється активне опанування інформаційного простору (включаючи кіберпростір) в інтересах реалізації своїх національних інтересів. Україна не є винятком. Стрімкий розвиток телекомунікаційної інфраструктури, зростання потреби в якості електронних послуг створили передумови використання інформаційного простору як окремої сфери ведення збройного протиборства (бойових дій).

В цілому від ефективності реалізації державної політики кібербезпеки, особливо в частині щодо створення Україною потенціалу інформаційного та кіберзахисту та активного впливу безпосередньо залежать подальший розвиток ситуації навколо агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею частини української території, проведення операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей, суспільно-політична обстановка в державі та особливо на Донбасі, наші позиції на міжнародній арені.

На досягнення наведеного вище здійснюють вплив внутрішні чинники, які обмежують можливості держави протидіяти негативному впливу у кіберпросторі, основними з яких є:

нерозвиненість, моральна та фізична застарілість, уразливість від протиправного впливу існуючої інформаційної інфраструктури (в першу чергу інформаційно-телекомунікаційних мереж та систем) держави, яка використовується в інтересах функціонування критичної інфраструктури, забезпечення безпеки та оборони держави;

активне впровадження та використання в державі інформаційних технологій (систем, продуктів) іноземного походження, які не забезпечують належного рівня безпеки використання та несуть в собі складність контролю за їх обігом;

ускладненість щодо розмежування військових і цивільних об'єктів критичної інфраструктури держави в кіберпросторі;

можливість недержавних суб'єктів та неавторизованих (індивідуальних) користувачів здійснювати протиправні дії (кібервпливи) у кіберпросторі та проблематичність щодо їх виявлення;

порушення встановленого національним законодавством порядку обміну інформацією з обмеженим доступом у сфері оборони;

зниження науково-технічного потенціалу України, нерозвиненість національної інноваційної системи в інформаційній сфері та низький рівень конкурентоспроможності в ній;

недостатнє нормативно-правове регулювання діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави;

недостатній з огляду на зростаючий обсяг завдань кількісно-якісний склад сил (підрозділів) суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави, їх недостатня укомплектованість кваліфікованими фахівцями.

В той же час Україна має потужний людський капітал, ІТ-потенціал держави та тривалий досвід щодо відсічі збройної агресії з боку Російської Федерації. Тому, одним з пріоритетних напрямів спрямування зусиль держави має бути розвиток державно-приватного партнерства, різноманітних проектів громадянського суспільства, залучення волонтерів та добровольців до заходів оборони держави та забезпечення її інформаційної і кібербезпеки, а також набуття оперативної сумісності із збройними силами держав – членів НАТО для спільних дій із впровадження сучасних підходів щодо ефективних дій в інформаційному просторі.

к.т.н., с.н.с. Попков Б.О. (ВІКНУ)

Галушко С.О. (ВІКНУ)

Шевченко В.В. (ВІКНУ)

Щодо формування переліку сценаріїв реалізації інформаційних та кіберзагроз проти України

Важливою складовою діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної та кібербезпеки держави є завчасне виявлення реальних та потенційних інформаційних та кіберзагроз.

На теперішній час в експертному середовищі західних країн триває дискусія щодо можливих сценаріїв реалізації Російською Федерацією своїх інтересів в форматі «гібридного протиборства», в першу чергу проти України. За результатами проведених досліджень відкритих джерел є можливість визначити вірогідний перелік таких сценаріїв в інформаційному та кіберпросторі.

Для структур сектору безпеки та оборони держави в першу чергу зазначені інформаційні та кіберзагрози доцільно розглядати в більш широкому контексті загальних воєнних загроз, особливо з огляду на можливість застосування воєнної сили проти України.

На нашу думку основними сценаріями дій РФ наведеного спрямування можуть бути:

створення сприятливих умов в інформаційному та кіберпросторі для забезпечення військової присутності ЗС РФ в прикордонних з Україною районах, продовження мілітаризації тимчасово окупованих територій;

інформаційна підтримка підготовки та застосування угруповань військ (сил) ЗС РФ у випадку збройної агресії проти України;

інформаційна підтримка підготовки та застосування дій незаконно створених збройних формувань на тимчасово окупованих територіях;

спроби встановлення інформаційного суверенітету (домінування) РФ у відношенні до населення на тимчасово окупованих територіях Криму, Донецької і Луганської областей;

протидія з боку РФ відновленню інформаційного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями Криму, Донецької і Луганської областей, їх інформаційній реінтеграції;

проведення РФ інформаційної кампанії проти України щодо дестабілізації суспільно-політичної обстановки всередині держави як сукупності комплексних інформаційних операцій, спеціальних інформаційних операцій, дій в кіберпросторі та через кіберпростір, окремих інформаційних та кібератак (атак);

інформаційне супроводження РФ комплексу заходів щодо формування негативного іміджу України перед міжнародною спільнотою (у т.ч. щодо відмови від проєктів надання Україні військової та іншої допомоги);

підготовка та, при необхідності, проведення стратегічної кібероперації (масованої кібератаки) проти України;

інформаційне супроводження та дії в кіберпросторі з боку РФ щодо блокування економічної діяльності України;

створення сприятливих умов в інформаційному та кіберпросторі для забезпечення використання РФ території та інфраструктури інших держав для політичного та військового тиску на Україну;

інформаційне супроводження діяльності органів влади, політичних сил, спецслужб та збройних формувань інших країн щодо реалізації ними територіальних претензій до України;

негативний інформаційний вплив з боку РФ на світовий інформаційний простір щодо сприяння іншим державам в реалізації ними територіальних претензій проти України;

інформаційна протидія РФ реалізації Україною курсу щодо набуття членства в євроатлантичних (європейських) організаціях;

тестування на уразливість та проникнення в національні сегменти інформаційного та кіберпростору з боку спецслужб, формувань ЗС РФ та пов'язаних з ними недержавних структур щодо отримання доступу/контролю, підготовка до реалізації сценаріїв “блекаут” щодо України.

Крім наведених сценаріїв в контексті воєнних загроз слід також мати на увазі більш широкі інформаційні та кіберзагрози в контексті реалізації Російською Федерацією своїх геополітичних інтересів. На нашу думку, до них можна віднести:

інформаційне супроводження зусиль щодо відновлення геополітичного статусу РФ як одного з світових лідерів, в межах якого просувається/реалізовується ідея утримання України в сфері російського геополітичного впливу/контролю шляхом комплексного застосування/поєднання стратегій “м'якої сили” (“Soft Power”), “гострої сили” (“Sharp Power”) та “жорсткої сили” (“Hard Power”);

інформаційні заходи просування ідей/ідеології “русского мира”, в рамках яких Україна є одним з основних об'єктів впливу (з акцентом на тези щодо “братства слов'янських народів”, “спільного історичного минулого”, “необхідності підтримки/захисту російськомовного населення” тощо);

інформаційне супроводження реалізації проекту “консервації влади” в РФ, в межах яких тема України є інструментом консолідації російського суспільства та наша держава позиціонується як зовнішній ворог, який діє за підтримки Заходу;

дестабілізація суспільно-політичної обстановки в Україні (фактично – ведення інформаційної війни) щодо встановлення невійськовими формами (методами) контролю над Україною;

інформаційне супроводження комплексу заходів щодо недопущення/зриву проєктів військово-технічного співробітництва України з іноземними партнерами.

Наведений перелік в жодному разі не слід оцінювати як незмінний. Керівництво Російської Федерації та її силових структур знаходиться в постійному пошуку нових можливостей щодо реалізації своїх геополітичних інтересів та цілей. В свою чергу, оборонні відомства та інші офіційні структури, державні та недержавні аналітичні центри країн світу постійно проводять моніторинг дій РФ зазначеного спрямування та поширюють необхідну інформацію для проведення нами подальших досліджень.

Роллер В.М. (ВІКНУ)

Щодо нормативно-правового регулювання формування переліку об'єктів критичної інфраструктури

Важливість інформаційних технологій у житті сучасної людини, на сьогодні, є беззаперечним фактом. Події, які відбулися за минулі пів року, а саме пандемія та проведення карантинних заходів показали, що інформаційні технології є невід'ємною та значущою частиною життя людини. В той же час, із роботою інформаційно - телекомунікаційних систем пов'язано безліч зловживань та порушень. Найбільш незахищеними та «ласими» для порушників є об'єкти критичної інфраструктури держави. В Україні формування законодавства, яке регулює порядок створення переліку об'єктів критичної інфраструктури та здійснення кіберзахитсу на них розпочалося лише нещодавно.

У жовтні 2020 року Кабінет міністрів України прийняв нову постанову «Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури», яка замінила прийняту у 2016 році постанову «Про затвердження Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави».

Нова постанова покликана спростити та оптимізувати порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури, але в той же час має ряд недоліків, що на практиці спричинять затягування процедури складання переліку об'єктів критичної інфраструктури держави.

Так, у постанові зазначено, що власник та/або керівник об'єкта критичної інфраструктури (далі - оператор основних послуг) - державний орган, підприємство, установа, організація будь-якої форми власності, юридична та/або фізична особа, якому/якій на правах власності, оренди або на

інших законних підставах належить об'єкт критичної інфраструктури або який/яка відповідає за його поточне функціонування.

В той же час, можливе невірне трактування даної норми, оскільки об'єкт може мати як власника так і іншу особу, якій, наприклад, на праві оренди належить право користування об'єктом. Хто у даному випадку має здійснювати діяльність щодо забезпечення кібербезпеки об'єкта критичної інфраструктури? Також, необхідно зауважити, що за цивільним правом право власності не є тотожним до права володіння чи користування певним предметом, чи об'єктом.

Таким чином, хоча нова постанова і більш прозоро встановлює порядок складання національного переліку об'єктів критичної інфраструктури, досі має недоліки щодо трактування її норм.

к.пед.н., доц. Толок І.В. (ВІКНУ)
к.т.н., доц. Пампуха І.В. (ВІКНУ)
Галушко С.О. (ВІКНУ)

Деякі принципи та обмеження діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави

Діяльність суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави має здійснюватися з дотриманням загальноновизнаних принципів забезпечення національної безпеки (у т.ч. інформаційної та кібербезпеки), а також низки наступних принципів:

верховенства права, дотримання законності, поваги до прав людини і основоположних свобод та їх захисту в порядку, визначеному законами України;

пріоритетності щодо забезпечення національних інтересів України;

відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору, розвитку мережі Інтернет та інших глобальних інформаційних мереж;

розуміння діяльності щодо забезпечення кібербезпеки як однієї з основних складових забезпечення інформаційної безпеки держави, та кібероборони одночасно як складової забезпечення кібербезпеки та складової системи заходів щодо оборони держави;

інтеграції всіх складових забезпечення кібербезпеки держави в єдину національну систему;

адекватності та своєчасності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам, реалізації невід'ємного права держави на самозахист відповідно до норм міжнародного права у разі вчинення агресивних дій у кіберпросторі;

пріоритетного розвитку інформаційних систем оборонного призначення, підтримки вітчизняного наукового та виробничого потенціалу в ІТ сфері, його використання в інтересах безпеки та оборони держави;

міжнародного співробітництва з метою зміцнення взаємної довіри у сфері кібербезпеки та вироблення спільних підходів у протидії кіберзагрозам, недопущення використання кіберпростору в протиправних цілях.

застосування досвіду, стандартів, процедур та кращих практик НАТО, провідних країн світу, пов'язаних з кібербезпекою в частині, що не протирічить положенням чинного законодавства України;

постійного, збалансованого та синхронізованого розвитку всіх складових кібероборони, недопущення переваг та дисбалансу щодо розвитку їх окремих складових;

підтримання сил та засобів суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави (визначених для дій в кіберпросторі) в постійній готовності до реагування на загрози;

пріоритетності запобіжних та випереджувальних заходів в кіберпросторі;

надання переваги асиметричним діям у відповідь на безпосередню загрозу або факт агресії противника у кіберпросторі;

централізованого планування та децентралізованого виконання заходів кібербезпеки;

державно-приватного партнерства, взаємодії з структурами громадянського суспільства та окремими громадянами щодо забезпечення кібербезпеки держави;

забезпечення демократичного цивільного контролю за утвореними відповідно до законів України структурами сектору безпеки і оборони, що залучаються до виконання завдань з кібербезпеки.

Водночас заходи підготовки та забезпечення кібербезпеки держави мають здійснюватися із дотриманням прав та свобод людини, що базуються на:

об'єктивності та правовій визначеності, максимально можливого застосуванні національного та міжнародного права щодо повноважень і обов'язків державних органів, підприємств, установ, організацій, громадян у сфері кібербезпеки;

забезпеченні захисту прав користувачів комунікаційних систем та/або споживачів послуг електронних комунікацій, та/або послуг із захисту інформації, кіберзахисту, у тому числі прав щодо невтручання у приватне життя і захисту персональних даних;

збалансованості між встановленням відповідальності за невиконання вимог з підготовки та проведення заходів кібербезпеки/кіберзахисту, а також за запровадження надмірних вимог та обмежень.

к.т.н. Савран В.О. (ВІКНУ)

Пусан В.В. (ВІКНУ)

Лалетін С.П. (ВІКНУ)

Деякі підходи до забезпечення кібербезпеки держави

З урахуванням реальних та потенційних загроз національній безпеці основними завданнями діяльності основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави мають бути:

підготовка та проведення скоординованих заходів в кіберпросторі суб'єктами забезпечення кібербезпеки держави (у т.ч. щодо підготовки

інформаційної інфраструктури) з метою запобігання виникненню воєнних конфліктів, стримування та відсічі воєнної агресії;

створення сприятливих умов в кіберпросторі для застосування Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони, їх ефективних дій в кіберпросторі, сприяння забезпеченню інформаційної та кібербезпеки держави у воєнній сфері;

виконання необхідних заходів реагування на поточні загрози кібербезпеці у воєнній сфері шляхом їх запобігання, завчасного виявлення, стримування та випереджувального реагування на них, усунення (мінімізація, ліквідація) її наслідків;

порушення функціонування інформаційної інфраструктури противника, систем (процесів) прийняття ним рішень та здійснення управління військами (силами) при одночасному захисті власного кіберпростору.

Основним змістом діяльності щодо забезпечення кібербезпеки доцільно розглядати сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами, місцем та часом одночасних і послідовних заходів в кіберпросторі та через кіберпростір щодо запобігання, виявлення, стримування, активного реагування на противника та мінімізації наслідків від його кібервпливу, які готуються та проводяться за єдиним замислом і планом із залученням необхідних можливостей інформаційної інфраструктури та ресурсів держави структурами сектору безпеки і оборони, суб'єктами забезпечення кібербезпеки держави відповідно до їх компетенції.

Ураховуючи комплексний характер діяльності щодо забезпечення кібербезпеки, з метою розподілу та узгодження практичних заходів діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави, в першу чергу структур сектору безпеки та оборони доцільно визначити організаційну, інституалізаційну, функціональну, виконавчу, просторову та часову складові національної системи кібербезпеки.

Організаційна складова кібербезпеки впливає із нормативного визначення сутності кібербезпеки та може включати сукупність заходів, розподілених на політичні, економічні, соціальні, військові, наукові, науково-технічні, інформаційні, правові, освітні, організаційні та інші заходи.

Інституалізаційна складова кібербезпеки може бути реалізована шляхом створення, розвитку та функціонування необхідних установ, організацій, військових частин з визначеними завданнями та повноваженнями щодо підготовки та проведення заходів кібербезпеки.

Ураховуючи інноваційний характер набуття сектором безпеки та оборони держави необхідних спроможностей з кібербезпеки, зазначене потребує створення та функціонування принципово нових організаційних одиниць органів управління та військ (сил), структурних підрозділів складових сектору безпеки та оборони за напрямом кібербезпеки, у т.ч. наукових, навчальних, експериментальних, навчально-бойових, випробувальних тощо.

Функціональна складова кібербезпеки може включати реалізацію наведених вище стратегічних функцій щодо запобігання, захисту, попередження і мінімізації загроз, реагування та відновлення.

Виконавчу складову кібербезпеки пропонується розглядати через систему (сукупність) заходів присутності, використання та дій в кіберпросторі відповідно до завдань та повноважень суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави.

Просторова складова кібербезпеки носить умовний характер, оскільки на відміну від визнаних (традиційних) сфер (доменів) протидіє, якими є “суша”, “повітря”, “вода”, “космос”, сфера “інформаційний простір” та його невід’ємна частина – “кіберпростір” не мають чітко визначених кордонів. Тому просторова складова системи кібербезпеки розглядається переважно стосовно місць (районів) фізичного розташування об’єктів інформаційної інфраструктури (у т.ч. з урахуванням їх національної належності та державних кордонів).

Часова складова кібербезпеки на теперішній час розглядається стосовно умов мирного часу, у випадку воєнної агресії проти України або загрози нападу на Україну (в особливий період, під час воєнного стану (в умовах правового режиму воєнного стану), в воєнний час), а також в умовах правового режиму надзвичайного стану, під час проведення антитерористичної операції та заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. В межах зазначеного заходи кібероборони розподіляються на заходи завчасної підготовки, безпосередньої підготовки кібероборони та власне заходи ведення кібероборони.

к.пед.н., доц. Толоч І.В. (ВІКНУ)
к.т.н., доц. Пампуха І.В. (ВІКНУ)
к.т.н. Лоза В.М. (ВІКНУ)

Щодо підходів до розроблення концептуальних засад проєкту Стратегії кібербезпеки України на 2021-2025 роки

Прогноз розвитку безпекового середовища навколо України на період до 2030 року вимагає вжиття суб'єктами забезпечення національної безпеки держави комплексу невідкладних випереджувальних заходів зі створення необхідного потенціалу захисту національних інтересів від загроз в кіберпросторі та через кіберпростір.

Також Україна взяла на себе зобов'язання перед НАТО та державами-партнерами щодо впровадження сучасних підходів до кібербезпеки, розвитку необхідних спроможностей сектору безпеки і оборони держави для дій в кіберпросторі та досягнення оперативної сумісності з питань забезпечення кібербезпеки з Альянсом.

Наведене вимагає формування та реалізації в державі комплексного єдиного підходу щодо подальшого розвитку та функціонування національної системи кібербезпеки, який має включати (уточнення) її мети, цілей,

принципів, напрямів, основних завдань, процедур створення та функціонування необхідних організаційних структур, підготовки та ведення збройного протиборства в кіберпросторі, інших питань діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки держави.

На теперішній час в державі розпочато роботу щодо розроблення проекту Стратегії кібербезпеки України на 2021-2025 роки (далі – Стратегія). Відповідно, актуальною потребою для суб'єктів її розроблення є визначення найбільш доцільних концептуальних підходів до її змісту.

На нашу думку, метою нової редакції Стратегії кібербезпеки України має бути конкретизація та деталізація завдань, покладених законами України щодо:

- створення сучасної національної системи забезпечення кібербезпеки держави;

- організації і забезпечення її розвитку та функціонування в інтересах національної безпеки держави;

- підготовки до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі (підготовки та ведення кібероборони).

Основними результатами реалізації Стратегії слід передбачити створення сприятливих умов для:

- захисту інтересів України в кіберпросторі;

- створення умов для розвитку інформаційного суспільства та розвитку цифрової України;

- підготовки та застосування структур сектору безпеки та оборони в кіберпросторі щодо виконання завдань за призначенням та безпечного використання ними кіберпростору.

В свою чергу, для досягнення мети реалізації Стратегії необхідним є:

- уточнення існуючих підходів щодо створення національної системи кібербезпеки з урахуванням тенденцій зміни безпекового середовища та кращих практик в сфері кібербезпеки провідних країн світу;

- набуття необхідних спроможностей суб'єктами забезпечення кібербезпеки щодо виконання завдань за призначенням, створення та розвиток відповідних організаційних структур, їх комплектування, підготовка та всебічне забезпечення;

- опанування сучасних форм та способів підготовки та проведення заходів забезпечення кібербезпеки;

- адекватне та випереджувальне нарощування заходів підготовки та ведення кібербезпеки (у т.ч. кіберзахисту, кібероборони) по мірі зростання рівня загроз, особливо в контексті підготовки та здійснення противником воєнної агресії в кіберпросторі;

- реагування (практичне виконання необхідних заходів) на поточні загрози кібербезпеці шляхом їх попередження, завчасного виявлення, випереджувального реагування на них, усунення (мінімізації, ліквідації наслідків) їх впливу;

- створення та функціонування системи управління забезпеченням кібербезпеки, її інтеграція в систему державного управління;

співпраця (реалізація спільних проектів та заходів, підтримання взаємодії) у межах повноважень з суб'єктами забезпечення національної безпеки держави, а також з НАТО, Європейським Союзом, державами-партнерами в частині спільного виконання завдань кібербезпеки.

к.е.н., доц. Філіппова В.Д. (ХНТУ)

Зінковський О.М. (ХНТУ)

Кіберпростір як сфера ведення військових дій

Кіберпростір розвивається і функціонує в інтересах безлічі систем управління, при цьому проблеми розмежування інформаційних ресурсів систем управління далекі від свого вирішення. Саме тому в умовах глобалізації першочерговим завданням стає розвиток систем управління Збройних Сил України (ЗСУ), що використовують ресурси кіберпростору.

Вищесказана теза підтверджується трансформацією збройних сил, що відбувається в найбільш технологічно розвинених державах, які приділяють підвищену увагу питанням проведення операцій в кіберпросторі і створюють спеціальні структури – кіберкомандування. Основними завданнями таких структур стратегічного управління є: забезпечення кібербезпеки не тільки військової та державної інфраструктури, але і критично важливої інфраструктури; постійний контроль кіберпростору, планування, координація, інтеграція, синхронізація і управління операціями в кіберпросторі. Таким чином, можна говорити про те, що кіберпростір стає глобальним повноцінним середовищем для проведення кібероперацій.

Поява нового глобального простору, нового типу війн і зброї, застосування якої можливо тільки в кіберпросторі, дозволяє стверджувати, що сьогодні кіберпростір став новою сферою збройної боротьби. Ключовими відмінностями кіберпростору від традиційних сфер збройної боротьби є те, що: (1) кіберпростір є штучно створеним об'єктом планетарного масштабу, властивості якого практично не залежать від наявності міждержавних кордонів; (2) властивості кіберпростору не постійні і можуть принципово змінюватися відповідно до керуючих впливів з боку безлічі різнорівневих центрів управління; (3) кіберпростір не інваріантний через наявність численних і різнорідних засобів захисту, а також технологічних особливостей застосовуваних цих засобів.

Отже, можна говорити про появу складного бойового простору, ключовим елементом якого є кіберпростір, який об'єднує всі сфери критично важливої інфраструктури воедино. Виходячи з вищесказаного, першочерговими завданнями державної політики розвитку системи кібербезпеки держави виступають: обґрунтування цілей, завдань, засобів і способів застосування нових структур ЗСУ з урахуванням необхідності проведення оборонних і наступальних операцій в кіберпросторі; розробка державних заходів по контролю і захисту кіберпростору України; розробка документів що регламентують порядок створення і використання ресурсів кіберпростору в інтересах ЗСУ; обґрунтування завдань, складу і структури сил і засобів для проведення операцій в кіберпросторі.

Наукове видання

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

XVI Міжнародної науково-практичної конференції "Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє"

ТОМ 2

За загальною редакцією к.пед.н., доц.
генерал-майора Ігоря Толока

Тексти тез представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст, добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

Збір, первинна обробка, технічне редагування – Бадрук О.О.
Комп'ютерна верстка, оригінал-макет та обкладинка – Халіманенко С.М.

Підписано до друку 10.11.2020. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times. Папір офсетний. Друк ризограф. Тираж 50.
Умов. друк. аркушів 18. Заказ № 41-16.

Надруковано в навчальному картографічному комплексі ВІКНУ
03189, Київ, вул. Ломоносова, 81
521-32-89

